LAISVĖ

Šiame numeryje:

MINTYS APIE VLIKĄ • POLITINĖ DIFERENCIACIJA PAVERGTOJE LIETUVOJE • AMŽINAI GYVAS MAIRONIS • DVI LIETUVOS • LIETUVOS LAISVĖS ARMIJA • ĮSPŪDŽIAI IŠ JAUNIMO KONGRESO AUSTRALIJOJE • TRUMPA IR KELIUOTIS • HENRIKAS NAGYS LOS ANGELES MIESTE • AR ĮMANOMA TAIKA SU SOVIETAIS? • KOVA BE BAIMĖS

Rašo: PROF. VYTAUTAS SKUODIS, JULIUS VIDZGIRIS, ČESLOVAS GRINCEVIČIUS, DARIUS SUŽIEDĖLIS, JUOZAS KOJELIS, LAURYNAS VISMANAS, HENRIKAS NAGYS, PILYPAS NARUTIS, JULIUS VAISIŪNAS, DR. VYTAUTAS DAMBRAVA, GINTĖ DAMUŠYTĖ, K. BALTRONIS

1988, BALANDIS NR. 102(139)

LINKIME VISIEMS SKAITYTOJAMS
IR SKAITYTOJOMS
GRAŽAUS PAVASARIO IR
MALONIOS VASAROS!

*

LIETUVIŠKA KNYGA TEPRATURTINA
JŪSŲ ATOSTOGAS!

Į LAISVĘ leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys.

Redakcijos talkininkai: Česlovas Grincevičius ir Adolfas Markelis.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Redakcijos adresas: J. Baužys, 9124 Sandpiper Ct., Orland Park, IL 60462, USA.

Administracijos adresas: J. Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305, USA.

Metinė prenumerata: JAV, Kanadoje ir Australijoje — 10 JAV dolerių, Europoje ir P. Amerikoje — 7 JAV doleriai.

Garbės prenumerata: 20 JAV dolerių.

Spausdina ,,Draugo'' spaustuvė: 4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629.

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) — a Lithuanian magazine of politics and cultural life published three times a year by Lietuvių Fronto Bičiuliai.
Editor: Juozas Baužys. Business and circulation manager: Jonas Prakapas.

LAISVĖ

NR. 102(139)
1988, BALANDIS

REZISTENCINĖS MINTIES IR POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Vedamieji 2
Atbulinis bėgis be tautinės savigarbos
Pastangos sustiprinti Vliką
Skaitytojų žodis 5
Vytautas Skuodis — Lietuvių tautos politinė diferenciacija pavergtoje Lietuvoje 8
Julius Vidzgiris — Toliau būti srove ir uola! 15
Česlovas Grincevičius — Maironis amžinai gyvas 18
Darius Sužiedėlis — Dvi Lietuvos 24
Juozas Kojelis — Lietuvos Laisvės Armija 31
Laurynas A. Vismanas — Supratome, ką reiškia būti tautos dalimi 52
K. Baltronis — Daugiaveidžio Keliuočio legenda 57
Henrikas Nagys — eilėraštis 60
Literatūros šventė su Henriku Nagiu 61
J. Kj. — Du dešimtmečiai lietuviškiems svarstymams 63
Atgarsiai ir idėjos:
K. G. — Ar statomi tinkami klausimai? 66
P. Narutis — Reikia daugiau pastangų susitarti 68
Julius Vaisiūnas — Ar yra tylos sąmokslas? 70
Vytautas A. Dambrava — Ar įmanoma taika su sovietais?/ Politinės doktrinos reikalu 72
Gintė Damušytė — Kova be baimės 75
Vardai ir įvykiai 77

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

ATBULINIS BĖGIS BE TAUTINĖS SAVIGARBOS

Lietuvos nepriklausomybės 70 metų sukakties minėjimai pasibaigė, palydėti patriotinių nusiteikimų, prasmingų, jautrių, kartais gal ir šabloniškų kalbų, sukėlę nemaža vėjo net ir pačioje okupuotoje Lietuvoje. Jeigu jau komunistams prisireikė demonstruoti Vilniuje ir Maskvoje prieš Reaganą, amerikiečius ir vadinamus ,,buržuazinius nacionalistus'', tai rodo, kad persitvarkymo ir viešumos metu Lietuvos komunistų partijoje jaučiama ne tik baimė, bet ir pasimetimas. Netgi prisireikė Lietuvos TSR aukščiausios tarybos deputatų pareiškimo prieš JAV Kongresą ir prezidentą. Matomai atvirumo ir persitvarkymo politika Lietuvoje vis dar stumiasi pirmuoju bėgiu, kartais — atbuliniu, kartais tempiama ant ,,buksyro''.

Stabdymo mechanizmas, anot Gorbačiovo, veikia visame krašte, bet gal dar labiau jis ryškus pavergtoje Lietuvoje. Mūsiškė komunistų partija persistengia daugiau negu mūsų kaimynų: nebuvo girdėti, kad latviai ar estai važiuotų prie amerikiečių ambasados Maskvoje dėl Kongreso ar prezidento ,,kišimosi'' į jų vidaus reikalus, ar telktų viešas, priverstines demonstracijas Rygoje ar Taline. Tiesa, šiemet gal kiek mažiau ir ne taip įkyriai brukama 1940 metų ,,savanoriškas'' liaudies prisijungimas prie didžiosios tėvynės, tačiau Molotovo-Ribentropo sutartis primenama tik puse lūpų: esą, rusai neturėję kito pasirinkimo artėjančio karo akivaizdoje. Apie Lenkijos ir Pabaltijo kraštų grobuonišką pasidalinimą neužsimenama. To vietoje bandoma ieškoti naujų istorinių faktų apie 1918 metais laisva valia pasirinktą ,,socialistinį raidos kelią''. Iškeldami tą 1918 gruodžio mėnesio ,,nepriklausomybę'' — prisijungimą prie Sovietų Sąjungos, lietuviški komunistai prasilenkia su tiesa. Vasario 16 nepriklausomybės paskelbimo akto negalima anuliuoti taip lengvapėdiškai, kaip komunistai norėtų: jį priėmė visa tauta, jį pripažino ta pati Sovietų Sąjunga, kuri vėliau savo pripažinimą sulaužė Raudonosios armijos pagalba.

Paskutiniu laiku parodęs daugiau tolerancijos atodrėkio ir persitvarkymo rėmuose, ,,Gimtasis kraštas'' 1988 m. 8 nr. prabilo sena kalba. Jeigu jis turi persispausdinti savo vyriausybės pareiškimus, — tai suprantama, bet angliškai leidžiamo ,,Moscow News'' korespondento Viliaus Kavaliausko išvedžiojimų dėl, anot jo, amerikiečių spaudoje užtinkamų ,,iškraipytų faktų'' apie ,,tikrąją'' padėtį Lietuvoje, galėjo išeivijai ir nespausdinti. Įžeidinėjimais ir falsifikuotais

,,istoriniais'' faktais ,,Gimtasis kraštas'' išeivijos nelaimės, bet nuteiks priešingai, kaip ir tais senesniais laikais, kai jis buvo metamas į šiukšlių dėžę.

Suprantama, be propagandos diktatūrinis kraštas negali gyventi kaip ir be duonos. Bet ir propagandoje reikėtų laikytis, jei ne tiesos (propaganda jos vengia), tai bent geresnio skonio, nuosaikumo. Sovietiniai propagandistai užmiršta tą faktą, kad išeivija, nors ir einanti kai kur į kompromisus, niekad nepritars melui, suktumui ir niekada okupacijos nevadins laisve, nei nepriklausomybe.

Partija gal ir turi taip kalbėti, kad išsilaikytų valdžioje, kad neprarastų Kremliaus malonės, tačiau ir kalba kalbai nelygi. O ar partija negalėtų parodyti kiek daugiau savarankiškumo ir mažiau paklusnumo vyresniam broliui, ar negalėtų šiek tiek pasimokyti ir iš kaimynų latvių, estų, iš tolimųjų armėnų, ar net ir iš pačių rusų? Argi, pūstelėjus naujam vėjui, neatsiranda galimybių parodyti ir išlaikyti bent dalelę tautinės savigarbos, ne prisitaikymo, — gal net surizikuoti? Žinia, ir partiečių kelias nėra rožėmis klotas, bet nereiktų užmiršti, kad tauta, erškėčiais vainikuota, žengė kryžiaus keliu ir juo dar tebežengia.

PASTANGOS SUSTIPRINTI VLIKĄ

Vasario 20 įvyko Vliko tarybos posėdis. Jo eigoje paaiškėjo, kad svarbiausias posėdžio programos punktas buvo išrinkti Vliko valdybos pirmininką ir patvirtinti jo valdybą. Tarybą sudarančių 15 grupių balsais (10 balsuojant už dr. Kazį Bobelį, 4 — už dr. Vytautą Dambravą ir vienam susilaikius) dr. Bobelis buvo perrinktas ketvirtajam terminui. Kitaip juk ir negalėjo būti: Vliko daugumos grupių vadovybės buvo jau iš anksto pasiryžusios ir sutarusios esamą padėtį žut būt išlaikyti. Kai kuriems atstovams, kurie, slaptai balsuojant, atrodė, galėjo būti linkę balsuoti už kitą kandidatą, buvo išvystytas spaudimas, net raštu, balsuoti tik už dr. Bobelį. Slaptas balsavimas nebuvo leistas, nors praeityje tas buvo daroma.

Dėl gero pozicinių grupių susiorganizavimo antrasis kandidatas dr. Vytautas Dambrava neužsitarnautai pateko į nemalonią situaciją. Jo paruošta platforma turėjo vertingų ir pozityvių idėjų, su kuriomis kiekvienas lietuvis turėtų sutikti. Tačiau kai kurie, savaip interpretuodami vieną platformos sakinį, bandė joje įžiūrėti neva pasikėsinimą prieš Vliką.

Neturime abejonių dėl Vliko reikalingumo ir jo reikšmės Lietuvos laisvinimo darbuose. Reikia pripažinti, kad kai kuriais atvejais Vlikas yra daug atlikęs. Tačiau tai nereiškia, kad nereikėtų Vliką stiprinančių reformų, kurios sugebėtų jį išvesti iš stagnacijos ir padaryti pilnai veiksmingu veiksniu, sugebančiu atsiliepti į šio laiko reikalavimus. Todėl buvo sveikintinos pastangos, darytos ta kryptimi su noru Vliką sustiprinti. Dr. Vytautas Dambrava nusipelnė didelės pagarbos. Jo kandidatavimas rinkimams suteikė bent daugiau demokratinio atspalvio. Dabar

negalima teisintis, kad nėra kitų kandidatų, galinčių ir sutinkančių pakeisti įsisenėjusią politinę vadovybę.

Reikia taip pat sveikinti ir Lietuvių krikščionių demokratų sąjungos pirmininką inž. Antaną Rudį už drąsą ir gerus norus, parodytus pristatant dr. Dambravos kandidatūrą. Marija ir Antanas Rudžiai yra šviesios asmenybės iš Amerikos lietuvių tarpo, plačiai besireiškiantys lietuviškoje veikloje ir gražiai dirbantys Lietuvos labui. Labai nemalonu, kad inž. Rudžio akcija iškelti ir remti dr. Dambravą susilaukė neužsipelnytų priekaištų iš kai kurių LKD sąjungos narių ir net žiaurių grasinimų išmesti inž. Rudį ir pirmininko pareigų (žr. dr. K. Šidlausko atvirą laišką Dirvoje, š.m. kovo 3).

Kas toliau? Padėtis lieka ta pati, nes Vliko valdyboje įvyko labai maži pasikeitimai. Blogiausiu atveju, — per ateinančius trejus metus ir vėl nebus tarp veiksnių pozityvaus susitarimo, Vliko valdyba ir taryba liks ir toliau toje pačioje stagnacijoje dėl nepajėgumo įtraukti profesionalų ir energingesnių darbininkų. Reiktų tikrai didesnių pastangų padaryti Vliką efektyvesniu ir geriau galinčiu padėti kovojančiai Lietuvai.

32-JI STUDIJŲ IR POILSIO SAVAITĖ

Ir vėl rinksimės į Dainavą. Vėl klausysimės paskaitų, svarstysime laiko problemas, susitiksime gal seniai bematytus draugus, ilsėsimės prie Spyglio ežerėlio ir palydėsime į vakarus bežengiančią saulę. Atkreipkime dėmesį, kad savaitės data yra pakeista. Studijų ir poilsio savaitė bus rugpjūčio 14-21 dienomis. Registruotis iš anksto pas LFB centro valdytos iždininką adresu: Jonas Vasaris, 979 Proehl Ave., Barberton, OH 44203, Telefonas: (216)644-7411. Registracijos mokestis 15 dolerių. Iki pasimatymo!

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Brangus kiekvienas, kuris kelia Lietuvos kultūrą

J. Vaičjurgis *Į Laisvę* nr. 101 rašo, kad ,,Mano minimas daktaras, išsikvietęs stribą raš. Vyt. Petkevičių atostogoms į Ameriką, jau yra pasitraukęs iš ALT S-gos, taigi ir iš *N. Vilties* redakcijos''. Ir iš to padarė išvadą, kad be ideologinių skirtumų turėtume grupuotis — kas su okupantu ir kas prieš okupantą! Kadangi JV nenurodė, kas yra tas jo minimas daktaras, kuris jo manymu, eina su okupantu, aš savanoriškai sakau, kad aš pasikviečiau rašytoją Petkevičių, tik ir dabar nežinau, ką Petkevičius padarė blogo lietuviams. Jo paties tvirtinimu tuomet jis buvo labai jaunas. Gi pastaruoju metu jis yra vienas iš žymiausių rašytojų Lietuvoje, kiekviena proga keliąs lietuvio ir Lietuvos vardą žurnalistikoje ir beletristikoje. Gi minimos viešnagės metu (už kurią aš buvau atsakingas) jis susitiko su daugeliu mūsų išeivijos rašytojų ir menininkų ir nei iš vieno jų negirdėjau Petkevičiui padarytų priekaištų. *Drauge* jo kūryba taip pat buvo teigiamai įvertinta. Tiesa, kad pasitraukiau iš ALT Sąjungos, bet ne dėl to, kad pasikviečiau Petkevičių, bet dėl to, kad dabartinė S-gos valdyba raštu draudė S-gos nariams ir kitiems Clevelando lietuviams atsilankyti į mano iniciatyva surengtą koncertą Lietuvos Filharmonijos solistui Danieliui Sadauskui, kuris yra labai pasižymėjęs kaip lietuvių kompozitorių harmonizuotų liaudies dainų populiarintojas. Beje, jo koncertas, net S-gos valdybai draudžiant, praėjo su dideliu pasisekimu. Jis daugeliui klausytojų net ašaras išspaudė.

Esu tautininkas nuo seno ir todėl man kiekvienas, kuris prisideda prie Lietuvos ir jos kultūros iškėlimo, yra labai brangus. Man sunku suprasti tuos, kurie, superpatriotizmo skraiste prisidengę, šmeižia kitus.

Antanas Butkus

Savitarpio susipratimo šviesoje

Į Laisvę 100-jame numeryje Jūsų įdomiame L.K.D. ir L.F.B. veikėjų pasitarimo aprašyme yra vienas kitas netikslumas.

Tame pokalbyje dalyvavau ne iš K.D. ,,pusės'', bet abiejų ,,pusių'' vadovybių kvietimu.

Nesu nei K.D., nei L.F.B. sąjūdžių dalyvis. Abiejose ,,pusėse'' turėjau ir turiu man labai artimų asmenų, kuriuos didžiai vertinu ir kuriems linkiu, kad abu sąjūdžiai siektų savo prasmingų tikslų savitarpio susipratimo ir tikros pakantos šviesoje.

Į tą reikšmingą pokalbį turbūt buvau pakviestas kaip asmuo, kuriam labai rūpi krikščioniškų grupių veiklos darna.

Su tikra pagarba,

Juozas B. Laučka

Istorinės dokumentacijos reikalu

Plačiai laikraščiuose pasirodžius kontraversiniams straipsniams apie bolševikų ir nacių okupacijų meto istorijos rašymą, labai laiku *Į Laisvę* 101 nr. išspausdintas Povilo Vaičekausko straipsnis apie streikus ir sukilimus Vorkutoje, kurių pradininkai ir vykdytojai buvo lietuviai. Tai nedidelis istorijos pluoštelis, nors ir ne istoriko parašytas.

Nežinia, kiek ir ar iš viso archyvuose galima rasti objektyvios okupacijų metų dokumentacijos. Tačiau tokią istoriją rašant, reikėtų pasinaudoti tuo metu Lietuvoje gyvenusių, atsidūrusių kalėji-

muose ar koncentracijos stovyklose atsiminimais. Kai kurie, amerikiečiams juos išvadavus, dar patys pajėgė iš kacetų išeiti, kitus draugai išnešė. Laikas labai trumpas, nes beveik kasdien laikraščiuose skaitome apie jų iškeliavimą iš šio pasaulio. Reiktų tokius atsiminimus surinkti, nors gal ir ne visi sutiktų juos pasakoti, nenorėdami pakenkti giminėms Lietuvoje, ar bijodami tebevykstančios OSI ,,raganų medžioklės''.

Edmundas Binkis,
Plymouth Meeting, PA

Ne visos viltys apvilia

Kazio Ambrozaičio vedamosios mintys ĮL 101 nr. yra tikros, atviros ir kūrybingos. Gal tik per nuolankus ieškojimas kelio bendram darbui. Be reikalo teisintume Vliko valdybos netvirtinimą pirminio susitarimo 1986 liepos 20 Washingtone. Panašių nepatvirtinimų buvo ir anksčiau. Kada savo patikėtiems ir įgaliotiems atstovams nebepritariame, neįmanoma rasti naujų kelių bendradarbiavimui.

Vėl švystelėjo nauja viltis. Dr. Vytautas Dambrava sutiko kandidatuoti į Vliko pirmininkus. Sveikinimas ir padėka jam už jo siūlomą platformą (tokios seniai pasiilgome). Būdinga, kad daugeliui organizacijų yra bėda sudaryti valdybas, ypač pirmininkaujančiam postui.

Kaip ilgai su ta šviesia viltimi gyvensime, ir koks jos likimas?

Antanas Valiuškis,
Barrington, RI

Ar konferencijose sprendimas?

Visi galime širdingai pasidžiaugti redaktorių ir leidėjų patvarumu ir pasiaukojimu išleidus visą šimtinę turiningų *Į Laisvę* žurnalo numerių. O dar labiau džiugina Jūsų žurnalo išlaikytas aukštas lygis ir nuolatinė pažanga. Tad ir linkiu sėkmės ir patvaros sekančiai šimtinei ištesėti ir sugrąžinti jo leidimą į tą žemę, kurioje žurnalo leidimą pradėjote.

Kiek abejonių sukelia dr. K. Ambrozaičio vedamosios mintys (#101). Nėra abejonės, kad visa lietuviškoji visuomenė tvirtai tiki, kad tautos vadavimo pastangų sėkmei patikinti yra būtinai reikalinga vieninga ir suderinta lietuvių išeivių politinė veikla. Ir nėra jokios paslapties, kad tos suderintos veiklos veik visi pasigenda. Ir iki šiol jai įgyvendinti jau yra padaryta labai daug ir įvairių pasiūlymų.

Dr. K. Ambrozaitis yra įsitikinęs, kad: ,,Bendro darbo vienybės galima pasiekti tik veiksnių konferencijose''. Panašias mintis savo laiku yra pareiškęs ir J. Kojelis *Drauge*. Tačiau yra pagrindo stipriai abejoti, kad keli šimtai žmonių, kad ir labai puošnioje salėje susirinkę, galėtų surasti bendro darbo kelius ir per kelias valandas pašalinti bendro darbo kliūtis. Praeities patirtis daug vilčių neteikia.

Tad reikėtų jau daugiau tikėti, kad ,,politinės darbų koordinacijos, kooperacijos ir veiklos darbų pasiskirstymo'' klausimai daug sėkmingiau gali būti aptarti ir sutarti veiksnių vadovų ir jų atstovų pasitarimuose. Tokios apimties pasitarimuose nereikėtų gaišti brangaus laiko atidarymo ir uždarymo iškilmėms, vakarienėms bei pokyliams. Tokio mąsto gausiose konferencijose galima būtų tik visai lietuviškai visuomenei paskelbti atstovų priimtus nutarimus ir susitarimus bei išvadas.

Jau 1983 m. PLB seime buvo bandyta eiti šiuo keliu. Pirmininkai padarė iškilmingą pareiškimą: ,,tartis bendro respekto, lygiateisiškumo ir kooperacijos dvasioje dėl Lietuvos laisvinimo veiklos''. Šiam reikalui: ,,abiejų institucijų valdybos paskirs po tris asmenis tokio

pasitarimo detalizuotam paruošimui''. Tai buvo labai gera ir teisinga pradžia. Bet labai gaila, kad, berods, po vieno susitikimo kažkodėl šie pasitarimai liko nutraukti. Ir tada vėl pradėta svajoti, kad visi reikalai gali būti sutvarkyti **tik** politinėse konferencijose.

Be abejo, kad pagrindinė kliūtis visiems tokioje konferencijoje susiburti buvo ,,nelaimingas PLB pirmininko laiškas''. Dr. K. Ambrozaitis tvirtina kad šis apgailėtinas ir nediplomatiškas laiškas jokiu būdu nebuvo padarytas PLB valdybos vardu. Bet vis dėlto jis buvo parašytas ant PLB blanko ir pasirašytas pirmininko vardu. O be to, ne tik valdyba, bet ir nei vienas jos narys iki šiol nerado reikalo viešai nuo jo atsiriboti. Tad kodėl: ,,Vliko pirmininkui nederėjo rimtai reaguoti''?

Jonas Daugėla

Ne konsolidacija, bet kooperacija

Nustebau, skaitydamas *Į Laisvę* žurnalo (1987, gruodis) vedamąjį dėl veiksnių konsolidacijos. Iš vedamojo paaiškėjo, kad PLB skelbtas Vliko nenoras dalyvauti veiksnių konferencijoje, buvo PLB pirmininko užblokuotas netaktišku laišku Vlikui, siūlant Vlikui tapti PLB politiniu komitetu.

Kyla klausimas, ar veiksnių konferencija yra iš viso reikalinga. Kodėl negalima tęsti esančią padėtį kooperacijos principu? Prisipažinkim, kad Vlikas yra reikalingas kaip politinis ir rezistencinis veiksnys tarptautiniame forume, kuo PLB negali būti. PLB yra reikalinga lietuvybės išlaikymui tremtyje ir kaip Amerikos ir kitų kraštų piliečių parama Lietuvai atkovoti laisvę.

Tad nustokim eikvoti energiją tokiems ginčams.

Jonas Stelmokas,
Lansdowne, PA

Dėkoju už vertingą žurnalą

Siunčiu 30 dolerių už prenumeratą 1988, 89 ir 90 metams. Dėkoju už jūsų pastangas leisti taip vertingą žurnalą. Jis kiekvienu apsilankymu mane pradžiugina. Linkiu jums ir žurnalui geriausios sėkmės.

Pr. Švambarys
Rosanna, Australia

MALONŪS SKAITYTOJAI,

ar jau pasiuntėte savo prenumeratą už šiuos metus? Praeitame numeryje buvo įdėti specialūs vokeliai. Kad administratoriui nereikėtų jums asmeniškai rašyti, prie pirmos progos atsilyginkite. Atsiųskite ir savo dosnią auką.

Redakcijai taip pat reikėtų vėl mecenato, panašaus kaip prieš porą metų buvo prel. dr. Juozas Prunskis. Iš jo specialios aukos buvo galima bent kukliais honorarais atsilyginti kai kuriems mūsų bendradarbiams ir šiaip visokeriopai žurnalą tobulinti. Laukiame pagalbos.

Redakcija

LIETUVIŲ TAUTOS POLITINĖ DIFERENCIACIJA PAVERGTOJE LIETUVOJE

VYTAUTAS SKUODIS

LAISVĄ lietuvių tautos politinį, socialinį, kultūrinį ir religinį gyvenimą sustabdė 1940 birželio 15 prasidėjusi Lietuvos okupacija, tebesitęsianti iki dabar. Pavergtoji tauta per trumpą laiką privalėjo prisitaikyti prie naujų politinių sąlygų, persiimti svetima ideologija, pradėti gyventi taip, kaip gyvena žmonės bolševikinėje Rusijoje ir kituose jos jau anksčiau pavergtuose kraštuose. Kad pagreitintų tokį ,,prisitaikymą'', pavergėjas, paskelbęs leninine klasių kovą Lietuvoje, ėmėsi jau anksčiau gerai ir plačiai išmėginto metodo: masinių areštų, trėmimų, žudymų, kuriuos laikinai sustabdė lygiai po metų prasidėjęs karas. Karo metai ir vokiečių okupacija taip pat buvo nelengvi lietuvių tautai. Tačiau Lietuvoje pasilikusiems dar baisesnis ir sunkesnis buvo pirmasis naujos bolševikinės okupacijos dešimtmetis, kada areštai, trėmimai ir žudymai pasiekė neregėtą mastą. Tragiška buvo Lietuvos partizanų kova. Jie, palikti likimo valiai, buvo nugalėti, tačiau jų vesta atkakli kova už Lietuvos laisvę nebuvo pralaimėta. Toji kova ir dabar tęsiama, tiktai kitom sąlygom ir kitokiais būdais. Joje reikšmingą vaidmenį turi ir lietuviai išeivijoje, į kurią juos nubloškė karo audros sūkuriai.

Lietuva ne dėl savo pačios kaltės prarado suverenumą, tačiau lietuvių tauta išliko gyvastinga ir stipri. Ji buvo padalinta į tris dideles dalis: 1) pavergtajame Lietuvos krašte gyvenantys ; 2) dėl įvairių priežasčių atsidūrę už Lietuvos ribų, bet gyvenantys Sovietų Sąjungoje; 3) lietuviai už dabartinių Sovietų Sąjungos ribų, t.y. gyvenantys išeivijoje.

Šio rašinio tikslas: pateikti daugiau ar mažiau schematizuotą pavergtosios lietuvių tautos dalies nusistatymą pavergėjo atžvilgiu ir jos santykiavimą su okupaciniu režimu.

SOVIETŲ Sąjungoje buvo ir pasiliko pirmaujančia tauta rusų tauta, kuri sovietinėje propagandoje nuolatos pabrėžtinai tituluojama didžiąja rusų tauta, išvardinant jos ,,istorinius'' nuopelnus. Visoms kitoms tautoms įkyriai siūloma tą didžiąją tautą ypatingai gerbti, su ja amžinai draugauti ir visur sekti jos pavyzdžiu. Pastoviai ir įkyriai propaguojamas internacionalizmas ir internacionalinis auklėjimas. Tai senos ir atkaklios rusinimo politikos sovietinis sinonimas fizine ir dvasine prasme.

Sovietų Sąjungoje nerusams dideliu privalumu laikoma pamiršti savo gimtąją kalbą, kurti tautiniu atžvilgiu mišrias šeimas, už savo gimtojo krašto ribų dalyvauti taip vadinamose komunistinėse statybose. Daroma viskas, kad tokiomis ir panašiomis priemonėmis daugėtų tiktai **rusiškai kalbančiųjų** skaičius, kad pamažu atmirtų kitos nacionalinės kalbos. Šis procesas toli paženges mažose šiaurės ir Sibiro taitelėse, taip vadinamose autonominėse socialistinėse respublikose. Daug ukrainiečių ir baltarusių nebekalba savąja gimtąja kalba. Tokių yra ir lietuvių tarpe, gyvenančių

Prof. Vytautas Skuodis, buvęs Gulago kalinys už aktyvų pasipriešinimą sovietų okupacijai Lietuvoje.

kitose respublikose už Lietuvos ribų.

Plačiai naudojama ir kita rusinimo forma — prievartinis **bolševikinės ideologijos brukimas** kiekvienam žmogui vos ne nuo lopšio iki grabo lentos. Ši rusinimo forma dar pavojingesnė. Tokiu būdu, pavyzdžiui, lietuvis, iki kaulo smegenų impregnuotas marksizmo-leninizmo ideologija, lietuvių tautai ir jos kultūrai yra prarastas žmogus. Toji ideologija yra savotiškas narkotikas, užnuodijantis žmogaus sąmonę taip, jog jis su savo naujomis pažiūromis ir įsitikinimais jo tautos pavergėjo rankose tampa paklusniu įrankiu. Toks lietuvis, nors ir gerai moka ir naudoja lietuvių kalbą, savo dvasioje nebėra lietuviu. Jeigu

jis, toks būdamas, savo veiksmais tarnaudamas pavergėjui daro savo tautai didelę žalą, tokio kitaip nepavadinsi kaip savosios tautos išgama.

Iš kitos pusės, lietuvis, kuris gyvena kur nors Sibire arba net gretimoje Baltarusijoje, nebegalintis kalbėti lietuviškai, tačiau nepriėmęs jam prievarta brukamos sovietinės komunistinės ideologijos ir save tebelaikantis esant lietuviu, pasilieka tikru lietuviu.

Bolševikinei ideologijai įskiepyti didžiausia kliūtimi yra tikėjimas ir religinis mokymas. Štai dėl ko Sovietų Sąjungoje pačiomis brutaliausiomis priemonėmis jau 70 metų vedama atkakli kova prieš taip vadinamus ,,religinius prietarus'', nors iki šiol dar nei vienas gerai apmokamas ateistas taip ir neįrodė Dievo, Jehovos ar Alacho nebuvimo.

PAVERGTOJOJE Lietuvoje ir visoje Sovietų Sąjungoje gyvenantys lietuviai jau keturius dešimtmečius yra atkakliai prievartaujami, dedant dideles pastangas juos visus subedievinti, subolševikinti ir pagaliau nutautinti. Beveik visuotinis aktyvus ir pasyvus pavergtosios lietuvių tautos pasipriešinimas pavergėjui yra mūsų 1944-1954 metų partizanų kovos tąsa. Kad taip iš tiesų yra, patvirtina faktas, kad iki šiol dar nėra pavykę lietuvių tautos nei subedievinti, nei subolševikinti, nei nutautinti. Tauta prisitaikė prie naujų sąlygų, tačiau ji surado naujus kovos būdus, nepasidavė pavergėjo valiai ir jo užmačioms. Tikėjimas ir dabar Lietuvoje yra tvirtas, komunistų iš idėjos beveik nėra, tautinis sąmoningumas pakankamai aukštas.

Kiekvieną tautą sudaro visuma atskirų individų. Būtų naivu reikalauti, kad visi matematiškai būtų vienodi. Kiekvienoje tautoje yra daug labai ryškių asmenybių. Tačiau taip pat kiekvienoje tautoje yra ir menkystų arba dvasios elgetų. Tokių buvo ir laisvojoje Lietuvoje, tokių joje yra ir dabar. Prie to labai prisideda tikėjimo praradimas arba jo nepažinimas, dorovinis nusmukimas, sumaterialėjimas ir aplamai nužmogėjimas, kuriam Sovietų Sąjungoje, o taip pat ir Lietuvoje, sąlygos yra tiesiog idealios. Tačiau prieš visas šias blogybes sveika lietuvių tautos nuovoka ir sąmonė dar pajėgi kovoti. Net ir tokie, kurie pasidavę gyvenimo silpnybėms ir, atrodo, yra abejingi tautinėms aspiracijoms, tikrumoje savo viduje tebejaučia lietuvišką dvasią, kuri, susidarius tam tikroms aplinkybėms, gali pasireikšti gana impulsyviai ir gaivališkai.

ATKAKLI ateizmo propaganda ir tikinčiųjų bei jų Bažnyčios persekiojimai pavergtajai lietuvių tautai padarė daug žalos. Tačiau tie persekiojimai turėjo ir tebeturi ir teigiamą vaidmenį, nes patikrino atskiruose individuose ir visoje tautoje

aplamai tikėjimo tvirtumą. Gaunamos iš Lietuvos žinios rodo, kad tikėjimas joje yra gyvas ir stiprus. Lietuvos Katalikų Bažnyčia yra ne tik persekiojama ir kenčianti, bet ir kovojanti. Tai patvirtina ,,LKB Kronika'', stipri bažnytinio pogrindžio veikla ir net oficialūs sovietinės valdžios patvirtinimai.

Pagal tuos valdžios tvirtinimus Lietuvoje dar didesnė pusė gyventojų daugiau ar mažiau save skaito tikinčiais ir naudojasi bažnytiniais patarnavimais. Svarbu pabrėžti, jog net toje Lietuvos gyventojų dalyje, kuri atvirai pasisako esanti ateistinė arba indiferentiška, neapykantos tikėjimui ar Bažnyčiai nėra. Daugelis jų slapta arba pusiau slapta džiaugiasi Bažnyčios pastangomis išsilaikyti, kitiems šios pastangos sukelia smalsumą ir net pagarbą. Dar kitiems sunkūs kasdieniniai rūpesčiai neleidžia susikaupti ir atsidėti amžinų dvasinių vertybių įvertinimui.

Lietuvoje yra daug giliai tikinčių žmonių, tačiau kai kurie iš jų gali net nežinoti ir nesuprasti, jog Lietuvoje tikėjimas ir Bažnyčia yra persekiojami. Tokiam žmogui juk bažnyčios durys neuždarytos, vaikų katekizacijos klausimai gal neaktualūs, religinės spaudos ir knygų nepasigenda, Vatikano radijo laidų nesiklauso. Jam gali atrodyti, jog ir tautinės priespaudos Lietuvoje nėra, nes jis visur girdi lietuvišką kalbą, mato lietuvišką spaudą ir lietuviškus kultūrinius renginius, klausosi per radiją lietuviškos muzikos, mato televizijoje transliuojamas lietuviškas laidas. Jis tiktai vieno nori, kad nebūtų karo. Tačiau toks žmogus visada jautriai ir ryžtingai sureaguos, kada tie jo dabar nepastebimi persekiojimai ir tautinė priespauda betarpiškai kokiu nors būdu palies jį patį.

Lietuvoje yra daug **paviršutiniškai tikinčių** arba abejingų tikėjimui, nes jie neturėjo sąlygų tikėjimui pažinti. Tačiau daugelis tokių lietuvių turi platų akiratį ir pajėgia aprėpti visą tautos gyvenimą. Jie neabejingi žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimų Lietuvoje ir visoje Sovietų Sąjungoje klausimams, įskaitant ir sąžinės laisvės sritį. Jų tarpe yra daug puikių Lietuvos patriotų, nors dalis jų priklauso komunistų partijai.

Komunistinis mokymas yra privalomas visiems. Mokyklose mokiniai privalo į atitinkamus klausimus atsakinėti taip, kaip juos moko mokytojai. Mokytojai privalo mokyti, kaip nurodyta griežtai ,,iš aukščiau'' kontroliuojamuose mokymo planuose. Bet kokie nukrypimai nuo tų planų gresia atleidimu iš darbo. Ieškant priežastingumo ryšių, tas ,,iš aukščiau'' pasiekia patį Kremlių, t.y., TSKP centro komitetą ir jo politinį biurą, kurio nutarimai yra privalomi visoms valdžios ir valdinėms įstaigoms.

Visų aukštųjų mokyklų (universitetų, institutų ir kt.) įvairių specialybių studentai privalo laikyti gana

griežtus egzaminus iš tokių disciplinų, kaip TSKP istorija, politinė ekonomika, dialektinis ir istorinis materializmas, mokslinis ateizmas, mokslinis komunizmas, marksistinė filosofijos istorija. Visas disciplinas privaloma pakartoti, laikant stojamuosius ir baigiamuosius egzaminus aspirantūroje (t.y. ruošiant mokslų kandidato disertaciją, kuri JAV prilyginta moksliniam darbui daktaro laipsniui gauti). Tarnautojai ir įvairių sričių specialistai, turintieji aukštojo mokslo diplomus, verčiami lankyti vakarinius marksizmo-leninizmo universitetus. Daugelyje mokslo įstaigų yra rengiami privalomi marksistiniai teoriniai seminarai.

Kad galėtų griežtai kontroliuoti visus gyventojus ir juos individualiai valdyti, kaip jau buvo anksčiau nurodyta, kiekvienam prievartos būdu yra brukama komunistinė ideologija. Kad ji būtų nuolankiai ir be pasipriešinimo priimama, arba nors regimai priimama, dedamos didelės pastangos visus įtraukti į komunistines organizacijas. Pradinių klasių mokiniai, dažnai be jų tėvų sutikimo, įrašomi į spaliukus. Jau iš kai kurių vaikų darželių kai kurie vaikai ateina į pirmąjį mokyklos skyrių išmokę dainelę: Mes spaliukai, Lenino anūkai! Viduriniųjų klasių mokiniai beveik visi prievarta įrašomi į pionierių organizaciją. Vyresniųjų klasių mokiniai ir studentai praktiškai beveik visi jau komjaunuoliai, t.y. Lenino komunistinės jaunimo sąjungos nariai. Gi vyresni kaip 28 metų verbuojami į komunistų partiją.

Visos šios organizacijos ir komunistų partija tai tarsi apinasris arkliui, kuris privalo paklusti kiekvienam pavadžio trūktelėjimui ir botago pliaukštelėjimui. Lietuvis yra **pavergiamas dvigubai:** ir politine ir dvasine prasme. Tačiau ir tokiose sąlygose daugelis pasilieka laisvi savo dvasioje ir šią laisvę savaip panaudoja. Todėl būtų klaidinga manyti, jog lietuvis, dėl vienų ar kitų priežasčių įstojęs į kompartiją ar komjaunimą, jau yra palūžęs, kad jis yra pavergėjo pataikūnas, tautos išdavikas arba net KGB agentas.

Juk į aukštąsias mokyklas priimami tiktai komjaunuoliai. Nekomjaunuoliai į jas patenka tiktai su labai retomis išimtimis ir tai su sąlyga, jog nedelsiant įstos į komjaunimą. Norintieji išsilaikyti aukštesnėse tarnybinėse pareigose arba pakilti savo profesinės karjeros laiptais,negali atsisakyti nuo pasiūlymo įstoti į komunistų partiją. Todėl daugelį šios padiktuotos sąlygos ir privataus gyvenimo aplinkybės priverčia pasinaudoti komjaunimu ar kompartija tiktai kaip priemone savo materialiniam gerbūviui pagerinti ir jį užsitikrinti ateičiai.

MARKSIZMO-leninizmo ideologija ir jos mokymas Lietuvoje naudojasi ne didesne pagarba, kaip ir vadinamoji mokslinė-ateistinė pasaulėžiūra. Šitos sustabarėjusios ir

negyvenimiškos ideologijos teiginiai nepasitvirtina taip vadinamo ,,realaus socializmo'' sąlygose. Jeigu kam nors universitetuose ar institutuose tie visokie ,,izmai'' ir susuka galvą, tai savarankiško gyvenimo patirtis ją greitai atsuka atgal.

Koks Sovietų Sąjungoje yra liaudies nusistatymas komunizmo arba marksizmo-leninizmo klasikų atžvilgiu, kaip toji liaudis gerbia ir vertina savos sovietinės valstybės aukštuosius vadovus bei pagarsėjusius komunistinius veikėjus, geriausiai parodo tos pačios liaudies folkloras politinių anekdotų pavidale. Tokių anekdotų tūkstančiai keliauja per visą ,,plačiąją tėvynę ir jie, kaip taisyklė tuojau pat atsiliepia į bet kokius ryškesnius užsienio ir vidaus politikos įvykius.

Pastangos nutautinti lietuvių tautą tiesiogine ar netiesiogine prasme yra bergždžios. Tačiau prievartos įtakoje apsimetusių esant ,,idėjiniais'' yra daug. Galbūt tai ir yra viena iš priežasčių, kodėl, išeivijos akimis žiūrint, visi Lietuvos komunistai kelia nepasitikėjimą, įtarimą ir net neapykantą. Betgi tada tokio pat požiūrio turėtų susilaukti ir beveik visas Lietuvos jaunimas, įjungtas į komunistines organizacijas. Tačiau toks jaunimo vertinimas būtų ne tik klaidingas, bet ir žalingas visai mūsų po pasaulį išblaškytai tautai. Panašiai atsargiai reikėtų manyti ir apie dabartinius Lietuvos komunistus.

Šiuose labai jautriuose klausimuose kiekvieno Lietuvos komunisto vertinimas turėtų būti **griežtai individualus.** Tokiame vertinime būtina vadovautis principu: ar konkretaus komunisto veikla Lietuvai ir lietuvių tautai yra kenksminga, naudinga, arba nei kenksminga, nei naudinga? Ir čia galioja dėsnis: apie žmogų geriausia spręsti ne iš jo kalbų, o iš jo darbų.

LIETUVOJE gyvenančiųjų nuomone, visus Lietuvos komunistus galima skirstyti į sekančias penkias grupes (apibūdinamieji epitetai siūlomi šio straipsnio autoriaus —V.S.):

1) Komunistai — ,,kankiniai'', arba komunistai iš prievartos. Jie įstojo į kompartiją, kad išsilaikytų turimose, geriau apmokamose pareigose, kuriose būdami, jų manymu, jie Lietuvai ir lietuvių tautai galės būti daug naudingesni, negu užleisdami savo užimamą tarnybinę vietą kokiam karjeristui arba svetimtaučiui.

2) Komunistai-materialistai. Jų principas — materialiniai išskaičiavimai. Jų tikslas — savo asmeninės, ekonominės ir visuomeninės padėties sustiprinimas. Tokiems komunistams partijos raudonas bilietas yra tiktai gero ir patogaus gyvenimo garantija.

3) Komunistai-karjeristai. Jų tikslas — siekti karjeros pirmiausiai dėl valdžios ir garbės.

4) Komunistai-kosmopolitai. Jie yra panašūs į antros ir trečios grupės komunistus, tačiau nuo jų skiriasi tuo, kad jiems Lietuvos ir lietuvių tautos likimas mažai arba ir visai nerūpi. Jų visos simpatijos — ,,didžiajai'' rusų tautai, Rusijai ir visai ,,didžiajai tėvynei''.

5) Komunistai-idealistai. Jie aklai tiki komunizmo idėjų teisingumu ir tuo jie skiriasi nuo visų kitų komunistų grupių. Jie vis dar tiki tų idėjų įgyvendinimo pasaulyje realumu. Tačiau žymi jų dalis, referendumo atveju, pasisakytų už Lietuvos atsiskyrimą nuo Sovietų Sąjungos, už savarankiškos ir nepriklausomos socialistinės Lietuvos valstybės sudarymą ir daugiapartinę valdymo sistemą joje.

Visų šių grupių kiekybinis santykis, išreikštas procentais, atitinkamai būtų maždaug toks: 50: 40: 5: 4: 1. Šis santykis nėra sudarytas ir paremtas kokiais nors statistiniais tyrimais. Jis remiasi tiktai šio straipsnio autoriaus ir kitų Lietuvoje gyvenančių patirtimi. Šią schematizuotą komunistų klasifikaciją, tinkančią ir visai Sovietų Sąjungai, o taip pat ir pateiktą kiekybinį santykį, patvirtina ir metai, autoriaus praleisti Mordovijos lageryje Nr. 3, kur teko ilgai bendrauti su įvairių tautybių politiniais kaliniais. Iš jų geras trečdalis buvo buvę kompartijos nariais.

Taigi, iš to kas aukščiau buvo pasakyta, turėtų sekti išvada, jog pavergtojoje Lietuvoje lietuvių tarpe tikrųjų **tautos išgamų yra labai mažai.** Ribota šio straipsnio apimtis autoriui neleidžia pateikti daug būdingų pavyzdžių iš jau mirusių Lietuvos komunistų gyvenimo, tame tarpe ir iš tokių, kurie buvo pasiekę aukštas sovietinės valdžios Lietuvoje sferas, arba kitais būdais buvo tapę iškiliomis asmenybėmis.

Yra pagrindo manyti, jog jeigu Lietuvoje susidarytų reikiamos sąlygos normalaus referendumo pravedimui, nemažiau kaip 80% Lietuvoje gyvenančių lietuvių pasisakytų už atsiskyrimą nuo Sovietų Sąjungos.

1988-JŲ METŲ pradžioje iš Lietuvos pogrindžio Vilniuje ir Kaune buvo gautas prašymas, o kartu ir įspėjimas: **Neskaldykite lietuvių tautos! Ji yra vieninga!** Šio straipsnio autorius yra linkęs manyti, jog ši replika buvo siunčiama į Vakarus sąryšy su pikta reakcija, kuri kilo išeivijoje dėl Vilniaus ,,apskritojo stalo'' pokalbių ir kuriuos išreklamavo *Gimtasis kraštas.* 1987 metų vasarą keturi JAV lietuviai pasikeitė nuomonėmis su keliais Lietuvos kultūros darbuotojais dėl kultūrinių ryšių sustiprinimo galimybių tarp pavergtosios Lietuvos ir išeivijos lietuvių. Ši problema yra aktuali ir svarbi ir ji turėtų būti visapusiškai ir objektyviai nagrinėjama šiame straipsnyje pateiktų minčių kontekste.

TOLIAU BŪTI SROVE IR UOLA!

JULIUS VIDZGIRIS

Mūsų rezistencinės minties ir politikos žurnalas *Į Laisvę* užsienyje peržengia ribą į antrąją numerių šimtinę. 100 periodinio leidinio knygelių per 35-rius metus yra gražus ir reikšmingas išeivių kūrybos ir ištvermės laimėjimas. Senas lotyniškas posakis **scripta manent** — raštai išlieka — teisingai pabrėžia išliekamąją spaudos vertę. Žurnalo knygelės jau užima ištisą lentyną bibliotekose ir užtikrintą vietą naujausioje lietuviškosios periodinės spaudos istorijoje. Yra kuo pasidžiaugti visų pirma tiems, kurie savo metu atgaivino *Į Laisvę* Amerikoje ir šiandien rūpinasi žurnalo gyvavimu. Yra kuo pasidžiaugti visiems, kurie brangina laisvą lietuviškąjį spausdintą žodį. Juo labiau, kad spaudos organas, įsirikiavęs į veteranų eiles, dar nerodo nuovargio ir nesirengia apleisti savojo baro.

Nueitasis šimto numerių kelias duoda akstiną atkreipti dėmesį į tai, kuo šis žurnalas išsiskyrė iš kitų panašių periodikos leidinių. Pavadinimas *Į Laisvę* rodo, kad tai tęsinys to laikraščio, kuris pasirodė 1941-jų birželio tautos sukilimo dienomis. Jauni kovotojai, skelbdami Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, neįsivaizdavo kitokio pavadinimo, kaip *Laisvė*. Šis žodis išreiškė sukilusios tautos gaivalingą siekį, tačiau neatitiko mažos tautos tikrovės užsimezgusiame dviejų nuožmių galybių sankirtyje. Todėl Laikinosios vyriausybės vadovas pavadinimą pataisė, pritaikė prie tikrovės, kad jis būtų, kaip kelrodė žvaigždė, gairė sutelktinėms žygin sukilusios tautos pastangoms — *Į Laisvę*. Nedaug kas anuomet galvojo, jog tai buvo labai toli pramatantis, gilios įžvalgos sprendimas.

Iš dienraščio virtęs pogrindžio laikraštėliu, *Į Laisvę* tapo rezistencinio Lietuvių fronto sąjūdžio organu, 1943-44 metais ugdė tautoje pasipriešinimo dvasią pakitusiomis okupacijos sąlygomis. Davė kryptį didžiojo egzodo dalyviams. Kaip nesulaikomas idėjų šaltinis prasiveržė pokario metais Vakarų Vokietijoje. Ir tai buvo natūralu, kad atgijo ,,laisvoje, turtingoje ir svetingoje Amerikoje'', kaip pažymėjo žurnalo atgaivintojas pirmame minimos šimtinės numeryje. Ir tai buvo natūralu, jog šio darbo ėmėsi tas pats dinamiškos politikos minties

---

Straipsnis perspausdintas iš *Europos LF biuliulio*, Nr. 2(127), Kalėdos, 1987.

kūrėjas, iškėlęs *Į Laisvę* šūkį. Toliau dinamiškai gaivindamas lietuviškojo pasipriešinimo ir laisvės dvasią, buvęs Laikinosios vyriausybės vadovas nežaidė mintimi išeivijoje kurti pavergtoje tėvynėje likusio kovos sąjūdžio simbolišką pakaitalą. LF liko Lietuvoje, sakė jis. Išeivijoje atsidūrę veikėjai ir jų dvasios jaunimas nėra tiesiogiai veikiami nei krašto rezistencinės kovos sąlygų, nei organizacijos tolydumo. Bet jie gali būti LF bičiuliais, tęsti savo sąlygomis sąjūdžio rezistencines ir idėjines tradicijas, remti Lietuvos laisvės kovų sąjūdį, jam talkininkauti.

Profesorius Juozas Ambrazevičius-Brazaitis susispietusiems apie *Į Laisvę* žurnalą LFB-liams iškėlė jų jėgoms ir galimybėms pritaikomą uždavinį, įtaigiai jį išreikšdamas srovės ir uolos įvaizdžiais (žr. *ĮL* Nr. 1(38), 1953, psl. 6-15). Lietuviškojo valstybingumo minties raidoje LFB iškilo kaip judri nauja srovė prieš sustingusią senųjų politinių partijų uolą. Būti veržlia kūrybiška srove kelyje į laisvę — tai patrauklus veiklos akstinas. Jis bendras daugeliui. Lygiai bendri ir LFB idealūs nusiteikimai: pirma, ,,krikščioniškoji moralė mums yra nepaneigiama norma, kurios privalo paisyti visas žmogiškasis veikimas, taigi ir politinis''; antra, ,,gerbti asmens laisvę ir sudaryti galimybes jo laisvai kūrybai, kuria jis prisidėtų prie tautos gyvenimo pažangos''. Tuo LFB kaip srovė neišsiskiria iš kitų srovių šiuolaikinės lietuviškojo valstybingumo minties tėkmėje. Kovoje už krikščioniškąją moralę ir asmens laisvę nesame vieni, nors ir turime galingų priešų lietuviškoje savybėje, kurioje kai kurie nesidrovi remtis svetimų galybių jėga. Savita srove mus daro siekis brandinti pilnutinę demokratiją, persmelkiančią visas viešojo visuomenės gyvenimo sritis — politiką, ūkį, kultūrą, visur nuosekliai pabrėžiant asmens pirmumą. Tai toji ,,nepasaulėžiūrinė'' politika, dėl kurios esame neretai barami kaip tik tų, kurie irgi brangina bendras krikščionybės ir žmogaus asmens orumo vertybes. Laikomės sąlyginio ,,nepasaulėžiūrinės'' politikos termino, nes jis mums žymi svarbiausią ateities gairę iš totalizmo pančių išsivadavusioje Lietuvoje. Ir ta prasme esame ir norime būti judri srovė naujos ateities paieškose.

Šiame brazaitiškame sroviškumo samprotyje labai svarbu pabrėžti srovės ir uolos sąveiką. Šis požiūris, regis, dar sunkiau suprantamas, negu vad. ,,nepasaulėžiūrinė,, politika. Besikeičiančio laiko trukmėje, ištvermingai siekdami savo tikslų, mes liudijame, kad yra dalykų, dėl kurių verta būti nepajudinama uola: tai — ištikimybė žuvusiems, tebekovojantiems už Lietuvos nepriklausomybę, už krikščioniškąją moralę, už pilnutinę

Rūpintojėlio detalė. Kryžių kalnas Lietuvoje.

demokratiją.

Šioje srovės ir uolos sąveikoje *Į Laisvę* žurnalas išsilaikė iki šiandien ir linkėtina toliau išsilaikyti, pradėjus savo antrąją šimtinę išeivijoje. Ar žurnalo idėjos pasiekė platesnę visuomenę, šiuo metu tai ne pats svarbiausias klausimas. Išsisklaidžiusios išeivijos visuomeniniai matavimai kitoki negu tėvynėje. Anksčiau ar vėliau tautos kamienas atsirinks tai, kas vertingo sukuriama diasporoje. Dvasios ryšio su tėvyne nepararadusi išeivija gyvena ir kuria, gaivinama bendrų didžiųjų vertybių. Ir tai svarbiausia.

Kartais atrodo, kad išeivių jėgos menkėja, perdavimo-perėmimo užduotis sunkėja. Svarbu įtraukti naujų jėgų, kurios tęstų rezistencijos dvasią išeivijoje. Bet su neišvengiamai pasitraukiančia vyresniųjų karta išeivija neketina išnykti. Čia taip pat glūdi ir žurnalo *Į Laisvę* paskirtis toliau kaupti vertybes ir patirtį, kuri gaivintų ne tik šiandienį, bet ir rytojaus nepriklausomos dvasios lietuvį. To linkime savo žurnalui, pradedančiam antrąją šimtinę Amerikoje.

MAIRONIS AMŽINAI GYVAS

Dail. Prano Lapės raižinys.

SEKDAMI tautų istorijos eigą galime pastebėti, kai tautą apgaubia gili naktis, ji paguodos ir vilties pradeda ieškoti iš herojiškos praeities. Toji praeitis sudėta, atpasakota, surašyta įvairių žanrų knygose, literatūroj, tautosakoj. Juozo Brazaičio žodžiais ,,Ir lietuvių istorijoj literatūra gaivino širdį ir vedė tautą į ateitį. Literatūra buvo šauklys, kuris rengė kelius paskui atžengiančiai Laisvei. Su tikrąja seserim — daina daugiau ji nusipelnė kaip kitos meno rūšys''.

Lietuviai išeivijoj prieš 25 metus iškilmingai minėjo Maironio gimimo šimtmetį. Buvo paskelbti Maironio metai, rengtos akademijos, spaudoj daugybė straipsnių, o *Aidai* (red. Antanas Vaičiulaitis) išleido nors kuklią, bet svarią Maironio monografiją. Kai praėjusį rudenį nuo Maironio gimimo suėjo 125 metai, išeivija didesnių minėjimų nesiėmė. Priešingai, kaip iš anapus ateinančios spaudos matyti, pavergtoji Lietuva surengė daug ir iškilmingų minėjimų. Suprantama kodėl: juk per ilgus okupacijų metus lietuvių protai ir širdys buvo ir tebėra nukreipti į didžiuosius

ČESLOVAS GRINCEVIČIUS

tautos vadus, o Maironis ir buvo vienas jų, gal net pats didžiausias. Buvo gera proga legaliai grįžti prie to milžino, kuris ir anomis carų dienomis lietuvį guodė, stiprino viltį, paruošė ir šaukė į kovą už Lietuvos laisvę. Ne tik šaukė, bet ir laimėjo.

Kai prisimenam Maironį, pirmiausia iškyla jo kaip poeto portretas. Tuo jis tikrai didelis, bet ne vien dėl to jį išskirtinai tauta gerbia ir myli. Jis su savo poezija buvo kitoks, kokio anais laikais Lietuvai labiausiai reikėjo, kokio reikia ir šiandien. Taip, jis buvo ir žymiausias Lietuvos atgimimo laikotarpio poetas, ir vienas didžiųjų tautos žadintojų. Ne veltui jis vadinamas prisikeliančios tautos pranašu, tiesiog vadu. Poezijos posmais į lietuvių sąmonę įdiegė laisvės viltį, atskleidė didingiausius ir gražiausius laikotarpius, sugebėjo prabilti paprastam lietuviui jam suprantama kalba, įkvėpė viltį kovoti ir siekti laisvos Lietuvos, buvo ne vien poetas. Vincas Mykolaitis-Putinas *Ateities* 1913 metų Nr. 10 rašė: ,,Visi tautos reikalai, jos vargai ir nelaimės randa atbalsį jautrioje dainiaus krūtinėje, ir tenai, apsitaisę poezijos rūbais, vėl grįžta į ūkanotą tėvynės padangę, guosdami ir stiprindami suvargusių brolių dvasią. Jo skausmai tai mūsų skausmai, jo džiaugsmai tai mūsų džiaugsmai. Štai kodėl taip brangus mums Maironis ir taip suprantama jo poezija. Ji (kas skaitytų) pakeltų ne kartą silpstančią mūsų jėgą ir neleistų užgesti šventai ugniai, kuri liepsnoja mūsų krūtinėje''.

O kas Maironį pastūmėjo į lietuviškuosius dirvonus? Kauno Kunigų seminarijoje nebuvo palanki dirva lietuviškumui. Gal svarbiausia — Lietuvos istorijos studijos. Būdamas seminarijoje, susidomėjo lektūra apie mūsų tautos praeitį. Skaitė visa, kas tuo klausimu buvo lenkų ir nelenkų kalbomis parašyta. Lietuviškos Lietuvos istorijos tada dar kaip ir nebuvo. Daukantas jau buvo parašęs, tačiau tai buvo daugiau kultūros, buities istorija. Į mūsų istoriją Maironis pažiūrėjo daugiau romantiškom akim ir ėmėsi ją skelbti poezijos posmais. Anot Vaižganto, Maironis visa kas lietuviška ,,ima apoteozuoti'', juk lietuviams taip reikalinga žinoti savo praeities įvykius. Mūsų istorija tokia graži ir didinga, tik Lietuvos nedraugai ir priešai nieko gražaus joje nenori matyti, mūsų valdovus bando sulyginti su kitų kraštų eiliniais valdovais. Ne tik eiliuotais posmais grįžta į senus, heroiškus laikus, apdainuoja karo žygius, kai ,,lietuviai barzdočiai'' kovėsi ir su kryžiuočiais ir su kitais, bet ir pats imasi rašyti Lietuvos istorijos vadovėlį. Iki atsirado Antano Aleknos istorijos vadovėlis, Maironio istorijos išėjo 4 laidos.

Ne vien Lietuvos istorija buvo gera priemonė pažadinti tėvynės meilę ir siekti jos atgimimo, bet ir atskleidimas Lietuvos gamtos

grožio. Nemunas ar Neris, Dubysa ar Nevėžis, Šešupė ar Minija su savo miškais ir žaliom kaip rūta pakrantėm, kur jaunimas dainuoja graudžias dainas, kur broleliai artojėliai lietuviškai šneka — visa tai ne tik glosto, kutena širdį, bet ir žadina lietuvį naujam gražesniam gyvenimui.

Apdainuodamas didingą praeitį ir vargingą po rusų priespauda dabartį, Maironis kėlė viltį, šaukė tautą į naują rytojų. Rytojus tik pats neateis, reikia išsikovoti, pakelti kovos pavojų, reikia sunkaus darbo, aukos, prakaito. Negalima vien tik aimanuoti. Primena, kad ,,jau slavai sukilo nuo juodmario krašto, o pavasaris eina Karpatų kalnais'', vadinas ir Lietuvai nušvis laisvės rytmetis. Brazaičio žodžiais, ,,Maironis skelbė, šaukė ne į teatralinę kovą, kuri žavi tik iki spektaklio pabaigos... skaitytojai buvo sugestijuojami kovoti ir tikėtis laimėjimo''. Tačiau jei tik eisim į kovą su kardu, tai mūsų nedidelei tautai prieš milžinišką priešą būtų savižudybė. Todėl ir kultūros įrankis yra ne mažesnis, o gal net didesnis ginklas. Jis tada šaukė, jog reikia į rankas paimti arklą, knygą ir lyrą ir eiti Lietuvos keliu. Darbas, mokslas, kūryba, menas ir šiandien ar ne geriausia priemonė kovai už lietuvių tautos išlikimą ir pakėlimą okupacijos?

Kovai laimėti, tikslui pasiekti reikia vienybės, kartojo Maironis. ,,Nors mūsų, broliai, nedaugel yra, tačiau... jei riš vienybė, sujungtos rankos suteiks stiprybę''. Teisybė, jau nepriklausomybės laikais kai kas kartojo šiuos Maironio žodžius apie vienybę ir bandė vienybę suprasti partine prasme, kai mūsų dainius ją suprato įvairume, siekiant to paties tikslo.

Ar tauta Maironį suprato ir priėmė? Joks kitas poetas nebuvo taip pamėgtas, pasisavintas, kaip Maironis. Juk jo eilėraščiai virto liaudies dainom. Juozo Žilevičiaus apskaičiavimu 35 kompozitoriai Maironio žodžiams sukūrė 83 melodijas. Kuris kitas poetas buvo taip dainuojamas? ,,Marija, Marija'' virto bažnytiniu himnu, o ,,Lietuva brangi'' antruoju himnu, tradicine daina baigiant jaunimo stovyklų dienotvarkę ar kitus didesnio mąsto suėjimus.

Vaivorykštė, redaguota Liudo Giros, 1914 paskyrė visą numerį Maironiui, įrašydama:

Tautos žadintojui,
Tėvynės atgimimo pranašui
Pavasario balsu pragydusiam...
Dainiui
Vaidilai,
atidariusiam aukso skrynią
Tėvynės dainų malonių,
įkvėptu balsu šaukiančiam
eiti Lietuvos keliu.

Ar tauta nėra nieku įskaudinusi Maironio? Tik tas, kuris nieko neveikia, nekuria, nevadovauja, gali

ramiai gyventi, niekas jo nekliudo ir niekam jis kelio nepastoja. Vos tik Lietuva atsistatė, kai kurie jaunesni rašto žmonės jau jį neigė. Paparonis (kun. Antanas Šmulkštys) Maironiui tarė: ,,Labąnakt, Maironi''; Antanas Venclova kartojo: ,,Paseno Maironis, paseno, paseno''. Balys Sruoga jo baladėse nematė nieko lietuviško, jo patriotinę poeziją puolė Augustinas Voldemaras. Maironio lietuviškumas labai nepatiko kai kuriems konfratrams, kurie kartais jį vadino socialistu, anarchistu ar net ateistu, mat jis skelbė, kad geru kataliku gali būti kiekvienas, taigi ir lietuvis. 1932 Vasario 16 minėjime Kauno Valstybės teatre oficialus kalbėtojas (pagal kitų tvirtinimą S. Šilingas) suminėjo daug didvyrių, didelių ir mažų, kurie vedė tautą į laisvę, bet Maironį nutylėjo, nors jis čia pat sėdėjo salėje ir kurio drama turėjo tuojau pasirodyti scenoje, Vadinas, viešai buvo ignoruojamas.

Kaip kiekvienoj geroj, išdirbtoj dirvoj šalia naudingo grūdo pradeda rastis ir piktžolių, taip ir atgimusioj, nepriklausomoj Lietuvoj šalia idealių, entuziastiškai nusiteikusių veikėjų ėmė rastis ir savanaudžių. Maironis negalėjo užsimerkti ir to nematyti. Čia jis panaudojo savo aštrią plunksną, nukreipė į išlepintus puotautojus, kurie pradėjo stikliukus kilnoti už tėvynę, siekė aukštų vietų, privilegijų. Teko ir jo mokslo draugams, kurių lūpose anksčiau skambėjo patriotinės dainos, o dabar jos pradeda garbinti svetimus dievus, net pasidarė tautos išdavikais. ,,Tegul ši dėmė prakeikimo ant jūsų per amžius paliks'', atsiliepė satyroj.

Tos satyros buvo skiriamos ne visiems, ne visi valdininkai tokiais buvo, kaip dabar kad bando įrodinėti bolševikai apie ano laikotarpio inteligentiją. Lygiai būtų neteisinga į tą kategoriją skirti ir išeivijoj labiau įsistiprinusius, pasiturinčius lietuvius.

Maironis ne sykį skundėsi, kad jis nesuprastas ir bus užmirštas. Neteisybė. Joks kitas mūsų poetas nėra taip prikeltas iš mirusių kaip Maironis. Tik bolševikams įžengus į Lietuvą, kai tauta neteko žado ir nežinojo ko griebtis, kaip pakelti gyvenimą, kokia gali būti ateitis, Bernardas Brazdžionis *XX Amžiaus* dienrašty metė šūkį: ,,Atgaivinkime Maironio kultą''. To tik ir reikėjo. Tauta į Maironį, ypač jaunimas, ėmė žiūrėti kaip į pranašą, o bažnyčiose pasidarė populiari ,,Marija, Marija''. Kai būdavo giedami žodžiai ,,Išgelbėk nuo priešo baisaus'', visi aiškiai suprasdavo, kas yra tas priešas baisus.

Bolševikams, aišku, Maironis buvo rakštis. Tik jis buvo per didelis ir per daug įaugęs į tautą, kad galima būtų jį užmiršti, neminėti, išimti iš knygų. Kaip jis jų buvo vertinanas dar ankstesniais laikais, parodo Maskvoje 1938 metais išleista *Bolša-*

ja sovietskaja enciklopedija, t. 37, skiltis 216: ,,Pačiam dešiniajam (ant XIX-XX a. ribos) lietuvių literatūros sparne yra poetas Maironis, kuris savo kūriniais šaukia vienybėn tik dvarininkus ir aristokratiją, buržuaziją ir romantiškai idealizavęs Lietuvos viduramžišką praeitį''.

Okupantams labai nepatiko Maironio iškelta, ideali praeities Lietuva. ,,Prasilenkė su istorine tiesa'', teigė tada, teigia iki šiol. Jo leidžiamus raštus išcenzūruoja, išmeta visą religinę poeziją, patriotiką, visa kas gali atrodyti antirusiška. Bandoma jį padaryti net tarybiniu poetu, perdažyti. *Mažojoj tarybinėj enciklopedijoj* rašoma, kad jis ,,išaukštino liaudį, valstietiją'', mini iš jo satyrų tas vietas, kur kalba apie valdininkijos dviveidiškumą, tartum Maironis tai būtų skyręs visiems. Tačiau negali jam atleisti, kad padarė išpuolių prieš socialistus ir marksizmą. ,,Visa tai menkina *Jaunosios Lietuvos* idėjinę ir meninę vertę, smerkusią pažangiuosius lietuvių studentus, susipažįstant Rusijoje su marksizmo idėjomis'' (*Lietuvių literatūros istorija*, II t., psl. 270).

Kartais bolševikai nesusigaudo, kalbėdami apie Maironį, arba net patys sau prieštarauja. Antai Korsakas *Tiesoj* (1962, Nr. 259), minint Maironio mirties trisdešimtmetį, rašė: ,,Maironio eilės vėl suskambo nauja galia ir nauja prasme, kai lietuvių tauta pasuko nauju istoriniu keliu — socializmo keliu''. Vėliau, kaip paaiškėjo, vargšas Korsakas turėjo aiškintis ir teisintis rašytojų valdybos plenume, kad per daug iškėlė Maironį. Jis aiškindamasis teigė, jog čia tik pakartojo tai, ką tvirtino ir karo metu, o tada norint pasiekti laimėjimo, visos priemonės buvo geros. Ateity jis žadėjo ,,pasitaisyti ir tokių nuodėmių nedaryti''.

Literatūros kritikas Leonas Gineitis įvade į Maironio raštų I tomą (Vilnius 1956), psl. 48, bando įtikinėti, kad Maironį įvertino tik bolševikai: ,,Buržuazijos viešpatavimo metais įvairūs literatūros ‚modernistai' niekinamai žiūrėjo į Maironį, laikė jį pasenusiu''. Tik Gineitis užmiršo pasakyti, kad tas, kuris tris sykius pakartojo ,,Maironis paseno'', buvo ne buržuazinis nacionalistas, bet Antanas Venclova. O gal Venclovą įrašė į anų niekinamųjų eiles?

Kai kuriuos Maironio eilėraščius bolševikai vertė į svetimas kalbas. Gerai, kad jį plačiau supažindino. Bet ar daug yra buvę tokių įžulių pakeitimų, iškraipymų visoje vertimų istorijoje, kaip tai padaryta su Maironiu? Imkim Čičinsko atvejį: lietuviškai skaitome:

Ginti žūstančios tėvynės
Nuo Kazokų ir Maskvos
Stojo sūnūs. Vien negynęs
Tik Čičinskas Lietuvos.

Vertime pažodžiui šitaip skaitytume:

Stojo sūnūs ginti
Liūdinčios tėvynės,
Bet magnatas atvirai pasipriešino
Ir nepagailėjo šalies.

Vertime dingo ir kazokai, ir Maskva, jei tik jie kur nepagarbiai vadinami.

Maironio prikėlimas gyvenimui, sukakčių minėjimai iki šiol buvo kuo ne valstybiniai nusikaltimai. Girdėjom apie visokius trukdymus, kai tolimuose provincijos kampeliuose buvo neleidžiama nors kukliai prisiminti mūsų dainiaus 50 mirties sukaktį. Vienas jų aprašytas ir *LKB Kronikoje* (nr. 57). Skaitome, ką Josvainių (Kėdainių raj.) klebonas Leonas Kalinauskas pranešė vyskupui Liudui Paviloniui: ,,Šių metų vasario 17 d. Josvainių apylinkės pirmininkas Sereikis ir ‚Vienybės' kolūkio KP sekretorius Savelis pateikė man pasirašyti RRT įgaliotinio Anilionio įspėjimą už Lietuvos poeto Maironio mirties 50 metų jubiliejaus paminėjimą, kuriame ir jaunimas dalyvavo... kaltinimo nepasirašiau''.

Šiandien atmosfera kiek kitokia, ir įsisiubavimo nemanoma sulaikyti. Maironio 125 metų gimimo sukaktis Lietuvoje daug kur minėta, o Kaune, kur mūsų dainius ilgiausiai gyveno ir mirė, prie jo paminklo spontaniškai susirinko apie aštuoni tūkstančiai lietuvių. Jaunimas dainavo ir giedojo, deklamavo, namo parsinešė iš naujo įžiebtą tėvynės meilės liepsnelę. Sveikam jaunimui imponuoja Maironio aprašyti karžygiai ir iš senų, neišcenzūruotų knygelių atkuriamos romantinės Lietuvos vaizdas.

Maironis nepaseno ir nepasens, nemirė ir nemirs.

Kas dabar mums daryti? 125 metų jubiliejus pas mus praėjo beveik tylomis. Pavėluotai minėti ir dar šabloniškai, kaip dažniausiai esti, kada sugebam sukviesti tik vyresniųjų auditoriją, kuri apie Maironį gerai žino, nėra daug naudos nei prasmės. Tačiau niekad ne vėlu mūsų dainių plačiau pristatyti jaunimui. Reikia stovyklose suruošti Maironio dieną; šeštadieninėse mokyklose jam daugiau skirti dėmesio, pareikalauti, kad mokiniai išmoktų atmintinai bent keletą eilėraščių; atspausdinti ir paskleisti Maironio atviruko dydžio kelias nuotraukas.

Dar viena sugestija: pagaliau išleiskime didelį, gražų iliustruotą Maironio albumą. Jei tokių albumų, net spalvotų, saviesiems sugebėjo išleisti vienos šeimos nariai, kaip Valiaus, Murino, Kiaulėno, Augiaus, tai visuomenė Maironiui galėtų dar lengviau. Antra — išleiskime nedidelį, kišeninio formato Maironio populiariausių eilėraščių rinkinėlį ir jį paskleiskime kuo plačiausiai, gal net nemokamai. Tegul jaunimas dažna proga pažvelgia į tuos puslapius. Vis kas nors liks. Tai būtų gal geriausias prisiminimas ir paminėjimas.

DVI LIETUVOS

DARIUS SUŽIEDĖLIS

VAKARAS. Už dangoraižių, vakaruose, dar matosi paskutiniai saulės spinduliai, o rytuose, ant bekraščio ežero, vien tamsuma ir pirmosios nakties žvaigždės. Kažkur šio didmiesčio gilumoje dvi senutės lėtai žingsniuoja šaligatviu. Jos šnekasi lietuviškai. Viena sakosi girdėjusi, kad rytdienos minėjiman žada atvykto koks tai šio miesto pareigūnas; kita spėja, kad tai būsiąs pats burmistras. Prie kampo jos atsisveikina savita lietuviška tarme ir nueina savais keliais. Vėl tyla. Kitoje pusėje užsidega neoniniai užrašai virš parduotuvių: ,,Parama'' ir ,,Baras''. Kažkur pro langą girdisi armonika ir lietuviška daina.

RYTAS. Ant kalno, per aprasojusius senos pilies langus matosi ankstyva dienos šviesa. Raudoni tekančios saulės spindulių pirštai, lyg didelė ranka, prasiskiria tamsiame danguje, atmušdami juodumą. Pirmi troleibusai skuba senų gatvių grindiniu, jų traškėjimas aidi per tebemiegantį miestą. Siaura senamiesčio gatvele skuba dvi senutės link prospekto su plastikiniais maišiukais rankose. Šnabždasi tyliai lietuviškai, atrodo, ginčijasi. Vienos nuomone, šios dienos šventėje nelaukiama garbingų svečių, o kita sako, kad pats respublikos partijos sekretorius dalyvaus eisenoje. Ant kampinio pastato kažkoks senis, užsilipęs ant ilgų kopečių, kabina raudoną plakatą su išrašytu šūkiu, kurio rusiškų raidžių jis nesuskaito, ir dainuoja lietuvišką dainelę.

* * *

Du lietuviškos buities vaizdeliai. Juose tiek daug bendro ir tiek panašumo, bet tuo pačiu jie skiriasi

kaip diena ir naktis. Dveji namai, dvi tėvynės, dvi Lietuvos.

Nuo pat tų nelaimingųjų metų, kada daugeliui lietuvių teko išsiskirti su tėvyne ir apsigyventi kituose kraštuose, Lietuvos istorijos keliai plačiai išsišakojo. Viena šaka vedė į Australiją, kita į Ameriką, dar kita į Pietų Ameriką. Bet pats medžio kamienas pasiliko Lietuvoje. Kiekviena išeivijos kolonija kūrėsi skirtingai. Didesni lietuviški centrai susidarė Čikagoje, Sao Paulo, Sidnėjuje, Toronte. Kitur įsikūrė mažesni židiniai, bet visur buvo ugdoma ir palaikoma lietuviška kultūra.

Bet pats medžio kamienas pasiliko Lietuvoje. Ir ten vyko pasikeitimai. Buvo kovojama dėl savo teisių, nauji rašytojai ir muzikai pradėjo kurti naujus kūrinius, buvo ir tokių, kurie susigyveno su naująja sistema. Per keturiasdešimt su viršum metų pasaulio lietuvių ,,lietuviškumo'' supratimas pasidarė tiek skirtingas, kad dabar be ginčų sunku būtų diskutuoti Lietuvos ateities perspektyvas.

Išeivijos ,,Lietuva'', galima sakyti, tebėra išsivysčiusi iš prisiminimų. Prisimename laisvą ir demokratinį kraštą su sava politine sistema, gyvenantį ir besirūpinantį tėvynės ateitim. Retai dabar kur nors Lietuvoje bepasirodo mūsų trispalvė ir girdisi Tautos himnas, tačiau išeivijoje tai du reikšmingiausi ir svarbiausi tautos istorijos simboliai. Gyvendami svetimuose kraštuose

Darius Sužiedėlis, trečių metų studentas Amerikos Katalikų universitete, Washington, DC, siekia bakalauro laipsnio politinių mokslų bei diplomatinės tarnybos srityje. 1986 atliko stažą Vokietijoje, prie Bonnos vyriausybės. Šiuo metu yra internu Vilniaus universitete visam semestrui. Grįždamas iš Vilniaus į JAV, Darius dar šešias savaites dirbs Londone su Anglijos parlamento nariu ryšium su Katalikų universiteto ten įsteigta mokslo programa.

Darius aktyviai dalyvauja organizacinėje veikloje. Jo didžiausias rūpestis yra lietuvybės išlaikymas ir jaunimo vaidmuo tremtyje. Gilus palinkimas ir meilė savajai tautai užsimezgė Vasario 16 gimnazijoje, kurioje jis mokėsi dvejus metus, ir tiesioginiu Lietuvos pažinimu.

Australijoje praeitą žiemą įvykusio Jaunimo Kongreso metu Darius Sužiedėlis buvo išrinktas Amerikos Lietuvių jaunimo sąjungos valdybos pirmininku.

turėjome ir turime brangią progą kalbėti už pavergtuosius, pasaulio arenoje kelti Lietuvos vardą, išlaikyti veikiančias jos pasiuntinybes. Vargu ar be mūsų, laisvėje gyvenančių, pasaulis būtų prisiminęs tiek ilgai Lietuvos politinę teisę nepriklausomam gyvenimui. Tuo turėtume didžiuotis.

O dabartinė Lietuva išsivysčiusi iš kasdieninės realybės. Pasilikusieji tėvynėje ir kentėdami ilgų metų priespaudą, lietuviai bando kurti savą lietuvišką kultūrinę oazę didžiulėje sovietinėje dykumoje. Nuvykęs į Lietuvą svetimtautis, iškart pastebės skirtumą tarp Pabaltijo ir Rusijos. Lietuviai yra išlaikę savo europietiškumą, bandę nepasiduoti rusinimui, sovietizacijai. Panašiai kaip ir išeivijoje naujasis ,,tarybinės šalies'' žmogus turėjo pirma užsitikrinti kultūros buveinę, kuri ugdytų lietuvišką dvasią. Abiejose Lietuvose laimingai pasisekė išlaikyti daugelį savo kilmės, istorijos prisiminimų ir papročių, bet kartais ne visai be pralaimėjimų.

Išeivijoje reikėjo pritapti prie naujo gyvenimo, naujos kultūros. Be uždarbio nebuvo galima apsieiti, tad reikėjo įsijungti į gyvenamojo krašto srautą. Juo jaunesnis lietuvis, tuo daugiau jis turėjo pritapti prie aplinkos. Mūsų seneliai, vaisingiausią ir laimingiausią savo laiką praleidę tėvynėje, sunkiai priprato prie svetimos visuomenės. Mūsų tėvams, brendusiems Lietuvoje, nors ir lengviau pripratusiems prie Amerikos, gal ir daugiausia teko gyventi ir grumtis tų dviejų pasaulių santuokos srovėje. Jie norėjo perduoti lietuvybę savo vaikams, bet kartu turėjo užtikrinti ir jų gerbūvį gyvenamajame krašte. Trečiajai kartai, gimusiai ir augančiai svetur, sunkiausiai yra parodyti savo norą išlikti lietuviais. Mums daug sunkiau pamilti tą tolimą kraštą, kurio vaizdas sudarytas iš pasakų ir tėvų prisiminimų.

Tačiau tie iš mūsų, kurie nuvažiuojame Lietuvon, matome visai kitokią tėvynę.

Prarandame daug savo tautos narių, nes jų ryšys su tėvyne jiems pasidaręs nebe toks stiprus, gal net ir nebesvarbus. Jaunimas gyvena didelėje realioje svetimos tautos aplinkoje ir joje lengvai pradingsta. Vokietija vilioja ten esančius jaunus lietuvius, Brazilija lietuvius Brazilijoje. Liūdna tikrovė, kad ne visiems lietuvybė yra patraukli. Tačiau turime džiaugtis, kad visur pasilieka, nors ir mažas, bet striprus branduolys jaunų lietuvių — amerikiečių , vokiečių, prancūzų ir kt. Jų meilė demokratinei sistemai, o taip pat ir laisvai Lietuvai, nėra kilusi vien iš tėvų pasakų, bet ir iš pačio krašto pažinimo. Esame turtingi dviem kultūrom.

Lietuvos jaunimas, užaugęs dabartinėse sąlygose Lietuvoje, kaip ir išeivių trečioji karta, yra pripratęs prie savo krašto santvarkos, jos sis-

temos. Yra didelis skirtumas tarp šių dienų lietuviško jaunimo išeivijoje ir pačioje Lietuvoje. Jie skiriasi savo pažiūromis, nuomonėmis ir elgesiu. Mes čia gerai pažįstame laisvojo pasaulio jaunimo būdą, bet gana silpnai žinome, kas rūpi Lietuvos jaunimui, apie ką jis kalba ir svajoja. Prieš savo kelionę Lietuvon pats galvojau, kad Lietuvos jaunimu gali tekti nusivilti: maniau rasiąs surusintą masę komjaunuolių ir bijojau net su tokiu jaunimu susitikti. Gal vyresnieji išeiviai buvo tas mintis į mano galvą įkalę? Važiavau į Vilnių manydamas, kad ta Lietuva bus niūri, pilka komunistinė būstinė. Po dešimties dienų tėvynėje supratau, kad tie, kurie man taip pasakojo, aiškiai patys nėra buvę po karo Lietuvoje. Ką iš tikrųjų mačiau Vilniuje ir kitur, — buvo stipriai prie savo tautos tradicijų prisirišęs jaunimas. Dainavo senas protėvių dainas, šoko etnografinius šokius. Manyje kilo viltis, kad Lietuvos kultūra dar ilgai gyvuos. Išskyrus tik porą specialiai svečiams skirtų ,,oficialių draugų'', kurių tikslas ,,globoti'' užsieniečius, lietuviškos jaunosios kartos vaizdas man susidarė stipriai patriotiškas ir atsparus nutautėjimui. Mačiau bendraamžius bažnyčiose, diskutavau įdomią mūsų tautos istoriją su jaunais istorikais. Net nuvažiavęs į Latviją, kurios tautinė ir demografinė būklė žymiai blogesniam stovy negu lietuvių, sutikau jauną latvį, kuris apsidžiaugė sužinojęs, kad kitur pasaulyje esama jaunimo, prisimenančio pabaltiečius.

Nusivyliau tik tuo, kad dabartinis Lietuvos jaunimas per mažai vertina politinius žygius. Nors savo tautos istoriją pažįsta, bet apie laisvos Lietuvos galimybes mažai tegalvoja. Padiskutavęs Lietuvos ateities klausimus su naujais pažįstamaisiais, neradau daug vilties išsilaisvinimo žygiui, apie kurį taip dažnai galvodavau. Čia ir atsiranda tas nepaprastai didelis skirtumas tarp išeivijos lietuviškojo jaunimo ir jaunimo Lietuvoje. Jį bandyti apibūdinti ir suprasti mums būtina. Tada ir mūsų tarpusavio santykiai bus sklandesni ir be ginčų.

Amerikos jaunimas jau nuo pat vaikų darželio auklėjamas gerbti demokratinius principus, nors tokio amžiaus dar ir nesuprastų demokratijos reikšmė. Jis užauga, pasiryžęs saugoti savo balsavimo teisę, prisidėti prie savo krašto politikos ir ateities kūrimo. Kongresmenai mums pasiekiami, valdžia išklauso mūsų norus ir pageidavimus. Lietuviai tuo atžvilgiu nesiskiria nuo kitų Amerikos piliečių. Be abejo, mes turime ir daugiau rūpesčių negu eiliniai amerikiečiai. Mūsų rūpesčiai liečia ne vien Ameriką, bet ir tolimąją Lietuvą bei jos problemas. Dalyvavimas visuomenėje ir teisė demonstruoti bei susirinkti yra labai svarbūs amerikiečių sistemos

aspektai, kuriuos dažnai ir pavartojame, kai nešame lietuvišką trispalvę Amerikos didmiesčių gatvėmis ir viešai kalbame prie valdžios įstaigų. Amerikoje beveik nėra žmonių, kurie nepaisytų, kad jų teisės būtų gerbiamos ir nesirūpintų savo išrinktos valdžios veiksmais. Lietuviai savo pagrindinėmis teisėmis taip pat naudojasi. Rašome į spaudą, kontaktuojame savo atstovus valdžioje, šaukiame pilnu balsu — ,,Laisvės!'' — miesto aikštėse.

O Lietuvoje, kaip ir kituose totalitariniuose kraštuose, vaikams nuo pat darželio įsakyta tylėti, neprotestuoti, kad ir dėl mažiausių smulkmenų. Ką bekalbėti apie suaugusius. Tylėti yra protingas elgesys tokiame krašte, kurio valdovai už atvirus pasisakymus kalėjimu ir ištrėmimu baudžia. Šventės ir demonstracijos būna valdžios surengtos ir suredaguotos: imk dešimtį rublių, kišk į kišenę ir nešk šį taiką skelbiantį plakatą. Pagrindinės žmogaus teisės egzistuoja vien ant popieriaus, jų citavimas naudojamas tik prieš pasaulio kraštus pasirodyti, kaip 1975 Helsinkyje, o vėliau Vienoje. Toks valdžios elgesys, tokia sistema, ypatingai veikia į jaunimą. Jis supranta, kad dalyvauti kokioje nors šventėje reikš valandas prasėdėti salėje ir klausytis nuobodžių komjaunuolio kalbų. Demonstruoti reikš gražią pavasario dieną, kada mieliau būtum prie ežero sėdėjęs, žygiuoti miesto prospektais ir nešti ne tavo ranka parašytus plakatus. Kaip matome, pats lietuviškas žodynas yra pasikeitęs. Tas pats žodis Lietuvoje ir čia turi dvi skirtingas reikšmes. Tad išeivijos lietuvis ir lietuvis Lietuvoje visai kitaip supras, kaip jam siekti lietuviškosios kultūros ir šviesesnės lietuvių tautos ateities. Šis nuomonių skirtumas apsunkina mūsų ryšius. Norėdamas pailiustruoti tą pastebėtą skirtumą tarp laisvojo pasaulio jaunimo ir Lietuvos jaunimo, turiu papasakoti ypatingai tokį skirtumą iškeliantį įvykį.

Mokydamasis Vasario 16 gimnazijoje, dažnai susitikdavau su neseniai iš Lietuvos atvykusiais jaunuoliais, su kuriais diskutuodavome įvairias temas. Vieną kartą buvo suruošta speciali diskusijų diena. Mokiniai ir svečiai buvo pasiskirstę į mažesnes grupes, kurioms buvo duotas diskutuojamų klausimų sąrašas. Viena grupė buvo sudaryta beveik ištisai iš išeivijoje gyvenančių jaunuolių, kitoje buvo vien tik neseniai į Vakarus atvykusieji. Tarp kitų klausimų abiem grupėm buvo pateiktas populiarus lietuviškoje visuomenėje klausimas: ,,Kokios yra šių dienų Lietuvos jaunimo problemos?'' Visi ilgai svarstėme, suderinome, savo atsakymus ir grįžome į salę pranešti rezultatus. ,,Išeivių'' grupelės atsakymai buvo: ,,...nėra religinės laisvės, verčiama kalbėti

rusiškai, stokojama moralės''. Jaunuoliai iš Lietuvos savo atsakymus šitaip formulavo: ,,...rūbų pasirinkimas menkas... stokoja geros muzikos... nėra įdomių filmų''. Aš, kaip ir daugelis kitų, buvau prislėgtas! Argi tai problemos? Kaip galima jas lyginti su žmogaus teisių pažeidinėjimais, tautos naikinimu? Kodėl nesutapo mūsų mintys? Juk mes visi lietuviai! Iš pradžių niekaip negalėjau suprasti, kad taip galėjome skirtis, visi būdami tos pačios tautos nariai.

Ar tikrai esame viena tauta, pergyvenanti tuos pačius džiaugsmus ar nusivylimus? Norėtume atsakyti teigiamai, bet, išsamiau pasvarstę, pastebime, kad skiriamės. Beveik kiekvienas lietuvis pasaulyje jau dvikalbis, ir ta antroji kalba mus išskiria į skirtingas grupes. Vakarų gyvenimo būdas, kurį pažįsta kiekvienas išeivis, yra be galo skirtingas nuo sovietinio gyvenimo būdo. Nors ir girdime iš giminių pasakojimų apie ilgas eiles prie parduotuvių Lietuvoje, mes nepergyvensime to pasaulio, su kuriuo kiekvieną dieną susiduria ,,tarybinis lietuvis''. Nors svečias iš Lietuvos ir porą mėnesių viešėtų Amerikoje, jis niekad nesugebės pamatyti mūsų tikrojo gyvenimo eigos.

Vis dėlto reikia stengtis savo brolius ir seseris Lietuvoje geriau pažinti ir suprasti. Pavyzdžiui, jaunimas Lietuvoje mažai dėmesio skiria mūsų demonstracijoms ir politiniams žygiams. Jiems įdomiau išgirsti apie mūsų rengiamas šventes, apie lietuvybės išlaikymą toli nuo tėvynės. Nors ir žino, kad politiniai žygiai gali būti svarbūs ir naudingi, jie ten įpratę daugiau dėmesio skirti kultūrinei veiklai. Išlaikyti savą lietuvišką identitetą Sovietų Sąjungoje jiems baisiai sunku, bet tai yra reikalinga ir labiau galima esamose sąlygose, negu imtis politinių veiksmų. (Straipsnis autoriaus rašytas praeitais metais dar prieš dabar pasireiškiantį atviresnį pasipriešinimą. *Red.*) Jų nuomone, daugiau buvo galima padaryti kultūrinėje srityje, atskiriant save nuo sovietinės masės ir nepasiduodant surusinimui. Kultūrinė veikla mažiau pavojinga ir netrukdoma. Šitaip galvojant, turime tad džiaugtis, kad Lietuvoje jaunimas kalba ir galvoja lietuviškai ir myli savo tautos istoriją. Bet tai įpareigoja mus, gyvenančius išeivijoje, imtis tokio politinio darbo. Čia turime ir Jungtines Tautas, Pasaulinį Teismą bei kitas institucijas, kurių tikslas užtikrinti visų tautų teises.

Pasitaiko, kad lietuviai gauna leidimą išvažiuoti iš Sovietų Sąjungos ir apsigyvena Vakaruose. Mūsų tarpe kartais pasišaipoma iš tokių naujų ateivių, o jie kartais juokiasi iš mūsų išeivijos atliekamų darbų. ,,Ar tikrai jūs manote pagelbėti Lietuvai? — klausia šypsodamiesi. Nors tai ir skaudu mums girdėti ir kartais naujuosius atvykėlius

nenorime priimti į savo tarpą, turime žinoti, kad šie žodžiai kyla ne iš pasišaipymo, bet labiau iš nesupratimo. Po kurio laiko tas pats atvykėlis įsitikins lietuviškosios išeivijos nauda Lietuvai.

Iš kitos pusės, taip pat pasitaiko, kad lietuvis ekskursantas Lietuvoje su nusivylimu klausia ten gyvenančių: ,,Argi nenorite laisvės? Ko nesipriešinate?'' Skaudu ir pikta būna lietuviams tai išklausyti. Pagyventų tas Vakarų ,,svečias lietuvis'' ilgesnį laiką sovietinėje sistemoje ir jis suprastų, kad ten vieniems pavergtiesiems tą laisvę pasiekti ne taip jau lengva. Tada brangintų nors ir tuos laimėjimus kultūrinėje srityje.

Vakaruose turime daugiau progų keliauti po pasaulį, pažinti įvairias sistemas. Pažinkime ir Lietuvą. Ne tik pažinkime, bet atstovaukime jos interesams įvairiuose kongresuose, suvažiavimuose. Bandykime sutrumpinti tą atstumą tarp dviejų lietuviškų pasaulių.

* * *

JAU IR VĖL VAKARAS. Šiltas vasaros vėjelis pučia upės vaga, liesdamas jaunuolio plaukus ir budindamas jį iš gilaus susimąstymo. Kažkur netoli girdisi traukinio dundėjimas. Raudonas šventės plakatas, vėjo nupūstas nuo pastato fasado, guli ant žolės netoli jaunuolio. Linksmai juokaudama studentų grupelė skuba tiltu, norėdama paspėti į paskutinį troleibusą, važiuojantį į bendrabutį. Apgaubus vėl tylai, jaunuolis mąsto, o veide atsiranda plačios šypsenos pradžia. Rytoj juk atvažiuoja giminaitis iš tolimojo užjūrio, atsiveš su savim visokių naujienų, įspūdžių iš plataus pasaulio. Jau dabar visai plačiai šypsodamamasis, jaunuolis atsigula ant žolės ir tyliai pradeda sau dainuoti: ,,Norėčiau aš keliauti ten toli, toli...''

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJA

TARP KITŲ ANTINACINĖS REZISTENCIJOS PRISIMINIMŲ

JUOZAS KOJELIS

1943 METAIS, po vasaros atostogų grįžus darban į Šventosios gimnaziją Kretingon, buvau gestapo areštuotas, ir pirmasis tardymas prasidėjo taip:

— Ar pažįsti Kazį Veverskį?

— Taip.

— Kada paskutinį kartą su juo mateisi?

— 1941 metų vasarą.

— Ar pažįsti K.?

— Taip.

— Ar žinai, kur jis dabar yra?

— Žinau, kad buvo areštuotas, bet girdėjau, kad yra paleistas.

— Jis vėl suimtas. (Gestapas melavo, K. nebuvo suimtas.) Ar iš jo gavai instrukciją, kaip minėti Vasario 16-ją?

— Negavau.

— Jis tvirtina, kad gavai.

— Ponas K. arba netiesą sako, arba sumaišė mane su kitu.

— Mes jus suvesime į akistatą.

— Prašau.

— Ar žinai, kas yra Lietuvos Laisvės Armija?

— Šiek tiek žinau.

Gestapininko klausimas apie instrukcijos gavimą man buvo labai svarbus, nes iš karto supratau, kad apie mano priklausymą LLA gestapas žino iš K. Tą instrukciją buvau tikrai gavęs, ir niekas apie tai nežinojo, išskyrus K. Tuo momentu aš intuityviai paneigiau instrukcijos gavimą, menkindamas priklausymo prie LLA reikšmę. Apie mano didesnį ,,nusikaltimą'', kad gabenau Kretingon pogrindžio spaudą, K. nežinojo. Spaudos reikalu ryšius viename apskrities mieste palaikiau ne su LLA, bet su Lietuvių Fronto žmonėmis. Mano intuicija buvo teisinga ir ji man buvo naudinga, kai maždaug po dviejų ir pusės mėnesių iš Ragainės kalėjimo gestapas grąžino mane Lietuvon ir Kaune vedė ilgus ir sunkius tardymus.

Kretingoje vyko tik preliminarinis tardymas. Tardė iš Kauno atvykęs S.D. (Sicherheitdienst) valdininkas Untersturmbandfuerer(?) Gottschalk, vertėjavo, kaip vėliau sužinojau, Lechel. Tardymas su vertėju buvo tuo geras, kad vokiškai statomus klausimus supratau, o kol vertėjas vertė, buvo laiko apgalvoti atsakymus. Bet man mįslė buvo ir pats vertėjas. Jis stovėjo taip, kad tardytojas negalėtų matyti jo veido, ir tardymo metu akimis, antakiais, lūpų judesiais ir kitokia veido mimika stengėsi man padėti. Spėjau, kad jis priklausė organizuotai antinacinei rezistencijai arba vykdė ją individualiai. Aš jį vėl sutikau Kauno gestape prieš pat paleidimą 1944 m. pavasarį ir vėliau apie jį kiek daugiau pasakysiu.

Iš šio pradinio tardymo nesunku suprasti, kad gestapas suėmė mane dėl dalyvavimo LLA veikloje, nes Veverskis buvo LLA įkūrėjas ir organizatorius. Tai taip pat reiškė, kad apie šią organizaciją galiu kai ką žinoti.

Kodėl po pusės šimtmečio?

Grįžti į tą gan tolimą praeitį paskatino Kęstučio K. Girniaus knyga „Partizanų kovos Lietuvoje", kurioje iš nacių pogrindyje veikusių organizacijų pagrindinis dėmesys skirtas LLA reikšmei Lietuvos laisvės kovų sąjūdyje nustatyti ir ryškesnius kovotojus parodyti.

Kęstutis Girnius savo veikale stengiasi duoti susistematintą partizanų kovų vaizdą, nagrinėja priežastis, kurios vertė žmones apsispręsti už ar prieš, aptaria sąlygas, kuriose partizanams teko veikti, paieško ginkluoto pasipriešinimo prieš sovietus prasmės ir atsakinėja į savo, išeivijos ir paties gyvenimo keltus ir keliamus klausimus.

Partizanų kovų laikotarpį savo veikale „Vienų vieni" gan plačiai liečia N. E. Sūduvis (Juozas Brazaitis), tik jis daugiausiai remiasi Juozo Daumanto ir daug mažiau ano meto pogrindžio spaudos liudijimais, o tremtinių politinės vadovybės kontaktams su krašto rezistencija pavaizduoti panaudoja ir savo asmeninę patirtį.

Stasys Žymantas *Į Laisvę* žurnale (1973) ilgesniu straipsniu irgi bando duoti sistematizuotą partizanų kovų vaizdą, bet jo išvados, aptariant tremtinių politinės vadovybės rolę, pagrindinai išplaukia iš J. Deksnio ir jo draugų ambicingos, bet jį patį okupanto tarnybon nuvedusios politinės linijos. Brazaičio ir Žymanto nuomonės, pvz., VLAK ir BDPS klausimu diametrališkai skiriasi.

Vladas Ramojus „Kritusieji už laisvę" dviejuose tomeliuose iš partizaninių kovų laikotarpio surinko daug medžiagos, daugiausiai sovietinių šaltinių, tik jos giliau neišanalizavo.

Girnius naudoja visą prieinamą

medžiagą, bandydamas partizanų kovas ir visą su jomis susijusių klausimų kompleksą suprasti, bet daugiausia irgi turi naudotis sovietiniais šaltiniais. Tačiau tą medžiagą naudoja atsargiai ir išvadas daro, išsijojęs mokslinės kritikos rėčiu. VLAK ir BDPS klausimu jis solidarizuoja su Sūduviu, nors jo mokslinė analizė atveda jį kai kur ir prie skirtingų išvadų, k.t. „Lituania militans" klausimu.

Anglų kalba studiją apie partizanų kovas pirmasis parašė dr. Vytautas Vardys ir įglaudė ją į veikalą „Lithuania under the Soviets". Vėliau rašė dr. Tomas Remeikis ir kiti.

Nepretenduodamas į Kęstučio Girniaus veikalo kritikinį vertinimą, drįstu savo prisiminimais kiek papildyti žinių šaltinius apie antinacinę rezistenciją ir apie LLA. Iš antros pusės, kad ir labai atsargiai naudojant sovietinius šaltinius, jų įtaka autoriui neišvengiama bent mažesnės reikšmės prielaidose ir teigimuose.

Dėl tos priežasties Girnius savo knygoje netiksliai mini ir mane. Jis rašo: „Vokiečių okupacijos metais (LLA) apylinkės vadas Juozas Kojelis pasitraukė į Vakarus"... (207 p.), o „sovietų armijai artėjant į Kretingą, Laisvės armijos apygardai vadovavo kapitonas Pranas Šopaga, kuris suorganizavo štabą keturiems valsčiams... Kai sovietų kariuomenė pagaliau užėmė Kretingą, Šopaga pasitraukė..." (t.p.).

Pirmiausia, pirmą kartą sužinau, kad aš buvęs „vadas". Tada Kretingos apygardoje pažinau tik du kitus LLA narius: K., kurį laikiau mūsų grupės vyresniuoju, ir mano pakviestą muzikos mokytoją Eduardą Balsį. Net nežinojau, kad LLA priklausė atsargos kpt. Pranas Šopaga, su kuriuo kartu mokytojavome toje pačioje gimnazijoje. Antra, iš Kretingos į Vakarus „pasitraukiau" surakintomis rankomis gestapo automobilyje. Praleidęs pustrečio mėnesio Klaipėdos ir Ragainės kalėjimuose, buvau atvežtas į Kauno gestapą ir po beveik poros savaičių tardymų ketvertui mėnesių perkeltas Kauno sunkiųjų darbų kalėjiman, nors sunkių darbų čia dirbti ir neteko. Pasisekė išsilaisvinti, laimingai susidėsčius aplinkybėms, kai bolševikai jau artėjo prie Lietuvos. Uždraudė mokytojauti, lankytis Kretingoje, kas mėnesį pranešti gestapui savo gyvenamąją vietą, o persikėlus kitur — tuoj pat.

Antrą kartą iš Lietuvos traukiausi jau ne kaip kalinys, bet kaip pabėgėlis. Aš manau, kad tuo metu Šopaga jau buvo pasitraukęs, nes ne tik Kretinga buvo užimta, bet ir Šilutė.

Kokį vaidmenį pogrindyje vaidino Šopaga ir kada organizavo LLA minimą štabą, man esant Kretingoje ar mane areštavus, negaliu pasakyti.

Tie netikslumai menki, ir jų net tikslinti nereiktų. Tik atsirado noras papasakoti apie man žinomą antinacinę rezistenciją provincijoje, nes iki šiol daugiausia žinome apie įvykius Kaune ir Vilniuje.

Grįžęs iš kalėjimo ir 1944 vasarą gyvendamas tėviškėje, buvau parašęs pilnus ir detalius prisiminimus ne tik apie asmeniškus išgyvenimus, bet bandžiau pavaizduoti to laiko tolimos provincijos nuotaikas bei patirtus įspūdžius iš susitikimų su įvairiais žmonėmis laisvėje ir kalėjimuose. Rankraštis liko Lietuvoje ir greičiausiai žuvo. Kiek prisimenu, galėjo būti 150-160 puslapių. Dabartinis užmojis daug kuklesnis.

Praėjus beveik pusei šimtmečio nuo kalbamų įvykių, jaučiuosi gan pajėgus faktus atsiminti, nors datose gali pasitaikyti ir netikslumų. Būsiu dėkingas, jei atsiras skaitytojų, kurie mano aprašomus įvykius žino ir, pastebėję klaidą, ją patikslins.

Pažintis su Kaziu Veverskiu

Su LLA kūrėju ir organizatoriumi Kaziu Veverskiu susipažinau Kaune. 1939 rudens semestre kartu studijavome V.D. universitete. Priklausėme tai pačiai ateitininkų ,,Kęstučio'' korporacijai. 1940 pavasario semestrui persikėlėme į Vilniaus universitetą. Aš priklausiau trijų studentų komisijai Vilniaus universitete Studentų ateitininkų sąjungai įkurti ir faktiškai ėjau pirmininko pareigas, kol buvo išrinkta pirmoji Vilniaus universiteto Studentų ateitininkų sąjungos valdyba 1940.II.17. Veverskis buvo išrinktas ,,Kęstučio'' korporacijos pirmininku. Su Veverskiu nuolat susitikdavome. Rusams užėmus Lietuvą, universitetą buvau išklausęs ir išlaikęs visus egzaminus. Buvo likę tik valstybiniai egzaminai ir diplominis darbas. Gavęs darbą Vilniaus Apkrečiamųjų ligų ligoninėje, pradėjau rinkti medžiagą darbui rašyti, gi Veverskis vasaros atostogoms iš Vilniaus pradingo.

Prasidėjus mokslo metams universitete, Veverskis vėl sugrįžo į Vilnių. Įsimatrikuliavo rudens semestrui, bet studijavo nedaug. Pradėjo planuoti pabėgimą į Vokietiją. Vėlai rudenį, turbūt spalio mėnesį, užėjo atsisveikinti. Apie jį nieko negirdėjau iki 1941 vasaros, nors, kaip vėliau pasakojo, bandęs iš Vokietijos mane kontaktuoti.

Lietuvą 1941 okupavus vokiečiams, ryšiai su tėviške buvo visai nutrūkę ir nežinojau, kiek mūsų gausi šeima buvo paliesta išvežimų ir karo. Liepos gale ar rugpjūčio pradžioje su įvairiais nuotykiais iš Vilniaus atvykau į tėviškę Telšių apskrityje. Vieną dieną pas mus atvyko Kazys Veverskis. Jis smulkiai papasakojo apie savo pabėgimą į Vokietiją, atsiradimą Berlyne ir apie tuometinius Berlyno lietuvius. Reiškė nepasitenkinimą, kad nebuvęs įsileistas į pulk. K. Škirpą supusį ratelį. Iš Vokietijos grįžti Lietuvon

naciai jo neleido. Jis iš ten pabėgo ir tarpais važiuodamas, tarpais pėsčias keliaudamas, pasiekė Lietuvą. Kiek pabuvojęs tėviškėje prie Veliuonos, iškeliavo lankyti draugų.

Iš Vokietijos Kazys Veverskis grįžo pilnas neapykantos naciams. Jautė mesianišką misiją gelbėti Lietuvą. Jau tada jis svajojo suorganizuoti visą Lietuvą apimančią rezistencinę organizaciją. Bet tada jis turėjo tik bendrą idėją, be konkrečių planų.

LLA vadus sutinku Kretingoje

1941 rudenį atvykau mokytojauti Kretingon. Kretingoje ir Palangoje veikiančios gimnazijos buvo pavadintos bendru Šventosios gimnazijos vardu, su direktoriumi Palangoje ir dviem pavaduotojais Kretingoje. Kretingoje buvo maždaug penkis kartus daugiau mokinių negu Palangoje, bet Švietimo valdyba kažkodėl favorizavo Palangos gimnaziją, o Kretingos laikė lyg pavainikiu. Gimnazijos direktorius buvo istorikas Emilis Nauburas, klaipėdietis, I vicedirektorius Juozas Gedgaudas, matematikas, o II vicedirektoriumi gan greitai paskyrė mane.

1942 prieš Velykas, vykstant mokinių rekolekcijoms, į bažnyčią konferencijos metu įėjo du apsaugos dalinių karininkai. Tuoj pažinau, kad tai Kazys Veverskis ir jo artimiausias bendradarbis Adolfas Eidimtas. Jie priėjo prie manęs ir paprašė išeiti pasikalbėti. Nuėjome į mano kambarėlį. Pažinau ne tik Veverskį, bet ir Eidimtą. Baigęs Telšių gimnaziją, jis įstojo į karo mokyklą. Tais pačiais metais aš įstojau į VD universitetą Kaune. Eidimto simpatija buvo mūsų kaimynė Gabrielė Milvydaitė, kurios tėvas buvo Telšių taikos teisėjas. Atostogų metu Eidimtas atvykdavo pas Milvydus ir mes susitikdavome. 1938 jis baigė karo mokyklą.

Veverskis ir Eidimtas keliavo netikrais dokumentais ir fiktyviomis pavardėmis. Jie detaliai kalbėjo apie LLA organizavimą. Viename Kretingos apsk. miestelyje nurodė kontaktą, su kuriuo vėliau susirišau. Siūlė į LLA įtraukti vyresnių klasių mokinius. Tam planui aš nepritariau, nors jaučiau, kad tarp mokinių turiu pasitikėjimą. Tai galėjo būti jaunų žmonių likiminiai žingsniai, ir aš nenorėjau imtis už tai atsakomybę.

Organizacinę LLA strategiją jie dėstė taip: kiekvienoje apskrityje turėti labai patikimą asmenį ar organizacinę celę, kuri kiekviename miestelyje suorganizuotų nedidelius LLA branduolius. Veikimas, pasyvaus pasipriešinimo forma, nukreiptas prieš nacius. Abu skundėsi, kad jais nepasitiki ir į LLA nestoja aukštesnio laipsnio karininkai, o buvusieji antibolševikinės rezistencijos vadai ir politinių partijų lyderiai nelinkę su jais kalbėtis.

Aš jiems pažadėjau du dalykus: pasirūpinti antinacinės spaudos atgabenimu ir platinimu ir bendros

lietuviškos nuotaikos gimnazijoje ir per ją visuomenėje palaikymu.

Vokiečių okupacijos metu, norint važiuoti traukinių, reikėjo turėti valdiškų įstaigų duotą leidimą ,,Reisegenehmigung''. Norint atgabenti pogrindžio literatūrą, reikėjo keliauti traukiniais. Veverskis man nurodė asmenį, kuris priklausė LLA ir dirbo Šiaulių gebietskomisaro Gehweck įstaigoje ir kuris galįs tokių leidimų parūpinti. Nuvykau į tą įstaigą, suradau asmenį, pasakiau slaptažodį, ir jis man atnešė visą pluoštą Gehweck'es pasirašytų kelionėms leidimų. Parsivežęs namo, juos gerai paslėpiau.

Prasidėjus partizanų kovoms, LLA populiarumą galėjo lemti organizacinė struktūra, sukurta nacių okupaciniame laikotarpyje. LLA celės buvo daugelyje vietų, ko neturėjo kitos pogrindžio rezistencinės organizacijos. Be Lietuvių Fronto, kitos vokiečių okupacijos metais veikusios antinacinės rezistencijos organizacijos Girniaus veikale beveik visai neminimos. Prasidėjus gaivališkai partizanų veiklai, vietoje esančios celės galėjo atskiriems vienetams pasiūlyti LLA vardą. Taip pat sunku sutikti, kad LLA buvo ,,buvusių karininkų organizacija''. Pvz., iš man žinomų LLA narių visi trys buvome mokytojai. Ketvirtas, su kuriuo susipažinau kalėjime, buvo pašto tarnautojas. Eidimtas buvo jaun. leitenantas, Veverskis buvo buvęs karo mokykloje. Atrodo, kad į LLA pradžioje jie įtraukė savo asmeniškų draugų, žemesnio laipsnio karininkų. Tik gerokai vėliau prisidėjo ir aukštesnio laipsnio karininkų.

Darbas Kretingoje

Vokiečiai karo pirmą dieną, pradėję prieš rusus puolimą, Kretingą užėmė per porą valandų. Miestas išliko beveik nenukentėjęs. Tik pirmą dieną ją sudegino patys vokiečiai, tyčia padegę žydų sinagogą. Atvykęs mokytojauti vos vos gavau kambarėlį pas labai gerus žmones, ponus Radzius. Turėjo dvi mažametes dukreles. Dabar viena, Aldona Vaičiūnienė gyvena Toronte, antroji, Laimutė (Aleksienė) — Čikagoje.

Kretingoje nesutikau nė vieno pažįstamo žmogaus. Kolegoms mokytojams ir mokiniams buvau mįslė. Truputį savo veidą parodžiau, kalbėdamas 1941 Kretingos kapinėse Vėlinių vakarą. Netrukus, turbūt kiek ,,sušnipinėję'' apie mane, du vyriausios klasės mokiniai pasisakė esą ateitininkai ir pakvietė mane globoti slaptą ateitininkų kuopą. Tai buvo ta pati klasė, kurioje mokėsi dabartinis *Darbininko* redaktorius Antanas Bučmys — tėvas Kornelijus, OFM, ir Julius Veblaitis, geras smuikininkas ir LB veikėjas New Jersey valstijoje. Yra ir daugiau tos klasės mokinių, pasitraukusių į Vakarus. Vienas iš tų, kurie mane kvietė globoti ateitininkus, Jonas

Žūtautas, kiek girdėjau, buvo apmokytas desantininkų kursuose Vokietijoje, grįžo Lietuvon ir žuvo Kretingos apylinkėse saugumiečių pasalose.

1941-42 mokslo metų žiemą mudu su mokyt. Eduardu Balsiu (kompozitorius Lietuvoje, miręs 1984) savaitgaliais organizuodavome iškylas į aplinkinius miestelius. Mokiniai, dažniausiai pradžios mokyklų patalpose, atlikdavo savo paruoštas programėles, kuriose dažnai prasimušdavo antinacinės nuotaikos. Po vienos tokios iškylos pakvietė pas save ūkio reikalams savo įstaigą Kretingoje turėjęs vokietis ir įspėjo, kad prieš mane atėjęs skundas, jog aš vadovaująs prieš vokiečius nukreiptam judėjimui. Tas vokietis buvo vyresnio amžiaus žmogus, nepartinis, katalikas ir iš to skundo išvadų nedarė, tik pasakė: ,,Jei skundas būtų patekęs į gestapo rankas būtų buvę blogiau''. Pažadėjau mokinių programas kontroliuoti. Vėliau sužinojau, kad skundą parašęs vieno valsčiaus viršaitis, kurį mokiniai savo kupletuose būk įžeidę. Kretinga yra tik 1 km nuo Klaipėdos krašto sienos. Visą laiką čia maišėsi daug vokiečių — uniformuotų ir civilių. Karių ešalonai pro čia traukiniais traukė į šiaurės rytų frontą, sužeistieji grįžo Vokietijon. Čia daug buvo prikirmiję ir gestapininkų. Mat tuo metu 20 km platumo Lietuvos teritorijos pasienio juosta buvo tiesioginėje Tilžės gestapo žinioje. Toliau nuo tos juostos priklausė Kauno gestapui. Klaipėdos gestapas, Tilžės padalinys, turėjo daug lietuviškai kalbančių gestapininkų. Į vieno tokio, Berento, rankas patekau ir aš.

Kaip vėliau išaiškėjo, tarp Kauno ir Tilžės gestapų buvo blogi santykiai. Kauniečiai pretendavo ir į 20 km juostą. Kretingoje labai blogą vardą turėjo Kretingos lietuvių saugumo viršininkas Jakys, Tilžės-Klaipėdos gestapo globotinis. Prieš jį buvę daug skundų lietuvių ir vokiečių įstaigoms, bet Tilžės gestapas niekam neleido jo paliesti. Tik kai Tilžės gestapas prarado 20 km juostos kontrolę, Jakys buvo areštuotas ir patalpintas Kauno kalėjime. Ten arčiau jį teko pažinti.

Naudodamas turimus keliavimo traukiniais leidimus, atsiveždavau pogrindžio literatūros. Ją išplatindavo patikimi mokiniai, daugiausia ateitininkai. Visada pasirūpindavau, kad jos turėčiau prieš atostogas, kad lengviau patektų į kaimus. Literatūros vežimas buvo pavojingas, nes kartais patys vokiečiai Kretingos stotyje patikrindavo atvykstančių ir išvykstančių keleivių lagaminus. Bet mane lydėjo laimė. Iš vagono su nedideliu lagaminėliu lipdavau paskutinis, pasi[illegible]urėjęs pro langą, ar perone nėra įtartinų ženklų.

Gestapo akis tačiau mane gan anksti pastebėjo. Laikas nuo laiko pasiekdavo gandai, kad galįs būti areštuotas. Jausdamas pavojų, nusibrėžiau tokią elgesio liniją: viešo-

se kalbose kalbėti tik apie lietuvius ir Lietuvą ir neliesti vokiečių. Bet susidarydavo keblių situacijų. Pvz., 1942 Hitleriui sukako 53 metai. Iš anksto buvo pasakyta, kad antros pamokos metu dirbą klasėse mokytojai turi tą sukaktį paminėti. Man išpuolė pamoka 4 ar 5 klasėje. Galvojau ir taip ir šiaip, bet galvosūkį išsprendė Kazimiero Mockaus redaguojama *Žemaičių žemė*. Gavau ją laiku su straipsniu ,,Fuehreris-išvaduotojas''. Paprašiau vieną mokinę straipsnį perskaityti. Baigus, ranką pakėlė gabus mokinys, kietasprandis žemaitis, pavarde Šiliauskas, ir pasakė:

— Nė Hitleris ėjo Lietuvos vaduoti, nė ko. Ne dėl Lietuvos, bet dėl savo interesų vokiečiai susikibo su rusais.

Aš bandžiau prieštarauti:

— Jei, sakykime, žmogus į mišką eina grybauti. Bet netikėtai pamato prie medžio pririštą pusgyvį žmogų. Tam žmogui jis išgelbsti gyvybę. Ar nemanote, kad išgelbėtasis neturi jausti padėkos savo išgelbėtojui, nežiūrint, kad šis ėjo grybauti.

Aš pastebėjau, kad Šiliauskas panarino galvą, ieškodamas žodžių atsikirsti. Ir surado:

— Pone mokytojau, bet ar išgelbėtasis turi būti dėkingas vadinamam išgelbėtojui, jei nuleidęs nuo medžio pradeda jį čaižyti botagu?

Visa klasė savo draugui nuplojo, o aš leidau mokiniui laimėti diskusijas su mokytoju.

Gestapo provokacijos

1942, kažkada prieš Kalėdas, vėl pasiekė gandas, kad galiu būti areštuotas. Neprisimenu, ar tai buvo prieš ar po pasikalbėjimo su vokiečių žemės ūkio reikalams įstaigos vedėju. Maždaug tuo pačiu metu vieną vakarą pas mane atėjo 4 kl. mokinys Urbonaitis (?), kuris buvo gerokai vyresnis negu tos klasės amžiaus vidurkis ir pasakė esąs vokiečių gestapo paieškomas. Mat tėvų namuose, kažkur apie Gargždus, gestapas padaręs kratą, radęs pogrindžio literatūros ir ginklą. Jis turįs dingti, bet nežinąs kur.

Aš jį kiek pabariau už žioplumą, įspėjau, kad šiąnakt nenakvotų namuose, o ryt vakare vėl ateitų pas mane. Rytojaus dieną susisiekiau su miesto savivaldybės tarnautoju Kavaliausku, kurio dvi sesutės mokėsi gimnazijoje. Jis pažadėjo man padėti. Aš iš gimnazijos archyvo paėmiau savo auklėjamosios klasės mokinio Augustino Raudonio (miręs Lietuvoje) gimimo metrikus ir Urbonaičio nuotrauką, nunešiau Kavaliauskui, ir jis padarė asmens pažymėjimą. Burmistras pasirašė. Artimiausią savaitgalį, panaudodami turimus keliavimo leidimus, išvykome į Vilnių. Apkrečiamųjų ligų ligoninėje ūkvedžiu dirbo mano svainis Antanas Giniotis (gyvena Čikagoje), ir jis ,,Augustinui Raudoniui'' davė darbą.

,,Raudonis'' — Urbonaitis pasiliko Lietuvoje.

Grįžęs iš Vilniaus Kretingon, radau padėtį ramią. Niekas manęs neieškojo nei gimnazijoje, nei namuose.

Laikas nuo laiko paštu gaudavau antivokiško turinio lapelius. Įtardavau, kad tai yra gestapo provokacijos, ir lapelius sunaikindavau. Bet kartą gavau laišką, kuriuo tiesiog kreipiamasi pavarde į mane ir ,,pavedama'' man suregistruoti Kretingos apskrityje pas gerus lietuvius patriotus esančius ginklus ir pasirūpinti juos laikyti gerame stovyje, kad ,,momentui atėjus, galėtume atsiskaityti su mirtinais Lietuvos priešais:. vokiečiais ir bolševikais''. Laišką pasirašė ,,Vilniaus įgaliotas'' su kažkokiomis raidėmis, kurių reikšmės negalėjau suprasti.

Dabar man neliko mažiausio abejojimo, kad tai gestapo darbas. Rašomosios mašinėlės šriftas buvo vokiškas, rašantysis laišką lietuvių kalbą mokėjo, bet vietomis suklupo ir save išdavė. Iš 3-4 suklupimų dar ir šiandien prisimenu vieną: ,,Mes okupantai'', vietoje ,,mes okupuoti''. Per daug įtartinas buvo siuntėjas ,,Vilniaus įgaliotas'', o dar labiau, kad laiškas antspauduotas Kretingos pašte.

Nutariau to laiško nenaikinti, o perduoti Kretingos lietuvių saugumui. Jakys jau buvo areštuotas, o saugumo viršininku paskirtas J. Žinojau, kad jis geras vyras. Jei ir nepriklauso pogrindžiui, bet su juo bendradarbiauja.

Savo lydraštyje, prie kurio prijungiau gautą laišką, pažymėjau, kad ir anksčiau gaudavau panašių laiškų, bet juos sunaikindavau. Laiškai kartojasi, todėl prašiau saugumą išaiškinti laiškų siuntėją. Asmeniškai nuėjau į saugumą ir pareiškimą perdaviau J. Jis viską perskaitė ir pasakė, kad įtartina. Po to daugiau tokių laiškų nebegaudavau.

Vokietijoje sutikau J. ir paklausiau, ką jis su mano pareiškimu padaręs. Jis pasakė, kad išvertęs į vokiečių kalbą ir perdavęs gestapui.

Sprendimas laišką perduoti saugumui buvo labai teisingas žingsnis, nes man daug padėjo tada, kai tardymų metu gestapas spaudė mane dėl pogrindžio spaudos.

Kilpa veržiama

Negaliu prisiminti laiko, bet tai turėjo būti 1942 pabaigoje ar 1943 pradžioje, kai sužinojau, kad areštuotas mano LLA kontaktas K. Asmeniškai manęs tai nebaugino, nes mano šiokia tokia veikla, kuri nepatiko gestapui, buvo mano paties išmonė, o ne veikla LLA rėmuose. Iš K. buvau gavęs instrukciją, kaip minėti Vasario 16, gal dar porą informacijų, ir tai tiek. Galvojau, jei mano priklausymas LLA iškiltų, didesnės bylos dėl to nesusidarytų. Žinoma, tuo laiku nepagalvojau, ką iš vis LLA galėjo daryti ir kas gestapui žinoma. Taip pat negaliu

Vaizdas iš Kryžių kalno Lietuvoje.

pasakyti, kada K. iš kalėjimo išėjo, tik kiek stebėjausi, kad jis manęs nekontaktuoja.

Tuo metu nežinojau ir vėliau nesužinojau, ar mano priklausymas LLA gestapui buvo žinomas ir ar K. iš kalėjimo jau buvo paleistas, kai vieną vakarą pas mane į namus atėjo turbūt 5 klasės mokinys (tai tutėjo būti 1943 vasario mėn.) ir nedrąsiai pasakė turįs man kai ką svarbaus pasakyti. Mokinio pavardės jau nebeprisimenu. Kai paklausiau ką, jis atsakė, kad gestapas privertęs jį mane šnipinėti. Paklausus, kodėl gestapas pasirinkęs jį, paaiš-

kino, kad pirmuoju bolševikmečiu mokęsis Plungės gimnazijoje ir priklausęs komjaunimui. Kad užsimaskuotų, persikėlęs į Kretingos gimnaziją, bet gestapas išaiškinęs ir pagrasinęs areštu, jei atsisakytų šnipinėti Kojelį. Paklausiau, ką gestapas nori žinoti apie mane. Jis pasakė, — klausytis, ką aš kalbu viešai, klasėse ir privačiai su mokiniais, stebėti su kuo draugauju, ar nepažįstami žmonės lankosi pas mane, kada ir kur išvykstu ir kt.

Mokiniui pasakiau, kad gal jam ir neįmanoma nuo pažado atsisakyti, bet jis galįs daugiausia girdėti mano pasisakymus mokymosi, drausmės, mokyklos remontų ir panašiais klausimais ir apie tai gestapui raportuoti. Palinkėjau sėkmės ir jį išleidau. Bet vėliau, savo seklį stebėdamas, susidariau įspūdį, kad jis apie mane nori viską žinoti.

Neišlaikau sau duoto pažado

Buvau sau davęs pažadą viešai nekalbėti prieš vokiečius. Bet pažadą sulaužiau. O tai įvyko tada, kai 1943 pradžioje jiems nepasisekė suorganizuoti lietuvių SS legioną. Įvykdę represijas prieš Lietuvos inteligentiją ir aukštąsias mokyklas, vokiečiai vėl leidosi su lietuviais į pokalbius. Kaune ir provincijos miestuose prasidėjo konferencijos kompromisams surasti. Kretingoje tokią konferenciją kovo ir balandžio mėnesį sukvietė apskrities viršininkas Mečys Šimkus (miręs Čikagoje), pažįstamas iš Kražių gimnazijos, nors Kretingoje ir nesibičiuliavome. Konferencijon buvo pakviesta apie 20 asmenų, daugiausia valsčių viršaičiai, Palangos ir Kretingos burmistrai ir kai kurie kiti nepažįstami žmonės. Iš Kretingos gimnazijos buvo pakviestas direktorius Gedgaudas ir aš. Stebėjausi dėl savęs, nes spėjau, kad dėl kviečiamųjų turėjo būti tariamasi su gestapu. Bet gestapas galbūt turėjo savo tikslus. Konferencijos metu ir sulaužiau savo pažadą.

Iš Palangos atvyko dr. Jonas Šliupas. Mačiau, kaip jis majestotiškai sėdėjo užpakalinėje sėdynėje poros arklių traukiamame vežime su vežėju. Iš Kauno ar Vilniaus atvyko pulk. A. Birontas ir žemės ūkio tarėjas (?) A. Ramanauskas, buv. Telšių apskr. viršininkas. Posėdžiui, visai neutralią poziciją laikydamas, vadovavo Šimkus. Pirmiausiai kalbėjo tolimieji svečiai. Birontas įtikinėjo, kad nereikia bijoti fronto, nes žuvimo pavojus yra nedidelis. Jis pats dalyvavęs daugelyje kovų. Pateikė statistikas, kiek tonų švino ginklai turi išmesti, kol nukauna vieną kareivį. Ramanauskas prie reikalo organizuoti lietuvių karines jėgas priėjo iš kito požiūrio. Jis dėstė taip: lietuviams savo karines pajėgas reikia turėti, išeinant iš Lietuvos interesų. Jei vokiečiai karą laimės, ir mes laimėsime su laimėtoju, jei pralaimėtų, — tai kariuomenė bus reikalinga kovai su

rusais ir lenkais.

Pabaigus svečiams kalbėti, Šimkus paprašė pasisakyti dalyvius. Aš žiūrėjau į dr. Šliupą, laukdamas drąsaus pasisakymo. Bet Šliupas tylėjo. Nejaukioje tyloje paprašiau balso ir oponavau Ramanauskui. Aš sakiau priešingai: kovodami vokiečių pusėje pralaimėsime bet kuriuo atveju. Jei vokiečiai karą laimės, mes nieko negausime. Nurodžiau, kad patys vokiečiai to neslepia. Nacionalsocialistų partijos organas ,,Das Schwarze Korps'' neseniai buvo atspausdinęs tuo klausimu straipsnį, kurį išvertęs paskelbė lietuviškas laikraštis, rodos Šiauliuose ėjusi *Tėviškė*. Tuo metu tą faktą aš gerai žinojau. Gi jei vokiečiai karą pralaimėtų, kartu pralaimėsime ir mes. Nei su rusais, nei su lenkais kariauti nebeteks.

Po manęs labai drąsiai ir jausmingai pasisakė kun. Petrauskas, rodos, Gargždų klebonas. Jis sakė, kad Lietuvos jaunimas kariauti į Rusiją neis. Jis labiau norėtų savo kūnais patręšti Lietuvos laukus ir pamiškes, negu Rusijos. Dar kalbėjo vienas kitas, bet nieko nepasakė.

Neišsivysčius diskusijoms, apskrities viršininkas diskusijų toliau tęsti pakvietė užkandžių. Aš užkandžių nėjau ir kiek susijaudinęs grįžau gimnazijon. Buvo graži, saulėta diena. Gimnazija žinojo, kur mudu su direktoriu buvome išėję. Lauke laukė mokiniai. Aš papasakojau, kaip buvo. Mačiau, kaip viską išgirsti stengiasi mano seklys. Mokytojų kambaryje papasakojau ir mokytojams.

Kai grįžo direktorius Gedgaudas, jo klausiau, ar ir vaišių metu dr. Šliupas nieko nekalbėjęs.

— Kalbėjo, — atsakė direktorius, — bet jis įtikinėjo, kad su vokiečiais reikia siekti kompromisų. Vokiečiams reikia padėti, nes bolševikų grįžimas Lietuvai būtų baisi nelaimė.

Taip pirmą ir paskutinį kartą savo gyvenime mačiau ir rankos paspaudimu pasveikinau talentingą, jaunystėje kovingą ir kontraversinį lietuvį dr. Joną Šliupą, bet iš jo lūpų neišgirdau nė vieno žodžio. Jo jaunų dienų kovingumas buvo dingęs.

Baigiasi areštu

Mokslo metai 1943 baigėsi be nuotykių. Tik pavasarį, egzaminų metu, gestapas atėjo areštuoti kažkokį mokinį. Mudu su direktoriumi buvome išleidžiamosios klasės matematikos egzaminuose. Direktorių iškvietė iš egzaminų salės. Bet to įvykio detalių nebeprisimenu, tik tiek žinau, kad gestapas to mokinio nerado. Asmeniškai nebejaučiau gestapo statomų spąstų, bet gestapas nebuvo manęs pamiršęs. Po vasaros atostogų 1943 grįžus į mokyklą, pradėjome organizuoti naujus mokslo metus. Viskas atrodė ramu ir taikinga. Tik vieną dieną, su Radzių šeima valgant pie-

tus, prieš einant į pamokas (Kretingos gimnazijos patalpose prieš pietus dirbo pradžios mokykla), pasibarškinęs į duris, įėjo nė vienam iš mūsų nepažįstamas žmogus. Neaukštas, odiniu pusšvarkiu apsivilkęs, vėjo nugairintu veidu, panašus į jūrininką, ir pasakė norįs pasikalbėti su manimi.

Visiems girdint jis paklausė, ar aš žinąs, kur galima pirkti ,,zeimerį'' (lentoms pjauti motorinį pjūklą). Aš negalėjau suprasti, apie ką jis kalba ir žiūrėjau į akis. Jis akimis ir nežymiu galvos judesiu davė ženklą eiti su juo. Išėjome į prieangį, ir jis tada pasakė, kad vakar iš Kauno atvykęs gestapas manęs areštuoti. Į jokius paaiškinimus nesileido ir tuoj išėjo.

Svarsčiau, ar čia tikras įspėjimas, ar nauja provokacija. Niekam nieko nesakiau, tik prieš išeidamas į mokyklą sunaikinau galinčią inkriminuoti medžiagą. Sunaikinau ir turimus geležinkeliais keliauti leidimus. Vakaras praėjo be nuotykių, ir taip pat naktis. Kitą dieną po pusryčių išėjau į gimnazijos mokytojų kambarį kažką parašyti mokyklos rašomąja mašinėle. Savos neturėjau. Netrukus į mokytojų kambarį įbėgo ašarodama viena iš Radzyčių ir pasakė, kad į namus atėję du gestapininkai, ieškodami manęs. Pasikalbėję su mama ir išėję. Mama pasiuntusi ją man apie tai pranešti. Grįžau namo. Ponia Radzienė pasakė, kad buvę du vyrai. Vienas gestapo uniformoje, antras civiliai apsirengęs. Paklausę, kur aš esąs. Ji atsakiusi nežinanti, nors aš buvau pasakęs, kur išeinu. Paklausę, kur mano kambarys. Įėję, pasižvalgę ir išeidami paprašę, kad aš užeičiau į gestapą. Norį pasikalbėti.

Dabar tariausi su direktoriumi Gedgaudu, savo draugu Balsiu ir pora kitų mokytojų. Sprendžiau klausimą: slėptis ar eiti į gestapą? Apsisprendžiau eiti dėl šių motyvų: nenorėjau pasitraukti iš gimnazijos, apie areštą buvo kalbama kelis kartus praeityje, o taip pat dariau prielaidą — jei ir sulaikytų, niekur giliau prisikasti negalėtų ir už kelių dienų paleistų. Bet sprendimas buvo klaidingas.

Keli žmonės sekė mane, einantį į gestapo įstaigą, kuri buvo nelabai toli nuo gimnazijos. Aš nebeišėjau. Įvyko areštas ir pradžioje paminėtas preliminarinis tardymas.

Iš kalėjimo į kalėjimą

Po tardymo, surakinę rankas, išvedė laukan ir įsodino į atvirą automobilį. Prie vairo atsisėdo jaunas civilis. Vėliau sužinojau, kad tai Klaipėdos gestapininkas Berentas. Kalbėjo gerai lietuviškai su lengvu klaipėdietišku akcentu. Girdėjau, kad būk aspirantu baigęs mūsų karo mokyklą. Kiti du uniformuoti, — vyresnio amžiaus. Pirmiausiai nuvežė mane prie mano namų ir kambarėlyje padarė paviršutinišką kratą. Paėmė laiškus. Ponia Radzie-

nė skubiai paruošė ryšulėlį su baltiniais ir kitais būtinais reikmenimis. Gailėjausi jos, kuri dėl manęs labai jaudinosi. Ir mažosios Radzytės. Aš buvau ramus. Išvažiavome. Netoli bažnyčios ant šaligatvio stovėjo du uniformuoti pilvūzai. Sustojo ir sveikinosi. Vienas kišo ranką ir man. ,,Atsiprašau'', pasakiau vokiškai. Berentas paaiškino, kad aš areštuotas. Toliau važiuojant, mačiau einant kelis mokinius, kurie nepastebėjo vežamo mokytojo. Eidamas gatve, nepastebėjo ir Juozas Truškauskas, rūpestingas tėvų komiteto narys, kurio dvi dukrelės buvo mano auklėjamoje klasėje — Irena Regienė (dabar Čikagoje) ir Elenutė (dabar Bandžiulienė, Los Angeles).

Atvežė į Palangą ir patalpino miestelio daboklėje. Patalpa tuščia, tik ant grindų trys šiaudais kimšti čiužiniai. Atsisėdau ant vieno. Visokios mintys veržėsi į galvą, nors jokie mąstymai pagelbėti jau nebegalėjo. Bet greit mintis išblaškė blusos. Tūkstančiai jų šoko iš čiužinių. Gal ir gerai, nes mąstymams neliko laiko. Reikėjo kovoti su blusomis. Nusimovęs kelnes ir nusivilkęs švarką, daužiau į sieną. Prie čiužinių nesiartinau. Pavakarį sargas atnešė kažkokios sriubos. Paragavau. Paskui atsidarė durys ir vienas pats įėjo Kretingoje mane tardęs Gottschalk. Pakalbėjęs kiek, paklausė, ar aš turįs daug pinigų. Atsakiau, kad neturiu. Nieko daugiau nesakęs, iš daboklės išėjo. Pradžioje nesupratau, kodėl jis to manęs klausė. Paskui pradėjau galvoti, kad jis galbūt būtų leidęs man iš daboklės ,,pabėgti'', jei būčiau pasiūlęs kyšį. Kai iš Vokietijos po kelių mėnesių mane nuvežė į Kauną, Gottschalk vedė pagrindinius tardymus. Nebuvo baisiai piktas gestapininkas, nors savo vertėjui Heltkei leido savivaliauti ir mane mušti. Buvo kilęs iš Silezijos, kalbėjo lenkiškai.

Kiek prisimenu, jau sutemus, vėl atsidarė durys, ir į daboklę įėjo gerokai už mane vyresnis lietuvis, Duris kažkas uždarė ir užrakino. Supratau, kad naujas kalinys. Pasakė pavardę, — Juozas Mockus, Palangos pašto tarnautojas. Įtariamas dalyvavimu LLA pogrindžio organizacijoje. (Mockus, kiek žinau, iš Vokietijos atvyko į Kanadą.)

Kovodamas su blusomis, kalbėjausi su naujai pažintu LLA nariu. Jis papasakojo įdomią istoriją apie mūsų abiejų pažįstamą LLA narį K., kuris buvo mano kontaktas. K. buvęs areštuotas ne už dalyvavimą LLA veikloje, bet neteisingai įskųstas organizavimu priešvokiško pogrindžio, kurio tikslas — puldinėti nuo bolševikų besitraukiančius vokiečių dalinius, sprogdinti tiltus ir kitaip vokiečiams kenkti. Jis buvęs baisiai Tilžės gestapininkų kankintas, kad nebeišlaikęs kankinimų ir pasirašęs po visais kaltinimais. Buvęs nuteistas mirti. Bet jo ener-

Vaizdas iš Kryžių kalno Lietuvoje.

ginga žmona, gelbėdama vyrą, pasiekusį ne tik Kauno, bet ir Berlyno gestapą. Berlynas davęs įsakymą K. perkelti į Kauną ir pravesti iš naujo tardymą. Kaune jis visus kaltinimus paneigęs. Tilžės budeliai nesutikę atvykti į Kauną stoti akistaton. Tada Berlynas 20 km pasienio zoną išėmė iš Tilžės kontrolės ir priskyrė Kauno gestapui. Tuo būdu K. savo kančiomis Mockų ir mane išgelbėjo iš Tilžės gestapininkų nagų. Todėl ir mudu areštavo ne Tilžės, bet Kauno gestapas. Kaunan iš Vokietijos sugrąžino tardymams.

Išvengęs mirties, K. kažkaip

prasitarė apie priklausymą LLA ir, matyt, paminėjo mūsų pavardes.

K. buvo paleistas prieš mūsų areštą. Tačiau kankinimų ir mirties sprendimo buvęs taip paveiktas, kad grįžęs į namus nieko nebenorėjęs matyti, nei kalbėti.

,,Ištvermės, ponas mokytojau''

Kitą dieną, vieną su antru surakintus, Berentas automobiliu ,,pajūriais, pamariais'' iš Palangos nuvežė į Klaipėdos gestapą, o iš čia, atlikus formalumus, atsidūrėme Klaipėdos kalėjime.

Būtų galima plačiai rašyti apie gyvenimą Klaipėdos kalėjime, tačiau, trumpindamas, pasitenkinsiu keliais epizodais.

Visą laiką, 6 ar 7 savaites, buvau laikomas vienutėje. Tik kokiai savaitei ar 10-čiai dienų buvo įkėlę du ukrainiečius darbininkus, dirbusius kažkuriame Klaipėdos fabrike. Jų nusikaltimas nebuvo didelis, — tik drausmės sulaužymas. Ilgą laiką vienam sėdėti baisiai liūdna. Gerai, kad davė darbo. Turėjau lipdyti popierinius maišelius. Gaudavau indą klijų ir atitinkamo dydžio sukarpytą rudą popierių. Lipdžiau šonus ir, sulankstęs, dugną. Dirbdavau greitai, kad laikas greičiau bėgtų. Sekmadieniais dirbti nereikėjo. Kai kada išvesdavo trumpam pasivaikščiojimui kalėjimo kieme. Vaikščiojau irgi vienas. Mockaus, rodos, niekad nesutikau. Jei prižiūrėtojas vesdavo koridoriumi ir iš kito galo ateidavo kitas kalinys, tai vienas iš kalinių turėdavo nusisukti į sieną, kol antras praeidavo. Vieną kitą kalinių galėdavai sutikti, kai rytą išleisdavo į prausyklą, ir šeštadieniais, kai išvesdavo į koridorių barzdos skusti. Turint jautresnę odą, barzdos skutimas buvo nemaloni operacija. Skusdavo atšipusiu skustuvu, ir kameron grįždavai sukruvintu, skaudančiu veidu.

Barzdaskučiai, maisto išnešiotojai, kalinių rūbų išdavėjai Vokietijos kalėjimuose, kaip kažkas sakė, buvo dažniausiai homoseksualai. Jie buvo nepavojingi, bet ilgalaikiai kaliniai, nes pagauti už tą ,,sportą'' gaudavo standartinę 7 metų bausmę.

Neprisimenu, kokiose aplinkybėse sutikau anksčiau už mus areštuotą Kretingos gimnazijos mokinį Simoną Daukantą. Jis buvo gabus mokinys, kaimietiško charakterio, nelinkęs mokytojams pripažinti autoritetą. Jį areštavo atostogų Kretingon grįžęs lietuvis esesininkas. Pavardės nebeprisimenu. Privačioje kompanijoje Daukantas jam parodė pogrindžio laikraštį. Esesininkas vietoje jį labai sudaužė ir perdavė gestapui. Gestapininkai jį daug mušė, reikalaudami pasakyti, kur laikraštį gavęs. Daukantas atsilaikė. Mūsų susitikimas buvo labai trumpas, gal pusės minutės, bet niekam negirdint jis galėjo pasakyti ,,ištvermės, ponas moky-

tojau''. Jo įgyta kalėjime patirtis jam davė teisę duoti patarimą mažiau patyrusiam mokytojui.

Maisto davė nedaug, bet švarų. Su noru suvalgydavau. Kameroje buvo tik lova, kurią reikėjo labai gražiai pataisyti, taburetė ir ant sienos kabojo spintelė sudėti valgymo priemonėm, dantų šepetukui, muilui. Ant lovos dienos metu atsisėsti nebuvo galima. Tik ant taburetės. Prižiūrėtojas nuolat stebėjo pro vilkelį, kartą pabandžiau pakilnoti rankas ir pasilankstyti, sanarius pamankštinti, bet prižiūrėtojas tuoj sudraudė. Kartą sekmadienį priėjau prie spintelės, kuri buvo kampe ir prižiūrėtojas pro vilkelį negalėjo matyti, ir pabandžiau pajudinti. Spintelė judėjo, ir, tarsi stebuklas, iškrito lapas seno pageltusio laikraščio. Laikraštis lietuviškas, spausdintas gotiškomis raidėmis. Kiek prisimenu, vadinosi ,,Lietuwiszka Ceitunga'', bet galėjo būti ir kitas vardas. Išleidimo datos nebuvo, iš teksto irgi nebuvo aišku, kada spausdintas. Tą ,,laikraštį'' skaitydavau kelis kartus dienoje. ,,Prapuldavau'' porai minučių iš stebėjimo lauko, išimdavau iš ,,slėptuvės'' spausdintą lapą, paskaitydavau ir vėl spintele prispausdavau prie sienos.

Drausmė buvo kieta. Prižiūrėtojai, daugiausiai jauni, kalinius mušdavo. Kai tik įeidavo koks nors vokietis, turėjau raportuoti vokiškai: ,,53-ji kamera užimta vieno tardomojo''. Tik vienas vyresnio amžiaus prižiūrėtojas neleisdavo raportuoti ir pasakydavo ,,Lehrer, Lehrer''.

Į Tilžę ir Ragainę

Išskyrus Berentą, Klaipėdoje niekas kitas nei iš prižiūrėtojų, nei iš gestapininkų neprakalbėjo lietuviškai. Berentas du kartus mane pėsčią vedė iš kalėjimo į gestapo būstinę. Aš dryžuota kalinio uniforma, priekyje surakintomis rankomis žygiavau gatve, Berentas ir kitas gestapininkas, sukišę rankas į brangių paltų kišenes, ėjo šaligatviu. Pirmą kartą vedė kažką pasirašyti, antrą — prieš išvežant į Tilžę. Žmonės šaligatviuose, ypač ponios brangiuose kailiuose, išgąstingomis akimis žiūrėdavo į mane. Turbūt galvojo, jog baisus žmogžudys.

Koks jausmas lydėjo mane? O gi aš džiaugdavausi tais ,,pasivaikščiojimais'', nors mano maža uniforminė kepurė sunkiai laikydavosi ant galvos. Reikėjo balansuoti, kad nenukristų, nes surakintomis rankomis nebuvo galima jos prilaikyti. Būtų netiesa, jei sakyčiau, kad areštas, tardymai ir kai kurios kitos sunkesnės situacijos nekėlė baimės. Bet man buvo aišku, kad vyksta Teisiojo valios grumtynės su niekšų fizine jėga. Pasirinkimo nėra ir būti negali. Net nesigailėdavau, kad Kretingoje ėjau į gestapą. Visos jėgos dabar turi būti sukauptos

atsilaikyti prieš fizinę jėgą.

Skaitydamas dabar Keliuočio prisiminimus, atkreipiau dėmesį į jo kančią, kuri neapleido jo vienatvės svarstymuose, pokalbiuose su kitais, net ir sapnuose. Keliuotis turėjo būti kitos prigimties žmogus ir nepalyginamai daugiau iškentėjęs. Bet vien tik dėl tos ryškinamos kančios aš drįsčiau suabejoti Kęstučio Girniaus veikale padaryta prielaida, kad, grįžus Lietuvon bolševikams, Keliuotis būtų galėjęs organizuoti kokią nors rezistenciją.

Po antro apsilankymo gestape, kitą dieną vieną su kitu surakino visus tris — Mockų, Daukantą ir mane, nuvežė į geležinkelio stotį ir traukiniu išvežė į Tilžę. Tilžės gestapo kalėjime praleidome vieną ar dvi naktis, ir kaliniams vežioti autobusu išvežė į Ragainės sunkiųjų darbų kalėjimą.

Įvažiavus į kalėjimo kiemą, išlipome. Apsižvalgiau. Dieve, ant sienų iš po išblukusio dažo matosi šventi paveikslai. Čia kada nors turėjo būti vienuolynas.

Su mumis atvežė 18 jaunų ukrainiečių. Iš karto visus uždarė vienoje didelėje kameroje. Ukrainiečiai sakė, kad atvežti iš Kauno kalėjimo. Gyrė lietuvius, kad ir jiems davę maisto. Pasakojo ir džiaugėsi, kad Minskas apsuptas ir Vilniuje girdisi artilerijos šaudymas. Vienas aukštas ukrainietis atrodė baisiai: veidas pajuodęs ir iškreiptas, akys iššokę, kaklas kruvinai mėlynas, net rankos iškraipytos. Paklausiau, kas atsitiko. Jis papasakojo, kad jų brigada kur tai dirbusi, ir vokietis prižiūrėtojas įtaręs, kad jis paėmęs iš jo palikto pokelio žiupsnelį tabako. Už tai vokietis jam pritaikė savo teismą — surišo rankas užpakalyje ir už kaklo momentui pakorė ant medžio šakos. Jis praradęs sąmonę, bet nuleistas vėl atsigavęs. Kiek prisimenu, buvo praėję kelios dienos nuo to įvykio, ir jis dar taip atrodė.

Taip reprezentavosi vokiečių tauta, kuri norėjo valdyti pasaulį.

Po kelių valandų iš pereinamosios kameros mus išskirstė į nuolatines. Kai Klaipėdos kalėjime mus tris vieną nuo kito izoliavo, Ragainėje visus tris lietuvius patalpino vienoje kameroje. Buvo smagu. Grįžę iš darbo vakarais ir sekmadieniais visą dieną galėjome kalbėtis. Su Daukantu grįždavome į Kretingos gimnaziją. Jis atvirai pasakodavo apie mokinių pažiūras į mokytojus, jų nuotaikas ir mokytojams krėstas išdaigas. Pasakojo apie savo patirtą kankinimą Klaipėdoje. Manęs, kad ir mane tas pats laukia.

Neprisimenu, kur dirbo mano draugai, bet aš buvau paskirtas į audyklą. Buvome karo pramonės dalis — audėme kilimus į tankus. Didelėje salėje buvo gal 32 staklės, panašios į kaimo stakles Lietuvoje, su nytimis, nytims keisti pakojomis, šaudyklėmis. Apmatai buvo iš celofano, kažkokio grubaus

pluošto ir plastikos siūlų. Tokios pat medžiagos buvo ir ataudai. Išaustus kilimus izoliacijai nuo karščio dėdavo į tankus. Per vidurį salės buvo takas, kuriuo vaikščiojo prižiūrėtojas, karo veteranas be vienos rankos. Senieji kaliniai pasakojo, kad anksčiau buvęs baisiai piktas ir nepadarančius normos formaliai lazda užmušdavęs. Sušvelnėjęs, kai vokiečiai pradėjo patirti didelius pralaimėjimus frontuose. Vienrankis buvo jaunas vyras, hitlerinio auklėjimo derliaus. Kartą jis nusivedė mane į kitą patalpą, kurioje iš didžiulių celofano lapų kiti kaliniai pjovė siūlus, panaudodami vartotus barzdai skusti peiliukus. Vokietis draugiškai kalbėjo ir gyrėsi, kaip Vokietija sugeba viską sunaudoti. Paklausė, kokia mano profesija.

Ragainėje išbuvome apie mėnesį, ir per tą laiką man darbo norma nebuvo nustatyta. Nepastebėjau, kad būtų taikomos sankcijos dėl normų neišpildymo ir kitiems kaliniams.

Klaipėdos kalėjime kaliniai, nors ir nedaug jų mačiau, neatrodė sunykę, kaip Ragainės kalėjime. ,,Pasidarysi toks kaip mes'', man pasakydavo. Pradėjau greit nykti ir aš.

Lietuviai kaliniai ir lietuviškai kalbą tarnautojai

Palyginus su Klaipėdos kalėjimu, Ragainėje prižiūrėtojai buvo vyresni ir režimas švelnesnis. Klaipėdoje kelis kartus mačiau, kaip prižiūrėtojai mušė kalinius dideliais raktais ir spardė kojomis. Spyrė ir mums su Mockumi pirmą dieną, įleisdami į ,,nuutėlinimo'' (Entlausung) patalpą. Ragainės kalėjime nė karto neteko matyti, kad kaliniai būtų buvę mušami, nors gan dažnai tekdavo matyti išeinančius į darbą ir grįžtančius kalinius, o taip pat didelėmis grupėmis buvome vedami į kiemą pasivaikščioti. Nemanau, kad visus vedė pasivaikščioti. Greičiausiai tik dirbančius viduje. Netvirtinu, kad nemušė, bet man neteko matyti.

Su kitais kaliniais susitikdavome ir pasikalbėdavome rytą prausykloje. Kartą, neprisimenu dėl kokios priežasties, mane nusiuntė į pirmo aukšto prausyklą (mūsų kamera buvo antrame aukšte), ir aš nustebau, kad prie manęs priėjo vyras, pasisakė esąs čekas, Ispanijos civilinio karo dalyvis, ir paprašė perduoti kojines vienam mūsų aukšte laikomam kaliniui. Jis gyrė komunizmą ir rusus. Kai aš papasakojau apie komunistų įvykdytus žiaurumus Lietuvoje ir apie didžiuosius trėmimus, jis paklausė (kalbėjo vokiškai):

— Kur lietuvius išvežė?

Aš paminėjau Altajų. Tada jis maždaug taip kalbėjo:

— O, Altajus. Aš ten esu buvęs. Tai puikiausias kraštas. Vaisių pilni medžiai. Gausybė laukinių paukš-

Losangeliečiai LFB tarybos nariai: Algis Raulinaitis, Edmundas Arbas, Juozas Kojelis ir dr. Zigmas Brinkis. Nuotr. E. Arbo.

čių. Vaikai bėgioja po laukus ir renka paukščių kiaušinius. Ten jūsų žmonėms bus gerai, toli nuo karo.

Gerai neprisimenu, bet tas jo nurodytas kalinys, rodos, dirbo irgi audykloje; tą pačią dieną naujas, vilnones kojines jam perdaviau. Taigi, Ragainės kalėjime pasitarnavau komunistams. Jie ir čia buvo susiorganizavę. Kaip dabar galvoju, man to nereikėjo daryti. Juk galėjo būti gestapo provokacija.

Iš buvimo Ragainės kalėjime atsimenu, kad čia sutikau du brolius lietuvninkus nuo Karaliaučiaus, rodos, pavarde Kecoriai, kuriuos, kaip tvirtino Los Angeles gyvenęs mažlietuvis Hermanas Tumas, naciai nužudė. Tumas vėliau po mūsų kelionę tomis pačiomis vietomis pakartojo, tik priešinga kryptimi — iš Lietuvos į Vokietiją. Ragainės kalėjime jis Kecorius irgi sutiko.

Aš su vienu iš brolių Kecorių trumpai pasikalbėjau kitą rytą nuo mūsų į Tilžę atvežimo. Išrikiavo didelį būrį turbūt vakardieną atvežtų kalinių ilgame koridoriuje dviem eilėm. Šalia manęs stovėjo aukštas, civiliais rūbais apsirengęs vyras su nesveika koja. Nešiojo ortopedinį batą. Kiek toliau, — kitas į jį panašus kalinys. Visi kiti kaliniai aprengti kalinių uniformomis. Priekyje stovėjo jaunieji ukrainiečiai, kuriuos minėjau anksčiau. Stambokas prižiūrėtojas aiškino kalėjimo taisykles. Ypatingai pabrėžė, kad kaliniai nepamestų išduotų kojinių. Prižiūrėtojas kalbėjo vokiškai, o ukrainiečiai nesuprato. Daugelis jų nežymiai šypsojosi. Vokietis ranko-

se turėjo kojinių porą, mosikavo jomis ir šaukė: ,,Ščerpetki, ščerpetki''. Atrodė, kad ukrainiečiai nesuprato, apie ką eina kalba, ir vis šypsojosi. Tada prižiūrėtojas suriko lietuviškai: ,,Nesijok, riupuže, kad diuosiu į sniukį, tai apsiš...''. Bet tas grasinimas, po patirties Klaipėdoje, neatrodė labai piktas.

Tuo metu kai prižiūrėtojas šūkavo, šalia stovėjęs vyras paklausė lietuviškai, iš kur aš. Pasakiau profesiją ir pavardę. Į klausimą dėl suėmimo priežasties turėjome trafaretinį atsakymą, — kaltinami veikimu prieš vokiečius. Tada mano kaimynas pasakė savo pavardę ir pridėjo: ,,Mas esam lietuvninka nu Karaliaučiaus''. Antras vyras esąs jo brolis. Dar pasikeitėme keliais sakiniais, ir mane išvedė į audyklą. Nežinau, į kokius darbus buvo paskirti Kecoriai. Kalbėtis daugiau neteko. Porą kartų mačiau tik iš tolo. Hermanas Tumas (miręs Los Angeles mieste) man pasakojo, kad Kecoriai buvę stambūs ūkininkai ir finansavo Prūsijos lietuvių veiklą.

Kartą sekmadienio popietę atsidarė mūsų kameros durys ir pasirodė senesnio amžiaus prižiūrėtojas, kuris mėgdavo ant kalinių rėkti. Pakartotinai pasižiūrėjo į abi koridoriaus puses ir, stovėdamas tarpduryje, paklausė:

— Kaip yra lietuviškai — maudytis ar pliaukytis?

Su juo kalbėjome kokią dešimt minučių. Tradiciniai klausimai: iš kur, profesijos, dėl ko suimti. Paskui jis pats pradėjo pasakoti, kad buvęs pensijoje, gyvenąs netoli Ragainės, o į tarnybą kalėjime buvęs priverstas. ,,Aš negaliu suprasti, kodėl jauni vyrai čia veržiasi. Čia labai nemalonu dirbti. Greičiausiai jie nenori eiti į frontą''. Kalbėdamas, senukas visą laiką žvalgėsi į abi koridoriaus puses ir, uždarydamas duris, palinkėjo sėkmės.

Kai paskui jis ant kalinių šūkaudavo, žinojome, kad ne piktai. Tik vaidino prieš viršininkus.

(Tęsinys kitame numeryje)

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Alė Rūta — DAIGYNAS. Romanas, lyg ir tęsinys jos ankstyvesnio romano ,,Pirmieji svetur''. 567 psl. Išleido Lietuviškos knygos klubas, 1987. Kaina 12 dol.

Antanas Gailiušis — SAVANORIO DUKTĖ. Romanas iš lietuviškojo gyvenimo okupacijose ir išeivijoje. 381 psl. Lietuviškos knygos klubo leidinys, 1987. Abi šios knygos gaunamos Drauge ir pas platintojus.

VARPAS, žurnalas tautos bei žmogaus laisvei, tautinei kultūrai ir lietuvybei. Nr. 22, 1987. Leidžia Varpininkų filisterių draugija. Redaguoja Antanas Kučys. Šio 223 psl. kaina 4 dol.

SUPRATOME, KĄ REIŠKIA BŪTI TAUTOS DALIMI

LAURYNAS A. VISMANAS

Sydnėjaus operos rūmų detalė. Nuotr. P. Mickaus.

IŠ VISO LAISVOJO pasaulio suskrido lietuviškasis jaunimas į kengūrų ir koalių žemę, į šeštąjį Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos kongresą Australijoje. Į šią didžiulę salą, kurioje vasaros saulė atvykstančius glostė savo šiluma, suvažiavo maždaug 375 lietuviai jaunuoliai. Šiems jaunuoliams, jaunuolėms Australija pasiliks visam gyvenimui savo gražiu ir neišdildomu prisiminimu.

Kongresas prasidėjo Sydnėjuje, pagarsėjusios visame pasaulyje operos rūmų šešėlyje. Šeštadienį (1987 gruodžio 19) jaunimo pasivažinėjime laivu Sydnėjaus pakrantėmis buvo susipažinta ir pasilinksminta. Kongresas prasidėjo sekmadienį, gruodžio 20, pamaldomis Šv. Marijos katedroje. Čia šv. mišias atnašavo vysk. Paulius Baltakis, Sydnėjaus arkivyskupas Edward Clancy ir lietuviai kunigai. Po pamaldų ir eisenos į Sheraton Wentworth viešbutį ten įvyko oficialus kongreso atidarymas.

Pirmadienį grupė dalyvių išvyko į šiaurę pamatyti krašto, o atstovai autobusais iškeliavo į Namaroo konferencijos centrą savo studijų dienoms. Namaroo stovyklavietėje gyvenome mažuose namukuose po 12 asmenų kiekviename. Atidarant

Įspūdžiai iš Šeštojo pasaulio lietuvių jaunimo kongreso

studijų dienas, kalbėjo vysk. Baltakis, dr. A. Stepanas, šių dienų organizatorius, PLB pirm. V. Kamantas, PLJS pirm. G. Grušas ir Kongreso organizacinio komiteto pirm. H. Antanaitis. Studijos ten vyko tris dienas.

Kalėdoms grįžome į Sydnėjų, kur Lietuvių klube valgėme bendras Kūčias. Susirinko turbūt apie 500 žmonių laužyti plotkelę ir sutikti Naujagimį. Kristina Coxaitė sveikino visus tokiais žodžiais: ,,Nekrinta čia Kūčių snaigės, tik karštos saulės išvargintoj žemėj ilsisi mūsų stalas''.

Tuoj po Kalėdų atstovai išvyko į Jono XXIII kolegiją Kanberoje tęsti savo studijinę programą. Čia ir vyko tikrasis kongreso darbas. Sunku buvo rasti minutę, kad nebūtų kokio užsiėmimo. Dienomis vyko paskaitos, diskutavo darbo būreliai, vakarais dažnai rinkdavomės uždaroms sesijoms, balsavimams, o naktimis kai kurie budėjo prie kompiuterių, kraštų delegacijos formuluodavo veiklos planus. Gyvos ir gilios diskusijos išsivystydavo apie lietuvybės reikšmę ir ateitį.

Kongreso tematika buvo įvairi, bet pagrindiniai klausimai, iškilę svarstymuose, buvo **lietuviškojo identiteto** ir ryšių su Lietuva idėjos. Atvykusieji į kongresą jaunuoliai kiekvienas buvo skirtingas savo lietuvybės supratimu ir išgyvenimu. Skirtingos lietuvybės formos matėsi net ir atskirų kraštų delegacijose. Paaiškėjo, kad tautinis identitetas dažnai reikalauja asmeninio apsisprendimo, kurį stipriai veikia gyvenamoji aplinka. Tačiau, apsisprendęs teigiamai būti lietuviu, jaunas žmogus savo meilę tautai ir atsakomybę gali išugdyti ir išreikšti įvairiais būdais. Gaila, kad kai kurie išeivijos lietuviai šito fakto nenori pripažinti.

Lietuvių kalbos svarbą nagrinėjo poetė Eglė Juodvalkė. Ji tvirtino, kad nors ir yra įmanoma veikti be lietuvių kalbos, kalba riša lietuviškąją išeiviją tarpusavy ir su pačia tėvyne. Be lietuvių kalbos vartojimo mūsų veikla, Eglės žodžiais, ,,gali baigtis su dešrom ir kopūstais''. Į griežtas Eglės pastabas aštriai atsiliepė Lietuvos Vyčių atstovės ir Didžiosios Britanijos delegacija. Tai du pavyzdžiai, kur lietuviška veikla atliekama ir be lietuvių kalbos, bent jaunųjų tarpe. Abi grupės išreiškė nepasitenkinimą, kad jie yra laikomi puslietuviais ar net visai ne lietuviais tik dėl kalbos nemokėjimo. Galbūt jie į ateitį žiūri labiau iš realistinės perspektyvos, o ne iš

Viršuj: VI PLJ stovyklos dalyviai Adelaidėje. Apačioj: grupė JAV atstovų toje pačioje stovykloje. Gretimam puslapy: nauji draugai stovyklos talentų vakare. Iš kairės: Daniela Rastauskaitė, Buenos Aires; Vija Bublytė, Čikaga; Gailė Radvenytė, Los Angeles, Paulius Mickus, Washington, DC. V. Bublytė yra nauja JAV LJS Vakarų rajono vicepirm., P. Mickus — JAV LJS vicepirm. Visos nuotr. P. Mickaus.

idealistinės. Aišku, šiuo klausimu ateity bus vis daugiau diskusijų.

Buvo svarstomas ir **ryšių su Lietuva klausimas.** Pasisakyta teigiamai ir neigiamai, bet beveik visų nuomonė sutiko, kad be ryšių su tauta išeivija pasidarys nudžiūvusia šaka. Daiva Skuodytė kritikavo kongreso šūkį: ,,Tautos likimas — mūsų atsakomybė''. Neseniai iš Lietuvos atvykusi Daiva galvojo, kad tautos išlikimas pirmoj eilėj priklausys nuo pačių Lietuvoje gyvenančių lietuvių kovotojų. Išeivijos pareiga kaip medžio lapų — teikti pagalbą tautos kamienui Lietuvoje, atkreipti pasaulio dėmesį į Lietuvą, būti garsiakalbiais tų, kurie ten yra nutildomi.

Ir mūsų pačių išeivijos gyvybei palaikyti reikalingi ryšiai su tauta. Kongreso jaunimas ragino visą išeivijos jaunimą lankytis tėvynėje, bendrauti su tenykščiu jaunimu, įstoti į Vilniaus universiteto vasaros kursus užsieniečiams. Kai kurių tvirtinimai, kad jaunimas, nuvykęs į tokius kursus, pasiduos komunistinei propagandai, nepasitvirtino. Priešingai, patriotiškiausiai nusiteikę išeivijos jaunuoliai ir jaunuolės dažnai yra tie, kurie lankėsi Lietuvoje. Tačiau, prieš ten vykstant, reikia pasiruošti ir gerai žinoti Lietuvos istoriją. Naivuoliai ten nuvykę, tokiais ir parvažiuos. Šitą faktą efektingai pabrėžė Eglė Juodvalkė, kai kongreso stovykloje pravestame vaidinimėlyje ji vaidino Vilniaus universiteto lektorės rolę, kurioje ji ,,aiškino tarybinės Lietuvos istoriją'', o jaunimas bandė

klausti klausimus ir stengėsi jos ,,teigimus'' sugriauti. Ji tikrai buvo verta ,,oskaro'', gražiai interpretavusi sovietišką gudrumą ir sumaišiusi istorijos gerai nežinančius išeivijos studentus.

Pasisakyta teigiamai ir už kultūrinius ar sportinius mainus su Lietuva, tik atsargiai saugojantis, kad nenukentėtų Lietuvos aneksijos ir inkorporavimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimo politika.

Visi jaunuoliai, dalyvavę šiame kongrese, vienaip ar kitaip pasisakė esą **dviejų kultūrų vaikai.** Nemačius Lietuvos, sunku išsilaikyti susipratusiu lietuviu, tautos dalimi. Svajonių ir pasakojimų tam neužtenka. Vyresniajai kartai, gimusiai ir augusiai Lietuvoje, tai gal nesuprantama. Jiems klausimas būti ar nebūti lietuviu neegzistuoja. Jie yra lietuviai ir baigta. Tačiau išeivijoje gimusiam ir augusiam jaunimui reikia gyvo bendravimo su tautos kamienu Lietuvoje. Juk ten lietuviškoji kultūra ir lietuviškumas, nors ir suvaržyti, vistiek auga ir plečiasi. Atsukti laiko ratus ir priimti 1940 metų Lietuvos gyvenimo galvoseną kažkaip nebeįmanoma, nes mums tokia Lietuva, iš kurios vyresnieji sėmėsi savąjį identitetą, dabar neegzistuoja.

Kaip su jaunimo kongresų tęstinumo klausimu? Pastaruoju metu buvo pasigirdę balsų ir abejonių, liečiančių tokių kongresų reikalingumą: išleidžiama tiek pinigų ir laiko, ir kam? Grįžta jaunimas namo, ir jų vėl nebegirdime. Šių metų Vasario 16 minėjimo proga Ročesteryje advokatė Joana Lasienė tuo klausimu maždaug šitaip išsireiškė. Jūs, kilę iš Lietuvos, žinote, ką reiškia priklausyti tautai, jūs tuo didžiuojatės, esate laimingi, kad jums to klausimo — būti ar nebūti lietuviu — nėra. O mums jaunimo kongresai yra galbūt vienintelė proga, kada pajuntame ir suprantame, ką reiškia būti tautos dalimi. Susiburiame iš viso pasaulio, bendra kalba ir bendru rūpesčiu Lietuvai tėvynei ieškome būdų, kaip geriausiai jai padėti. Be tokios patirties vargu ar išsilaikytų mūsų jaunime tautinė savijauta, vargu ar kas stotų dirbti lietuviško darbo.

Baigdamas noriu perspėti lietuviškąjį išeivijos jaunimą nepasiduoti sutinkamoms kliūtims išsilaikyti lietuviais ir dirbti Lietuvos naudai. Išlikime ir toliau pasiryžę tiek, kiek buvome pačiame Kongrese. O vyresniajai kartai — **nebijokite savojo jaunimo.** Tiesa, mūsų darbo metodai ir pasaulėžiūra skiriasi nuo jūsų. Taip turi būti, juk pasaulis keičiasi. Tačiau meilė Lietuvai yra nesikeičianti, ir mūsų širdyse ta liepsnelė dar vis liepsnoja.

DAUGIAVEIDŽIO KELIUOČIO LEGENDA

K. BALTRONIS

Neseniai Vincas Trumpa įsirikiavo į dviejų uždangų mitologijos rėmėjų tarpą (prie geležinės prikergus dar ir ,,popierinę'', kurią tariamai pastatę amerikiečiai). O dabar jisai ėmė kurti daugiaveidžio Keliuočio legendą (žr. ,,Baisiai keista knyga'', *Akiračiai*, 1987 m. spalis). Tai lyg ir recenzija Juozo Keliuočio atsiminimų knygos *Dangus nusidažo raudonai*. Tą raštą *Draugas*, pasekdamas Trumpos stilium, pavadino ,,Baisiai keista recenzija''.

Perskaičiau ir aš Keliuočio knygą ir joje radau daug autoriaus pirmoje ,,kelionėje'' į Šiaurę ir atgal pastebėtų ar pergyventų sovietinės santvarkos keistenybių ir baisenybių. Tačiau šią **knygą** laikyti ,,baisiai keista'' yra geriausiu atveju — nesusipratimas, o blogesniu — nešališko pojūčio stoka.

Trumpa savo bičiulio vardu klausia: ,,Ar Keliuotis visada toks buvo, ar atsiminimuose kalba jau kitas Keliuotis — psichologiškai palaužtas ir sunaikintas, praradęs save?'' Ir po šių niekuo neparemtų prielaidų bičiulis teškia taip pat niekuo neparemtą išvadą: ,,Jei pirmasis atvejis, tai štai sugriuvo dar viena mūsų ‚legendarinių' *inteltualų* (intelektualų) figūra''.

Man neteko spaudoje skaityti ar diskusijose girdėti, kad Keliuotis, kone visų pripažintas puikus žurnalistas, būtų buvęs ,,legendarinė intelektualo figūra''. (Ir jei kas jį tokiu pažyminiu apdovanojo, tai greičiau buvo reta išimtis.) Keliuotis, gal pasviręs šiek tiek į optimizmą bei romantizmą, ir savo atsiminimuose aplamai rodo savo drąsias pastangas išlikti, taip sakant, grynu kultūrininku net ir bolševikmečiu ar vokietmečiu. Jis neatrodo dvasiškai (psichologiškai) palūžęs, nors pusbadžiavimas, fizinės kančios bei totalitarinė gulago prievarta, kurią jis be jokių išlygų turėjo pakelti, galėjo jį nelaiku numarinti. Tiesa, ujamo žmogaus nuotaikos kito pagal situacijas ,,pesimizmas galynėjosi su optimizmu, nusiminimas su viltimi ir kt., bet ir po blaškymosi Keliuotis neprarado savęs, o persekio-

tojams drįso tiesą rėžti į akis.

Toliau Trumpa vienu kondensuotu sakiniu susikuria Keliuočio iškamšą su šešiais neintelektualiniais veidais ir ją sutaršo. Recenzentas išranda (jam ,,beveik juokingai atrodo''), kad Keliuotis ,,bando pavaizduoti save kaip didelį mokslininką ir intelektualą, kuris skaito Europos psichologijos (sic! —Trumpos šauktukas) kursą, dėsto savo ‚estetikos sistema' (sistemą), laiko žurnalo *Kūryba* redaktorių (St. Leskaitį —Trumpos skliausteliai) nemokša, o pats nežino, kad Paskalis gyveno ne XVI amžiuje, kalba apie ‚autoritetinę diktatūrą', lyg, rodos, galėtų būti kokia kita diktatūra''.

Deja, tik vienas iš šių priekaištų turi galimą rimtą pagrindą: Paskalis gyveno ne XVI, bet XVII amžiuje. Tačiau mes nežinome, ar ši klaida yra paties Keliuočio, ar tai korektoriaus riktas, panašus į recenzento ,,*inteltualų* figūrą''. Visi kiti priekaištai yra recenzento insinuacijos ar gudravimai, kai šaukštai jau popiet.

Pirma, Keliuotis savęs kaip didelio mokslininko ar intelektualo nevaizdavo, bet paprastai aprašė, ką ir kaip jis tais metais dėstė. (Ir kai pats Trumpa ten pat paprastai pamini, jog jis parašė ir kultūros žurnale išspausdino straipsnį apie pirmąją revoliuciją Egipte, manau, niekas jo nelaiko dideliu intelektualu ar egiptologu, nebent... jis pats.)

Antra, tiesa, kad dabar niekas neskaitytų ,,Europos psichologijos'' kurso, bet visai kitaip buvo prieš pusšimtį metų, ir tai buvo ne paties Keliuočio išmonė, o priimtas to laiko mokslo žargonas. Ilgainiui tie patys dalykai pavadinami kitais (madingesniais) vardais. Kada nors ateities kritikas gal nusišypsos, kad dabar chemijos studijas baigęs asmuo oficialiai gauna Ph.D. (filosofijos doktoratą). Tad priekaištas atsisuka į patį recenzentą. Tokia išmone vadovaudamasis, Trumpa galėtų prikišti ir bet kokiam matematikui, kurs anuo metu dėstė skaitliukų, bet ne elektroninių skaičiavimo mašinų (computer) sistemą.

Trečia, Trumpa pigiausiu būdu susidoroja su Keliuočiu, estetikos kurso dėstytoju, kai pašaipiai pamini, jog tasai dėsto savo estetikos sistemą. O Keliuotis iš tikrųjų rašo: ,,Iš pradžių aš savo studentus supažindinu su visomis svarbiausiomis estetikos srovėmis, o paskui imu dėstyti savo estetikos sistemą''. Šia proga aš nesijaučiu kompetetetingas spręsti, ar Keliuotis buvo geras estetikos kurso specialistas, tačiau turiu pabrėžti, kad šiuo atveju Keliuotis yra ne peiktinas, bet girtinas. Jisai buvo ne vien tik eklektinis žinių perteikėjas, taip sakant, pakartojęs vadovėlio žinias, bet susidaręs ir savo sistemą, ką pranašesni studentai ypač vertina. Kas be ko, čia verta pastebėti, kad pats Trumpa netikėtai parodo savo

estetikos sistemą, kai Keliuočio romane ieško ir pasigenda intelektualumo: ,,Tai (stoka intelektualumo) matytis ne tik iš jo romano...'' Ar intelektualumas nebus naujai išrastas grožinės literatūros nagrinėjimo kriterijus, vertas patento?

Ketvirta, netiesa, kad pats Keliuotis laiko žurnalo *Kūryba* redaktorių nemokša, nes iš tikrųjų jis rašo, jog Valstybinė lietuvių leidykla to žurnalo redaktorių ,,nušalina kaip nemokšą'' (čia leidyklos nuomonė, ne Keliuočio).

Penkta, diktatūros žodis nėra vienalytis. Juk yra vad. ,,pulkininkų'' diktatūra, ,,liaudies'' (,,proletariato'') diktatūra, karo meto diktatūra, teokratinė diktatūra, paternalistinė arba ,,benevolent'' diktatūra ir kt., tad ir autoritetinė diktatūra gali išsiskirti nuo aukščiau paminėtų, nors ji artima ar tapati su paternalistine.

Trumpa nestokoja ir subtilių insinuacijų. Keliuotis, Trumpos nuomone, ir Kostą Korsaką ,,taip pat įrikiuoja į panašių velnių gretas''. Jei Keliuotis iš tikrųjų tai daro, tai jis turi pagrindą, nes jis gali žinoti, kas jį išdavė į tremtį, o tuo tarpu recenzentas nežino, bet spėliodamas pilsto iš tuščio į kiaurą. Trumpos argumentas, jog pirmojo bolševikmečio pradžioje Korsakas bendradarbiavo su Keliuočiu *Kultūros* redakcijoj, tad ir antruoju bolševikmečiu negalėjo pavirsti ,,velniu'', neką tepasako. Iš to, kad kitas tos pat ideologijos žymūnas, Juozapu Visarionovičium vadinamas, stojo į dvasinę seminariją, nedaug ką galima nuspėti apie ateitį, nes tasai, kaip žinoma, įgijęs pilną galią, patapo rekordiniu tautų žudiku bei savo bendradarbių išdaviku.

Savaime aišku, kad Trumpa, kaip ir kiekvienas kitas skaitytojas, turi teisę ar malonumą savo įspūdžius apie Keliuočio atsiminimus viešai išreikšti. Tik kai niekinamas autorius ir žeminama tauta, ar toks įspūdis nereikėtų paremti tiksliomis, pilnomis citatomis, vengiant tuščiažodžiavimo bei insinuacijų (šmeižtų)? Šiuose atsiminimuose Keliuotis aplamai rodo ne ,,savo tautos niekinimą'' kaip tikina recenzentas, bet jos pasipriešinimą. O gal Trumpa būdingai kovojančia lietuvių tauta laiko grupę tautiečių tremtinių, valdžios ir kriminalinių pareigūnų suterorizuotą, apiplėštą, sumuštą, vežamą į Šiaurę užkaltame vagone. Gal jisai pasigedo, kad tie tremtiniai nepasinaudojo supermanų triukais, neišsilaužė iš vagono, nesėdo ant baltų ristų žirgų ir nenuvijo priešų už Maskvos...

Juozas Keliuotis, būdamas gyvas, žinoma, tiksliau, pilniau ir gražiau atsakytų Trumpai. Kas nors vis dėlto privalo atsiliepti ir ginti be pagrindo užsipultą autorių ir tautą. Man tad tenka ši garbi pareiga ir... atpildu numatomas, nors vargiai nupelnytas, įprastinis liberalus pravardžiavimų srautas.

HENRIKAS NAGYS

Iš ciklo „Prisijaukinsiu sakalą", 1971

Pradedu gyventi atsiminimais.
Dėlioju vakarais,
kai nebekimba žuvys,
pageltusias nuotraukas.
skaitau senus laiškus.

Naktim
bandau atrasti žinotus žvaigždynus.

Sakau pusbalsiu
ne savo eiles.

Rytmečiais
piešiu
žilvyčio šaka
juokingus veidus
ant vandenio.

Ir gailiuos
taškuoto negyvo upėtakio,
gulinčio šalia manęs
ant paparčio lapų.

Poetas Henrikas Nagys. Edmundo Arbo šaržas.

LITERATŪROS ŠVENTĖ SU HENRIKU NAGIU

Šalia aktyvaus darbo politinėje veikloje Lietuvių Fronto bičiulių Los Angeles sambūris sudaro sąlygas ir lietuvių literatūros atskleidimui bei puoselėjimui. Jų rengiami literatūros vakarai, į kuriuos kviečiami su savo kūryba mūsų beletristai ir poetai, jau tapo gražia tradicija. 1987 gruodžio 5 toks literatūros vakaras ir vėl buvo surengtas — jau net 22-rąjį kartą. Iš Kanados Montrealio su savo raibuoju sakalu buvo atkviestas poetas Henrikas Nagys.

Šventė pradėta LFB sambūrio pirmininko dr. Zigmo Brinkio įvadiniu žodžiu. Su pačiu poetu klausytojus supažindino Pranas Visvydas. Nagys pirmuosius savo eilėraščius išspausdino 1938 *Ateityje*. Rinkinio formoje pirmoji knyga ,,Eilėraščiai'' pasirodė 1946, paskui išėjo ,,Lapkričio naktys'' (1947), ,,Saulės laikrodžiai'' (1952), ,,Mėlynas sniegas'' (1960), ,,Broliai balti aitvarai'' (1969), ,,Prisijaukinsiu sakalą'' (1978). Dalyvavo taip pat ir ,,Žemės'' antologi-

joje, be poezijos daug reiškėsi kaip literatūros kritikas, vertėjas, mokytojas, redaktorius ir spaudos bendradarbis. Yra laimėjęs daugelį premijų. Nagys priklauso žemininkų ir lankininkų poetinei krypčiai. Jo poezija pilna simbolikos, gyvenimo problematikos, vaikystės nostalgijos ir optimistiško idealizmo. Neseniai Henrikas Nagys parašė žodžius kantatai ,,Kryžių ir Rūpintojėlių Lietuva'' (muzika komp. A. Stankevičiaus), kuri Montrealyje ir Toronte buvo atlikta Lietuvos Krikšto sukakties minėjimuose.

Henriko Nagio poeziją skaitė Los Angeles Dramos sambūrio aktoriai Viltis Jatulienė ir Petras Maželis, o paskui net trim išėjimais ir pats poetas, sutiktas ir palydėtas gausiais plojimais. Poezijos posmus paįvairino muzikos ir dainos garsais Los Angeles vyrų kvartetas (R. Dabšys, E. Jarašūnas, A. Polikaitis ir B. Seliukas), akompanuojant muz. R. Apeikytei.

Nuotaikingas vakaras buvo užbaigtas bičiulio Algio Raulinaičio poetiniais žodžiais, jau beveik tradicija tapusiais, uždarant tokius literatūros vakarus. Vakaro organizatoriai buvo dr. Zigmas Brinkis, Juozas Pupius, Juozas Kojelis, Salomėja Šakienė ir Algis Raulinaitis. Programos leidinėlį paruošė ir poeto Nagio šaržą su ant jo peties tupinčiu sakalu nupiešė architektas Edmundas Arbas.

22-rojo literatūros vakaro atlikėjai ir kt. Pirmoj eilėj, iš kairės: dr. Z. Brinkis, S. Šakienė, Pr. Visvydas, P. A. Raulinaitis, V. Jatulienė, poetas Henrikas Nagys, R. Apeikytė, kons. V. Čekanauskas, J. Čekanauskienė, J. Pupius. Antroj eilėj — E. Jarašūnas, P. Maželis, R. Dabšys ir B. Sieliukas. Apačioje: poetas Henrikas Nagys su sambūrio pirmininku dr. Z. Brinkiu.

DU DEŠIMTMEČIAI LIETUVIŠKIEMS SVARSTYMAMS

20-os politinės studijos Los Angeles

Gal Los Angeles LF bičiuliai ir kiek pasigiria, kaip kartais papriekaištaujama frontininkų stovyklose ir konferencijose, tačiau visi turėtų pripažinti, kad savo užsimojimuose losangeliečiai yra ištvermingi. 1987 m. gruodžio mėnesį įvyko 22-sis literatūros vakaras su poetu Henriku Nagiu iš Montrealio, o šių metų sausio 30-31 d. Šv. Kazimiero parapijos salėje įvyko dvidešimtosios dviejų dienų politinės studijos, kurias poetas Bernardas Brazdžionis spontanišku pareiškimu pavadino ,,tautinėmis rekolekcijomis''.

Tiesa, jau turbūt penkti metai, kai politines studijas LFB organizuoja kartu su Lietuvių Bendruomenės Vakarų apygarda, Jaunimo sąjunga ir Baltų Laisvės lygos lietuvių sekcija, tačiau savo partnerius nuo finansinės atsakomybės atleidžia. Tos studijos ruošiamos ,,tėvynės labui'' (,,public service''). Seniau net aukos nebuvo priimamos. Dabar aukas priima, ir su padėka galima pasakyti, kad dalyviai doslūs. Tai kaip tik parodo politinių studijų reikalingumą.

Programos dalyviai ir temos

Iš kitur pakviesti paskaitininkai buvo: **Irena Skuodienė,** geologė, 1987 m. iš sovietų gulago paleisto ir Amerikon su šeima išleisto prof. Vytauto Skuodžio žmona; jos tema — ,,Ko Lietuvos lietuviai laukia iš išeivijos?''; **Ingrida Bublienė,** JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė, — tema ,,Lietuva Amerikos visuomenėje'' ir **dr. Juozas Kazickas,** finansininkas, visuomenininkas, didžiųjų lietuviškų užmojų rėmėjas ir mecenatas ir buv. antinacinės rezistencijos Lietuvoje organizatorius. Jis analizavo Sovietų Sąjungoje vykstančius pasikeitimus, prognozavo galimų rezistencinių pasireiškimų Lietuvoje kryptį ir formulavo išeivijos laisvinimo veiklai gaires. (Dr. J. Kazicko paskaitos tekstas, su mažais sutrumpinimais, bus spausdinamas kitame *Į Laisvę* numeryje. —Red.)

Buvo du simpoziumai. Jaunimas — **R. Vizgirdaitė, G. Radvenytė, T. Radvenis** ir **T. Viskanta** informavo apie Australijoje įvykusio PLJ kongreso nutarimus ir kritiškai kongresą vertino. Vyresnieji (**D. Navickienė, R. Dabšys** ir **J. Kojelis)** aptarė laisvinimo darbų prasmę išeivijoje. Prie jų prisijungęs dr. J. Kazickas, išdėstė motyvus, kodėl Washingtone lietuviams reiktų įsteigti **Amerikos lietuvių centrą,** kaip atramą laisvinimo veiklai ir lietuvių kultūrinei reprezentacijai.

Išvadinės studijų mintys

Nors studijos bendrinės temos neturėjo, tačiau, matyt, 70 metų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo sukakties poveikyje, paskaitininkų mintys, kolektyvūs svarstymai ir publikos diskusijos pagrindinai sukosi apie galimą išeivijos vaidmenį, su visais išsišakojimais, ko-

29-tojo politinio savaitgalio Los Angeles paskaitininkai ir pranešėjai. Iš kairės, pirmoj eilėj: L. Valiukas, I. Bublienė, I. Skuodienė, dr. J. Kazickas ir A. Nelsienė. Antroj eilėj: E. Arbas, J. Pupius, A. Raulinaitis, R. Dabšys, I. Medziukas, D. Navickienė, dr. Brinkis ir J. Kojelis. Gretimam puslapy: dalyviai klausosi paskaitų Šv. Kazimiero par. salėje. Nuotr. V. R. Pluko.

voje dėl Lietuvos laisvės. Su džiaugsmu reikia pastebėti, kad ir jaunimas, nors svarstė specifinę temą, išryškinęs kongreso nutarimus, orientavosi ta pačia linkme.

Į laisvės kovą nebuvo pažiūrėta siaurai, — kaip vien į politinę veiklą, nors darbai šioje srityje yra labiau akivaizdūs. Bet ,,ir kultūra yra laisvinimo ginklas, tik daug subtilesnis. Ji prisideda prie išlaikymo gyvos lietuvybės ir mūsų lietuviškumo''.

Politinėje veikloje labiausiai buvo pasigęsta pagrindinio, esminio vadavimo plano. Tam planui sukurti reikalinga turėti pajėgią centrinę veiklos planavimo instituciją.

Visuotina veiksnių konferencija turi nuspręsti, kas atsakomingas už laisvinimo veiklos plano sudarymą ir kas atsakomingas už jo vykdymą.

Jei veiksnių konferencija sutartų, kad VLIKas yra tas atsakomingas veiksnys, tai jo struktūra turi būti perorganizuota.

Laisvės kova negalės būti sėkminga be apmokamo profesionalų štabo ir be veiksmingo padalinio Washingtone. todėl **Amerikos lietuvių centro** įkūrimas Washingtone tampa esminiu reikalu.

Mūsų veikla turi būti agresyvi, kovinga, bekompromisinė, nepaliaujamai reikalaujanti Lietuvai laisvės.

Visi fondai remia rezistencijai skirtos informacinės literatūros leidimą, o akcijai vesti mobilizuojami šviesiausi protai, garbingiausi veikėjai.

Laisvinimo centrai naudojasi moderniomis telekomunikacijos priemonėmis ir įtakingiausių viešosios nuomonės formuotojų talka.

Suorganizuoti specialias mokyklas, kurios paruoštų gabius jaunuolius Lietuvos laisvinimo darbams vykdyti.

Mūsų spauda rezistenciniams įvykiams Lietuvoje ir laisvinimo pastan-

goms išeivijoje turi skirti išryškintomis antraštėmis pirmuosius puslapius, o ne nukelti į tolimesniuosius ar užslėpti pirmojo puslapio petitu surinktoje nereikšmingų pasaulio įvykių kronikoje.

Išeivija turi **suprasti,** kad rusifikacija Sovietų Sąjungoje vykdoma planingai ir visuotinai. Lietuviams išimtis nedaroma. Tarp paskutinių dviejų gyventojų surašymų pradingo šimtas kalbų.

Išeivija turi **žinoti,** kad mirtinas lietuvių tautai fiziško sunaikinimo pavojus glūdi Ignalinos atominėje jėgainėje. Vienu smūgiu nuo žemės paviršiaus gali būti nušluota lietuvių tauta.

Išeivija turi įsisąmoninti, kad Lietuvos lietuviams reikia ryšių su laisvojo pasaulio lietuviais be apskrito stalo konferencijų: reikia vieningo užsienio lietuvių balso, reikalaujančio Lietuvai laisvės, žmogaus teisių, religinės laisvės; Lietuvai reikia išeivijos patriotų rašytojų, nepataikaujančių okupantui ir jaunosios kartos Lietuvos laisvės reikalui angažuotų veikėjų. Lietuvos lietuviams reikia sąlygų laisvai kurti ir bendrauti su kuo nori. Lietuvai reikia tiesos ir pagaliau jai reikia išeivijos, kuri už tokius pasikeitimus Lietuvoje kovotų.

Ar viltys realios?

Konferencijoje buvo priminta, kad Lietuvos išlaisvinimo viltis dėti į karą ar revoliuciją pačioje Rusijoje yra nerealu. Viltis, kurios pateisina išeivijos vykdomą Lietuvos laisvinimo veiklą, dr. Antanas Maceina yra formulavęs taip:

,,Jokia sistema negali išsilaikyti, jeigu ji virsta priešingybe istorinei raidai... Sovietinė sistema kaip tik neina kartu su mūsų meto istorinės sąmonės išsivystymu. Atvirkščiai, ji stovi šiam išsivystymui skersai kelio''.

Maceina nurodo, kad tarptautiniu atžvilgiu Sovietų Sąjunga yra rusų kolonialinė valstybė, politiniu — diktatūrinė, socialiniu — kapitalistinė (valstybinis kapitalizmas) ir moraliniu — kolektyvinė. Iš to Maceina daro išvadą: ,,Šita tad ketveriopa priešingybė tarp sovietinės valstybės ir dabartinės istorinės sąmonės kaip tik ir yra atrama mūsų vilčiai''.

Dvidešimtosios politinės studijos ir tų studijų išvados rėmėsi realiomis Lietuvos laisvės viltimis.

J. Kj.

Ar statomi tinkami klausimai?

Jau klasiku tapusiame straipsnyje vienas žinomiausių šio šimtmečio istorikų, prancūzas Lucien Febvre siūlė nauju žvilgsniu vertinti reformaciją Prancūzijoje. Pasak jo, nebus galima visapusiškiau suprasti reformacijos versmes, kol istorikai stato netinkamus klausimus. Per daug dėmesio skiriama Liuteriui, jo šalininkams Prancūzijoje, katalikų hierarchų dorovės trūkumams, per mažai plačios apimties religijos ir dorovės krizei, kurią nemaža dalimi sukėlė kone šimtmetį trukę gilūs politikos, ūkio ir kultūros pasikeitimai. Febvre pamokymą įsisąmonino daug gerų istorikų, kurie, atsisakę trafaretinio priėjimo prie kurios nors istorijos problemos, sugeba atskleisti iki tol nematomų įvykio aspektų, kurie verčia naujai vertinti gerai žinomus įvykius. Nelengva statyti tinkamus klausimus, kaip kartu sunku ir atsakyti į nesudėtingiausius klausimus, jei jie prieštarauja istoriko išankstiniams nusistatymams.

Lapkričio 3 d. užsieniui skirtoje Vilniaus radijo programoje istorikas Kancevičius plačiau aiškino kai kurias generalinio sekretoriaus mintis apie Tarybų Sąjungos vaidmenį, sukeliant antrąjį pasaulinį karą. Atseit, net dabartiniu metu Vakaruose esą žmonių, norinčių apversti aukštyn kojom istorijos tiesą, suklastoti karo kilimo priežastis, Tarybų Sąjungai suversti kaltę už karą, kuriam duris atvėrė Molotovo-Ribbentropo sutartis. Kancevičius nurodo, kad Vokietija rengėsi karui septynerius metus, o ne septynias dienas. Jis pakartoja gerai žinomus faktus apie Hitlerio agresyvią politiką, Versalio taikos sutarties nepaisymą, Prancūzijai metamus iššūkius, Reinlando militarizavimą, pagaliau ir Miuncheno susitarimus. Kone visi istorikai, — anglas A. E. Taylor yra labiausiai žinoma išimtis, — mano, kad Hitleris ilgai rengėsi karui, vesdamas agresyvią užsienio politiką, gudriai išnaudodamas kitų šalių abejones ir silpnumus, ir kad Vokietijai tenka pagrindinė atsakomybė už antrąjį pasaulinį karą. Bet tai nebūtinai paneigia teigimą, kad Molotovo-Ribbentropo sutartis atvėrė duris į karą, smarkiai sustiprino Vokietijos geopolitinę padėtį, pašalino daug rūpesčių dėl galimo dviejų frontų karo. Galima klausti, ar be Maskvos draugystės vokiečiai būtų ryžęsi visiškai sutriuškinti Lenkiją, pašalinti ją iš Europos žemėlapio, ar ji būtų drįsusi 1940 metų pavasarį sutelkti visas jėgas Prancūzijos puolimui? Šiais klausimais nuomonės skiriasi. Be jokio prieštaravimo galima teigti, kad Vokietija labiausiai atsakinga už karą ir kad sutartis atvėrė duris į jį. Lapė gali būti atsakinga už vištų papjovimą, bet tai nereiškia, kad niekas jai neatidarė vištidės durų. Taigi, pakartodamas ilgą Hitlerio agresyvios politikos litaniją, Kancevičius neatsako į keliamą klausimą, būtent, koks buvo konkretus sutarties poveikis Vokietijos karo planams. Reikia pabrėžti, kad Hitleris susitarimui su Tarybų Sąjunga teikė ypatingą reikšmę, jei jis išvis ryžosi derėtis su nekenčiamais bolševikais, kuriuos, kartu su žydais, laikė atsakingus už Vokietijos ir pasaulio negandas.

Jei Kancevičius neatsako į gana aiškų klausimą, tai daugelis naujausių laikų Lietuvos istorikų nekelia tinkamų klausimų ir todėl nepajėgia išaiškinti daugelio svarbesnių istorijos momentų. Cenzūra, savicenzūra, ideologijos sukaustytas galvojimas ir vaizduotės stoka čia suvaidina vaidmenį. Pavyzdžių — tiek, kiek nori. Pagal marksizmo dogmas klasių kova yra pagrindinis visuomenės pertvarkymų variklis, tad lietuviai istorikai bergždžiai ieško jos pėdsakų net įvykiuose, kuriuos visiškai nulėmė užsienio jėgos. Nepriklausomoje Lietuvoje, kaip ir kiekvienoje visuomenėje, būta nesutarimų dėl materialinių gėrybių dalijimo, šiek tiek socialinio neteisingumo, noro geriau gyventi ir neatsilikti nuo kaimynų. Būta streikų, inteligentai nesižavėjo autoritetine prezidento Smetonos valdžia. Ir tokioje monolitiškoje visuomenėje, kaip Tarybų Sąjunga, slypi daug konfliktų, kurie prasiveržė viešumon, vos atleidus cenzūros varžtus. Konfliktas — normalus visuomenės reiškinys, bet juo pasikliaujant negalima išaiškinti išskirtinus įvykius, pavyzdžiui, Lietuvos okupavimą 1940 metais. Visos kalbos apie neva įvykusią socialistinę revoliuciją — tai tik pilstymas iš tuščio į kiaurą. Net jei tarybiniai istorikai rastų naujų duomenų, įrodančių, kad daugiau darbininkų dalyvavo streikuose negu manoma, net jei būtų rasta slapta gyventojų apklausa su išvada, kad daugelis lietuvių buvo nepatenkinti savo finansine padėtimi ir už tai kaltino vyriausybę, tai nė kiek nepatvirtintų socialistinės revoliucijos tezės. Nebuvo jokios revoliucijos Lietuvoje 1940 metais, kaip jos nebuvo ir vokiečių okupuotoje Olandijoje. Olandijos vidaus padėtis neišaiškina Vokietijos agresijos 1940 metais, statistika apie streikus Lietuvoje nepaaiškina Maskvos nutarimo užimti Lietuvą.

Tarybiniai istorikai, mėgindami išaiškinti valstiečių nenorą stoti į kolūkius ir pokario metų pasipriešinimą, atsakomybę suverčia vadinamiesiems buožėms. Teoriškai buožės buvo ekonominė klasė, ir tad neturėtų būti sunku sudaryti tikslų buožės ekonominės padėties profilį. Bet kol kas tokio nėra ir vargu, ar istorikai ateityje parengs, didele dalimi dėl to, kad žmogaus paskelbimas buože buvo politinis, o ne ūkinis sprendimas. Terminas ,,buožė'' tapo ,,liaudies priešo'' sinonimu ir dažnai buvo taikomas vidutiniams, net vargingiems valstiečiams. Nesugebėjimas sudaryti aiškų buožės profilį turėtų kelti abejonių dėl tvirtinimo, kad turtingieji kurstė pasipriešinimą kolūkiams ir tarybų valdžiai.

Partizanų sąjūdis buvo itin stiprus ten, kur buvo daugiau miškų, pavyzdžiui, Dzūkijoje, ir vargingų valstiečių, o ne ten, kur buvo lygūs laukai ir stambūs ūkininkai. Dažnai vargingi valstiečiai labiau priešinosi kolūkiams negu vadinamieji buožės, nes neseniai gauta žemė jiems buvo brangesnė ir jie dar turėjo daugiau vilčių, kad tarybinė valdžia neatims jų ūkių. Be to, jeigu tikima visais aiškinimais apie buožių apsukrumą, tai reikia laukti, kad jie buvo pakankamai gudrūs numatyti ateitį ir jai prisitaikyti.

Pabrėžtina, kad tarybiniai istorikai nevartoja ūkinių aiškinimų, negrinėdami Tarybų Sąjungos istoriją. Antai daug rašoma apie liaudies patriotizmą per antrąjį pasaulinį karą, jų dideles aukas kovoje su hitlerininkais. Pasiaukojančiai kovojo ir kolūkiečiai ir darbininkai, nors pagal Lietuvai taikomą ekonominę analizę, jie turėjo būti visiškai abejingi šalies likimui, nes jų materialinė padėtis buvo vargingesnė negu atitinkamų klasių lietuvių. Bet jei patriotizmas skatino rusus kovoti su naciais, tai jis skatino lietuvius

kovoti su tarybiniais okupantais, kurie savo nuožmumu Stalino laikais nedaug kuo skyrėsi nuo nacių. Taigi norint suprasti naujausių laikų Lietuvos istoriją, reikėtų atsisakyti lėkšto ekonominio determinizmo ir daugiau dėmesio atkreipti į tautinių jausmų ir patriotizmo vaidmenį, formuojant žmogaus politinę sąmonę. Tai padėtų tarybiniams istorikams paaiškinti, kodėl lietuviai taip atkakliai priešinosi tarybinei okupacijai, ir kodėl nepasitenkinimas kai kuriais Smetonos valdžios aspektais buvo lengvai derinamas su giliu įsipareigojimu Lietuvos valstybingumui.

(K.G.)

(Iš ,,Europos LF Bičiulio'', Nr. 2, 1987)

REIKIA DAUGIAU PASTANGŲ SUSITARTI

Vienu iš svarbiausių įvykių šiuo metu lietuviškoje bendrijoje tenka laikyti Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto (Vliko) pirmininko rinkimus vasario 20, Čikagoje. Ta proga pirmiausiai pažvelkime į istorinę raidą.

Vlikas susikūrė 1943 lapkričio 25, tad šiemet minėsime 45-tąsias metines. Tai buvo vieninga lietuvių tautos antinacinės rezistencijos pasekmė. Nors Vlikas savo prigimtimi buvo antinacinis, bet sovietinės okupacijos bangos buvo nublokštas į Vokietiją. Tik Lietuvių Fronto atstovas liko Lietuvoje. Vliką nuolat lydėjo lietuviškosios visuomenės nelygumai, ir tas jo efektyvumą stabdė. Prisimename ,,Kybartų aktus'' ir ilgesnį laiką trukusį nesutarimą su Lietuvos atstovais užsienyje. Tas išsilygino. Prisimename ,,Lietuvos delegatūrą'' ir BDPS, bet ir tie reikalai susitvarkė, Lietuvos pogrindžio atstovams su Daumantu per geležinę uždangą sėkmingai pasiekus Vakarus ir 1948 liepos 7-9 dienomis Baden-Badene suteikus visus įgaliojimus Vlikui veikti Vakaruose rezistuojančios Lietuvos vardu. Šiemet būtų proga paminėti 40-tąsias metines nuo to istorinio okupuotos Lietuvos atstovų prasiveržimo į laisvuosius Vakarus.

Lietuvių Fronto bičiuliai, Vliko valdybai dar esant Europoje, išreikšdami nepasitenkinimą menku Vliko veiklumu, buvo iš jo pasitraukę, bet vėliau, Vliko valdybai persikėlus į JAV, vėl į Vliką įsijungė. Pasitraukus iš pareigų pirm. dr. K. Valiūnui, buvo išrinktas dr. K. Bobelis. LF bičiuliai palaikė dr. D. Krivicko kandidatūrą, tad po rinkimų prisijungė prie taip vadinamų opozicinių grupių. Vliko taryboje šiuo metu LFB atstovauja adv. D. Kojelytė, antrininku yra dr. K. Ambrozaitis. Vliko tarybai sudarius specialią Vliko Politinę komisiją, LF bičiulius joje atstovauti buvo paskirtas dipl. inž. P. Narutis.

Vlikas sukūrė Lietuvių Chartą ir yra faktiškas Pasaulio Lietuvių Bendruomenės įsteigėjas. PLB pradžia reikia laikyti 1949 balandžio 14, kada Vlikas paskelbė Lietuvių chartą. Vadinasi, kitais metais (1989) PLB-nei sueis 40 metų. Vliko statute įrašyta: ,,PLB atstovas Vlike dalyvauja patariamuoju balsu''. Šiuo metu tokiu PLB atstovu prie Vliko yra R. Dirvonis. PLB ėmėsi apjungti visus laisvame pasaulyje gyvenančius lietuvius. Tačiau jos sėkmingas išsiplėtimas nebuvo be kliūčių, kurios tebesireiškia ir dabar, negalint teigiamai sutvarkyti santykius su Vliku. Tiesa, susi-

darius kritiškam politiniam momentui, White Plains vietovėje susitikę Vlikas ir PLB sutarė vieningai laikytis okupuotos Lietuvos atžvilgiu. Bet į pareikštą PLB norą susitikti 1987 sausio 17 Vlikas nereagavo.

Montrealyje, Kanadoje, 1987 spalio 9-11 dienomis įvyko Vliko seimas. Dalyvavo 14 grupių (atstovo nepasiuntė tik L. K. darbininkų sąjunga). Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga buvo paskyrusi tris atstovus: V. Šoliūną, dr. V. Dambravą ir A. Žukauską. Dalyvavo tik V. Šoliūnas. LF bičiulius atstovavo J. Kojelis, P. Narutis ir Iz. Mališka. Savo atsilankymu seimą praturtino prof. Vytautas Skuodis, neseniai atvykęs iš Lietuvos. Seimą pasveikino Kanados LB atstovas savo ir PLB vardu. Pranešimus padarė Tautos Fondas ir Laisvės Fondas, turįs apie 2 milijonus ir planuojąs ateity pasiekti 7 milijonų sumą. Pirmininkas dr. K. Bobelis padarė savo 9 metų veiklos apžvalgą ir pareiškė viešą savo atsistatydinimą iš pareigų. Pirmininkui viešai atsistatydinus, užkulisiuose buvo susirūpinta nauju kandidatu į Vliko pirmininkus. Buvo minima dr. V. Dambravos pavardė ir buvo apgailestauta, kad jis neatvyko į seimą, nors buvo paskirtas atstovu. Daugelis norėjo arčiau su juo susipažinti. Atrodo, kad seimui nebuvo įteiktas raštiškas PLB kvietimas atsiųsti savo atstovą į PLB rengiamą politinę konferenciją 1987 spalio 25. Vliko valdyba į šią konferenciją savo atstovo nenusiuntė.

Vliko taryba, kuri yra sprendžiamasis Vliko veiksnys ir jos nutarimai yra privalomi valdybai, naujo Vliko pirmininko rinkimus paskelbė būsiant 1988 vasario 20, Čikagoje. Nuo dr. Bobelio atsistatydinimo, ilgą laiką jokių kandidatų nebuvo pasiūlyta. Užkulisiuose buvo minima dr. V. Bieliausko pavardė. Vasario 5 dr. K. Bobelis, Lietuvių tautiniam sąjūdžiui prašant, vėl išstatė savo kandidatūrą į pirmininkus. Vasario 12 Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga pareiškė, kad į Vliko pirmininko vietą siūlo dr. V. Dambravos kandidatūrą. Vasario 16 buvo sukviestas neoficialus grupių pasitarimas supažindinti ir pristatyti dr. Dambravą. Atsišaukimą pasirašė LKDS, Krikščionys darbininkai, LFB, LRS ir VS. Pasitarime dalyvavo tik šešių grupių atstovai. Dr. Dambrava čia prisistatė su raštiška savo veiklos programa.

Vliko tarybos posėdyje (vasario 20), pirmininko rinkimuose, dr. Bobelis nedalyvavo. Dr. Dambrava, pakviestas tarybos pirmininko, posėdyje dalyvavo. Rinkimuose Vliko pirmininku perrinktas dr. K. Bobelis, 10-čiai grupių atstovų balsuojant už jį, 4-riems balsuojant už dr. Dambravą, ir vienam susilaikius. Vliko taryba patvirtino ir naują Vliko valdybą, į kurią buvo pasiūlyta: P. Stikliorius, V. Jokūbaitis, P. Narutis, J. Stukas, Armonienė. Valdyba dar žada būti papildyta.

Nesijaučia Vliko ir PLB glaudaus bendradarbiavimo. Anksčiau iškilo aikštėn faktas, kad šitame laikotarpy būta tam tikrų susirašinėjimų tarp Vliko ir PLB pirmininkų. Praeitame (*Į Laisvę* Nr. 101, psl. 2) rašoma, kad ,,...buvo pareikšta asmeninė PLB pirmininko nuomonė, kad ‚PLB seimai rinks PLB vadovybę ir jie galėtų rinkti perorganizuotą Vliką kaip PLB politinių reikalų komitetą'. Tai buvo apgailėtinas pareiškimas, stoka diplomatijos, ir jis jokiu būdu nebuvo padarytas PLB valdybos vardu''. Dabar ir vėl — dr. V. Dambravos pateiktose veikimo gairėse (par. Nr. 8) skaitome, kad bus siekiama ,,Vliko veiklą kreipti į tarptautinę plotmę ir skatinti Amerikos Lietuvių Tarybą su JAV Lietuvių Bendruomene Amerikoje vykdyti Lietuvos laisvinimo

veiklą. Vlikas liktų tik svarbiausio patarėjo, rėmėjo, koordinatoriaus ir, jei būtų kviečiamas, bendradarbio rolėje''. Šitas dr. V. Dambravos gaires kai kas gali prilyginti visai panašiam dabartinio PLB pirmininko (čia bent asmeniškam) pareiškimui.

Šiuo metu, kai okupantas naujais būdais stiprinasi ir alina lietuvių tautą, yra ypač svarbu, kad turėtume stiprų Vliką, PLB, Lietuvių informacijos centrą, Lietuvių teisėms ginti komitetą, Americans for due Process veiklą ir visas kitas mūsų organizacijas. PLB politinė konferencija, įvykusi Washingtone, ir Vliko pastangomis Europoje įkurtas Pasaulio pabaltiečių tarnybos biuras Štrasburge, kurio vedėju yra Algis Klimaitis, yra tikrai gražūs mūsų veiklos suaktyvėjimo reiškiniai. Tokių pastangų reikia dar daugiau parodyti ateity, kad laisvę mylintis lietuvis labiau glaustųsi prie lietuvio.

P. Narutis

AR YRA TYLOS SĄMOKSLAS?

Gerbiamas *Į Laisvę* žurnalo redaktoriau, vakar mane pasiekė *Į Laisvę* gruodžio mėnesio numeris 101. Ačiū už jį. Malonu paimti žurnalą į rankas ir susipažinti su bendradarbių mintimis.

Radau atspausdintą ir savo pasiųsto laiško santrauką. Nežinau ar turiu už tai dėkoti, ar pykti. Iš laiško daug kas išleista, kas mano nuomone svarbu. Aš nesu frontininkas, tačiau domiuosi kiekvienu lietuviu, kuris iškyla savo sugebėjimais ir darbais. Dr. Vytautas A. Dambrava yra vienas iš tų, kuris rezistencijos darbe pats vienas nustelbė daugelį veikėjų didžiose mūsų kolonijose.

Virš tūkstančio didžiojoj Venezuelos spaudoj jo paskelbtų straipsnių, kuriuos atspausdina ir kiti Pietų Amerikos kraštai — Jūs galite įsivaizduoti, ką šis laimėjimas reiškia visiems lietuviams. Dvi valandos televizijoje su pirmą kartą tautybių istorijoje iškilmingas mišias atnašavusiu kardinolu. Pats dr. Dambrava jas gražiai aprašė *Tėviškės žiburiuose''*, kur jo vardas nefigūravo. Tačiau redakcija, žinodama teisybę, pridėjo pastabą, jog tai yra dr. Dambravos asmeniškų pastangų rezultatas. Ar jūs kur nors turėjote kad ir valandą televizijoje, kur programa — ir labai gerai paruošta programa — būtų buvusi skiriama Lietuvai? Ir tai jau nebe pirma ar antra. Jūs betgi šį nepaprastai svarbų įvykį išleidote. Pravesta pirmoji Venezuelos istorijoje politinė rezoliucija Baltijos valstybių laisvės reikalu — kodėl per 40 metų niekas kitas čia nebandė ir niekam kitam nepasisekė jos pravesti?

Priėmimas dr. Dambravos į Opinijos Žurnalistų Sąjungos Centro valdybą, pavedant tarptautinių reikalų sekretoriatą. Juk jis yra ne Venezuelos, o lietuvis JAV pilietis! Jis buvo pakviestas žurnalistų kongrese skaityti valandos paskaitą apie teisingumo ir profesinės etikos principus žurnalizme. Ar žinote, kad jo kalba norima išleisti atskiru leidiniu? Mes, aišku, tylime.

Dr. V. Dambrava rašo darbą apie Krikščionybę Lietuvoje — jis bus išspausdintas ispaniškai; leidžiama jo studija apie kriminalinį psichiatrijos naudojimą Sovietų Sąjungoje; spausdinama angliškai jo darbas apie salezietį ko-

adjutorių Petrą Perkumą. Jo pastangomis ruošiama ispaniškoji Sadūnaitės ,,KGB akiratyje'' laida. Atspausdinta Petro Perkumo monografija ispaniškai, o taip pat jo perredaguota ir sutrumpinta mons. Prano Gaidos knyga apie Teofilių Matulionį. Krikščionybės metų proga pravestos Šv. Kazimiero relikvijų perkėlimo iškilmės San Casimire, o gruodžio 6 dieną visame krašte — Malda už Lietuvą. Krikščionybės metų iškilminga pabaiga (akademija ir vakarienė) vyks ištaigingame Tamanaco viešbuty.

Sužinojau, kad vasario 21 dieną jį kviečia Amerikos Lietuvių Taryba New Yorke pasakyti pagrindinę kalbą sukaktuviniame Lietuvos nepriklausomybės šventės minėjime. O kur jo furorą sukėlusi kalba Kubos intelektualų disidentų kongrese? Be to, straipsniai, straipsniai ir straipsniai. Neužmiršta jis *Tėviškės Žiburių*, retkarčiais *Draugo*, neužmiršta, pastebėjau ir *Į Laisvę* žurnalo. Vėliausia naujiena: Venezuelos Kongresas svarsto jo paruoštą rezoliuciją, ryšium su Krikščionybės jubiliejum. Jis redaguoja mūsų žiniaraštį *Tėvynėn*. Ir taip toliau, ir taip toliau.

Būkite tikras, gerbiamas redaktoriau, kad aš visų jo darbų neišvardijau — tik parodžiau, kiek daug vienas žmogus dirba ir padaro. Lietuvių Frontas turi didžiuotis, o Jūs nukerpate svarbius faktus, nes jie vyksta periferijoje, nors JAV ir Kanados lietuviai su visais doleriais ir fondais nieko panašaus nė nesiekia. Kokie motyvai verčia redaktorių nutylėti mus stulbinančius vieno žmogaus laimėjimus?! Jūs pirmieji turėtumėte pripažinti ir kelti! Ar jums gaila? Ar kas pavydi? Ar nėra taip, kad kiekvienas žiūri ir mato tik save, numodamas ranka į mažą koloniją, kurioje vienas ,,liliputas'' riša visus veiksnius prie gėdos stulpo.

Charakteringa, kad Venezuela apie jį nuolat rašo ir jis laikomas visur pagarboje. Apie jį kalbama televizijoje. Su straipsniais jis ir Lietuva pasidarė žinomi vardai venezueliečių šeimose. Mačiau JAV vyriausybės išleistą žurnalą ir jame puikiausią aprašymą, ryšium su jo apdovanojimu šv. Gregorijaus ordinu, kaip anksčiau Venezueloje su prezidento įteiktu Diego de Lozada ordinu, ar Bolivijoje aukščiausiu to krašto ,,Condor de los Andes'' ordinu. Iš tikro sunku būti pranašu savame krašte. Svetimi jį ant rankų kelia, o mes, pilni kažkokio orumo, varžomės pasakyti, kad ir sausai pačius pagrindinius faktus. Kodėl kiti jo pavyzdžiu nepaseka ir nieko panašaus nepadaro? Dr. Vytautas Antanas Dambrava turėtų būti jūsų pasididžiavimas, nes jo darbo pagrinde yra idealizmas. Jį veda ir man pačiam sunkiai suprantama galinga vidinė jėga. Kartą man inž. F. Zubr, lenkas, pasakė: ,,Dr. Dambrava per kelis metus vienas daug daugiau padarė negu mūsų visos kolonijos (įskaitant ir lietuvius) per keturiasdešimt metų. Lietuviai daro didelę klaidą, neleisdami viso pasaulio lietuviams iš arčiau susipažinti su jo veikla''. Teisybė! Jūs darote pasikalbėjimus sužmonėmis, kuriuos laikas jau pastūmė į šalį, bet jums turbūt nė į galvą neateina, kad yra žmonių, kurie jaunuolio šuoliais veržiasi pirmyn ir kyla aukštyn. Ne sau, o Lietuvai!

Kiek apgailėtinai mažai apie jį *Pasaulio Lietuvyje*. O *Eltos Informacijose* per visus veiklos metus — nė vienos eilutės. Ar tai yra tasai ,,tiesus kelias, vieškelėlis, kuriuo rieda lietuviškų veiksnių veiklos vežimėlis? Ir neužmirškit: be fondų, be talkos, be veiksnių pagalbos. Atrodytų, jis turi už savo darbą atsiprašyti, kad Jūs nepyktumėte. Privalote didžiuotis, kaip aš didžiuojuosi, maty-

damas kokiais tempais vyksta jo darbas, kokiais šuoliais daroma pažanga.

Paaiškinki, mielas redaktoriau, to tylos sąmokslo priežastį, nors įtikinti mane bus sunku. Aš esu kritiškas ir kietas. Man visuomet gyvenime rūpėjo teisybė. Buvo laikas, ir aš griežtai kritikavau (redaktoriai jaudinosi); dabar rašau, parodydamas vieno žmogaus pastangomis pasiektus laimėjimus — ar ir vėl redaktoriai pradės jaudintis? O gal redaktorius saugosi, pažindamas mūsų tautiečių psichologiją, kurios pagrinde yra paprastas pavydas. Dovanok, užsikalbėjau. Rašau nuoširdžiai, kad jūs nors dalį tiesos žinotumėte ir savo išvadas laiku padarytumėte.

Julius Vaisiūnas

Caracas, 1988 m. vasario 3 d.

Dėkojame už nuoširdų, atvirą ir teisingą laišką. Galime užtikrinti, kad *Į Laisvę* puslapiuose tikrai nebuvo ir nėra noro dr. Vytauto Dambravos atliekamų darbų bei užsitarnautų nuopelnų nematyti ir apie juos specialiai nerašyti. Reiktų tik pridėti, kad šalia Jūsų čia gražiai iškeliamo jo idealizmo ir rezistencinės veiklos, dr. Dambrava pasižymi ir savo kuklumu. Jis ne vieną kartą redaktoriui yra užsiminęs santūriau rašyti apie jo asmenį. To buvo bandoma ir laikytis. (Red.)

Dr. Vytautas A. Dambrava kalbėjo Amerikos Lietuvių Tarybos surengtame Vasario 16 minėjime, New Yorke, švenčiant septyniasdešimtąją Lietuvos nepriklausomybės atsteigimo sukaktį. Čia spausdiname dvi jo kalbos ištraukas. Vienoje jis liečia Vakarų pasaulio ir sovietų sugyvenimo galimybes, kitoje — aiškiai parodo išeivijos politinio darbo trūkumus.

AR ĮMANOMA TAIKA SU SOVIETAIS?

Gorbačiovinė era, nežiūrint šypsenų, Italijoje gerai sukirptų kostiumų, ,,glasnost'', ,,perestroikos'' ir net vėliausios sutarties su Jungtinėmis Valstybėmis, yra lietuviams, latviams ir estams pati pavojingiausia. Vakarai yra tildomi ir migdomi. Tildomi ir migdomi yra ir mūsų lietuviai.

Esminis klausimas, ar iš viso dabartinėmis sąlygomis taika yra įmanoma su Rusija? Mano išmanymu, dabartinė padėtis, kurioje yra atsidūręs pasaulis, yra ne taika, o karas. Meskite akį į žemėlapį. Planeta žemė, kur pirštu nedursi, yra terorizmo grėsmėje, civilinio, teroristinio ar formalaus agresijos karo liepsnose. Vakarams šis karas — ne karas, nes jis nėra oficialiai paskelbtas, todėl mes jiems atsakome taikinga laikysena, taikos meto įstatymais ir taikos etika.

Vakarų pasauliui trūksta antisovietinės kultūros, kuri orientuotų laisvojo pasaulio kraštų sprendimus ir paveiktų jų nusistatymą ar įsitikinimus. Užmirštama, kad reikalas eina apie žmonijos ,,to be or not to be'' — žlugimą ar išsigelbėjimą.

Bolševikų vadovybė yra nauja dominuojanti klasė, kurios prievarta žmonėms kito palyginimo istorijoje neturi. Valdančioji biurokratija turi monopolį

turtų, kurių galėtų pavydėti Egipto faraonai. Komunistiniai režimai — tai paslėpta karo forma tarp režimo ir žmonių.

Po septyniasdešimt komunistinės dominacijos metų, Sovietų Sąjunga dar vis nėra pajėgi išmaitinti savo žmonių, krašto ekonominė padėtis yra chaotiška, žemes ūkis sugriautas, o technologiją jie daugiausia špionažo keliu vagia iš Vakarų pramonės kraštų. Rytų Europoje žmonės juokiasi, sakydami, kad jeigu sovietai užimtų Saharą — ten ir smėlis pasibaigtų.

Laisvieji užmiršta karą, kuris yra vedamas prieš mus pačius. Ženevos derybose niekur nėra minimi žodžiai ,,komunizmas'' ar ,,geležinė uždanga''. Paskaitęs Vakarų spaudą, žmogus galvoji, kad su sovietais galima tvarkytis kaip su normaliais kraštais. Užmirštama, kaip jie protauja, kokiom moralinėm kategorijom gyvena, kokią sistemą ir kokius tikslus jie yra pasirinkę. Šis pasibaisėtinas priešas, vadinamas Sovietų Sąjunga, nėra priešas panašus į kitą. Komunizmas yra iš kitos galaktikos. Kaip gali nusiginkluoti kraštas, kuriam ginklai reikalingi ne vien puolimui, bet ir apsigynimui nuo savo pačių žmonių. Yra tikrai neišmintinga tikėti komunistų žodžių nuoširdumu, kada jie kalba apie nusiginklavimą, kol egzistuoja geležinė uždanga, kol Europa yra padalinta į dvi dalis kulkosvaidžių, minų ir šunų užtvara ne tam, kad rytų europiečiai apsigintų nuo Vakarų, o sukliudyti, kad Rytuose gyvenantieji nepaliktų komunistų sukurto ,,rojaus'' ir nepabėgtų į laisvus Vakarus. Berlyno ,,mirties siena'' esamą padėtį dramatiškai pabrėžia.

Taigi, taika su Sovietų Sąjunga nėra įmanoma, o Gorbačiovas lietuviams yra pavojingiausias priešas vien dėl to, kad jis kalba apie atvirumą, pertvarkymą,

Mums pogrindžio balsas yra tautos sąžinės balsas

geresnį gyvenimą, nekeičiant bolševikinės sistemos. Jis mano, kad žadamomis ekonominėmis lengvatomis ar pakentimu demonstracijų, nevarant į Sibirą ir nežudant, o tik tardant, terorizuojant ar kruvinai primušant (kaip neseniai buvo sovietų agentų sudaužyta Nijolė Sadūnaitė ir kiti), nuramins ir vers lietuvius abiejose Atlanto pusėse apsiprasti su esama padėtimi ir gal, ko gero, uždainuoti: ,,Sudiev, Lietuva, man linksma buvo''...

Ačiū Dievui, lietuviai yra susipratę; jie niekad neatsisakė savo pagrindinio tikslo — atgauti laisvę, bet daugelis lietuvių šiandien kelia klausimą: ką daryti?

Į tą klausimą geriausiai atsako pati lietuvių tauta per pogrindžio spaudą. Gaila, kad kartais mūsų išeivijos spaudoje yra rašančių, jog pogrindžio balsas tai tik mažos lietuvių dalies balsas, kurio nepakanka objektyvioms išvadoms daryti. Ką jie siūlytų? Orientuotis pagal oficialią komunistinę spaudą, kuri tikro ryšio su tauta iš viso neturi?! Mums pogrindžio balsas yra tautos sąžinės balsas — taip, kaip pogrindžio balsas buvo tautos balsas ir sąžinė pirmos bolševikų okupacijos ir nacių okupacijos metais.

POLITINĖS DOKTRINOS REIKALU

Politinis darbas yra pagrindinis mūsų veiklos uždavinys.

Senoji karta savo uždavinius vykdė garbingai. Tautinį gajumą reiškė ne vien lietuviškai kalbėdama, bet steigdama parapijas, statydama bažnyčias ir lietuvių namus, klubus ir, kad ir su menku išsimokslinimu, organizuodama sveiką lietuvišką tautinį ir kultūrinį gyvenimą.

Reikia džiaugtis, kad pastaraisiais metais ir pokario lietuviai stipriai sujudo. Lietuvos byla iškilo vyriausybėse, parlamentuose, Europos valstybių konferencijose, Europos Taryboje, įvairių kraštų televizijoje, radijuje ir spaudoje. Daugiausia dėmesio Lietuvai laimėjo Vatikanas ir Jungtinės Amerikos Valstybės. Niekad Amerikos prezidentas Baltijos valstybių problemai neparodė tiek rimto dėmesio kaip prezidentas Ronald Reagan, ir niekad joks kitas popiežius kaip Jonas Paulius II. JAV kongresas jau iš tradicijos buvo mums palankus. Net Valstybės departamentas dabar pasirodė su pozityviais pareiškimais, ypač žmogaus teisių srityje. Darbo ir kovos naštą nešė ne vien vadinamieji veiksniai, bet ir kitos didesnės ir mažesnės grupės ir net pavieniai asmenys.

Ateityje mes turime dirbti dar stipriau ir drąsiau, kad prabudę Vakarai, ypač Europos valstybės, negrįžtų į senąjį letargą. Mums žūtbūtinai reikia ieškoti europiško sprendimo tautinėms problemoms! Kasdien kalbama apie žmogaus laisvę — tas gerai, bet kodėl vis nutylima tautų laisvė?!

Ko mes, veiksniai ir neveiksniai, per keturiasdešimt Lietuvos nelaisvės metų dar nepajėgėme išvystyti, tai darnaus, koordinuoto veikimo.

Mes neturime politinės doktrinos. Be White Plains deklaracijos, kuriai pritarė visi veiksniai, gyvename pareiškimais, atsišaukimais ir rezoliucijomis, kurių daugelį daugelis taip greitai užmiršta, kaip greitai paskelbia.

Mes neturime aiškios, preciziškos politinės doktrinos, nustatančios mūsų santykius su Lietuva: su pavergta tauta (arba laisvais dvasioje pavergtos tautos sūnumis) iš vienos pusės, su okupantu — iš kitos. Dialogas su tauta privalomas, su pavergėju — gali atsirasti reikalas. Mes neturime aiškių, visiems privalomų taisyklių, ir niekas nežino kuriuo keliu eiti, kaip elgtis. Todėl dažnai ir klaidžiojame. Tik kai išgirstame ,,nekaltai'' apsilankančius mūsų tautiečius liaupsinančius režimą, kai išgirstame, kad toks ir toks Lietuvoje kalbėjosi su tokiais ir tokiais režimo tarnais ar pustarniais — pradedame jaudintis, ir kyla diskusinis karas, kuris prie aiškių išvadų nepriveda. Kodėl? Neturime politinės doktrinos.

Mes neturime politinės doktrinos, kuri normuotų mūsų santykius su kitais sovietų kontroliuojamais kraštais: kur įmanoma, su jų pogrindžio atstovais, ir būtinai — su jų atstovais laisvajame pasauly. Komunistinė Vilniaus *Tiesa* rašo, jog rytų vokiečiai nori Klaipėdos, o lenkų grupės norinčios Vilniaus. Išvada: laikykitės mūsų, rusų — mes esame jūsų vienintelis išganymas.

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo signataras prof. Mykolas Biržiška, dar gyvas būdamas, tiek kartų mus prašė ir ragino glaudžiai bendradarbiauti su ukrainiečiais ir kitais artimesniais Lietuvos kaimynais — dirbti išvien,

kovojant už Lietuvos išlaisvinimą.

Mes, lietuviai, neturime politinės doktrinos, nustatančios mūsų bendradarbiavimo ryšį su tautomis valstybių, kuriose šiuo metu vyksta karas už laisvę ir už nepriklausomybę. Turiu mintyje Afganistaną ir Nikaraguvą. Atrodo, negalvojame ar nenorime suprasti, kad parama jiems yra parama mums patiems.

Neturime politinės doktrinos, kuri saistytų mūsų santykius su Jungtinėmis Tautomis ir tarptautinėmis institucijomis. Neturime sistemos, kuri nustatytų konkrečias veiklos gaires laisvuose kraštuose, siekti kontaktų su Vakarų valstybių politinėmis partijomis, parlamentais ir vyriausybėmis.

Neturime politinės doktrinos, kaip tvarkytis ir koordinuoti veiklą savo pačių tarpe: nei veiksniams apjungti, nei jaunimui įtraukti. Jaunimas turbūt niekad nesulauks rezistencinės veiklos vadovėlio, kuris juos motyvuotų politiniam darbui ir kovai. O jie yra idealistai, entuziastai, drasūs jauni žmonės, nebijų imtis rizikos.

Galiausiai neturime doktrinos, kuri mus įgalintų galimai aktyviau naudoti patį pajėgiausią ir mums prieinamą kovos ginklą — spaudą, televiziją, radiją, asmeninius kontaktus.

Tai nedovanotinos, neatleistinos klaidos. Neužmirškime, kad šiandien ir Lietuvoje tautos kovotojai karinius ginklus pakeitė į politinius — rezistencinius ginklus. Jų ginklais tapo pogrindžio spauda. Spauda tapo ir mūsų svarbiausias efektyvus ginklas. Spaudos darbą sėkmingai vykdo Lietuvių Informacijos Centras. Gal Dievas duos, ateis diena, kada mes turėsime savo galingą propagandos centrą.

Vytautas A. Dambrava

Kitame Vasario 16 minėjime, įvykusiame prie Čikagos esančiame Lemonte, kalbėjo Gintė Damušytė, Lietuvių informacijos centro veikli darbuotoja. Ji palaiko telefoninius ryšius su Lietuvoje gyvenančiais disidentais, ir jos kalba buvo pailiustruota net tokių telefoninių pasikalbėjimų ištraukomis per mikrofoną. Štai kelios mintys iš Gintės Damušytės kalbos:

KOVA BE BAIMĖS

...Kas būtų tikėję prieš metus, prieš pusmetį, ar net prieš mėnesį, kad Lietuvoje bandys viešai paminėti Vasario 16 paskelbtos Nepriklausomybės akto 70 metų sukaktį? Kas būtų tikėję, kad laiškuose, telefoniniuose bei asmeniškuose pasikalbėjimuose, lietuviai kalbės atvirai ir tokiomis temomis, už kurias prieš kelis metus siųstų tiesiai į lagerį? Kas būtų tikėję, kad 29 m. amžiaus Petras Gražulis drįs savo teismo metu atsisakyti karinio bilieto ir pasmerkti Lietuvos okupaciją, Bažnyčios persekiojimą, sąžinės laisvės suvaržymą ir net pasmerkti karą Afganistane?

Šių įvykių šviesoje iškyla gyvybinis klausimas — ar mes gyvendami laisvėje pajėgsime peršokti tą psichologinį barjerą, kuris ligšiol skyrė mus nuo tautos? O barjeras buvo ir tebėra galingasis baimės jausmas — baimė dėl Lietuvoje gyvenančių giminių ir artimųjų, baimė

Gyventi visada reiškia kovoti, nes tas, kuris nurimsta gyvenimo bangose, neišvengiamai merdi ir žlunga.

Iš 200 lietuvių laiško Gorbačiovui.

dėl savo asmeninių kelionių į Lietuvą (kad gali vizos negauti) ir daugybės kitų priežasčių, kuriomis vis norima pateisinti savo asmeninį neveiklumą. Kiek kartų girdime ir matome savos cenzūros reiškinius mūsų, laisvo krašto lietuvių tarpe: ,,Ne, nesirašysiu po peticija, nes pakenks giminėm Lietuvoje. Ne, nesireikšiu jokioj veikloj, nes noriu kitais metais važiuoti į Lietuvą''.

O kas darosi Lietuvoje? Ši Vasario 16 lietuvių tautoje, tėvynėje, yra iššaukusi dramatiškus, tiesiog stulbinančius reiškinius: du šimtai lietuvių, labai įskaitomai, pasirašė atvirą laišką Gorbačiovui dėl Vasario 16-tosios. Laiške prašoma, kad nebūtų trukdoma Vasario 16 dieną padėti gėles prie istorinių paminklų ir ant Lietuvos didžiųjų tautos vyrų kapų; kad Gorbačiovas sudraustų tos dienos dalyvių terorizavimą.

Tris kartus buvęs kalinamas Antanas Terleckas telefonu iš Lietuvos pasakojo, kokiomis priemonėmis valdžia baugino žmones nedalyvauti Vasario 16 minėjimuose. Dirbantiems buvo pasakyta, kad už dalyvavimą bus atleisti iš darbo, jaunimas ir studentai — pašalinti iš mokyklų. Sovietai net kiršino tautą prieš tautą, skleisdami gandus, kad lietuviai 70-mečio proga nužudys 70 rusų. Gatvės buvo pilnos milicininkų ir kareivių, tikrinančių mašinas, atidarinėjančių bagažines, sudarant panikos atmosferą.

Kitame pasikalbėjime su Robertu Grigu, 27 metų jaunu poetu (pasikalbėjimas buvo labai trukdomas) jautėsi jo drąsa ir dvasinis tvirtumas. Keliose vietose jis iškėlė Nijolės Sadūnaitės asmenį, džiaugėsi galėdamas pirmą kartą kalbėtis su ,,užmariu'', sveikino visus brolius ir seseris ir prašė būti solidariais, nes solidarumas yra vienintelis šiuo metu ginklas.

Ar mes išeivijoje pajėgsime atsiliepti į šį mūsų laikų iššūkį, kurio pagrinde yra kova be baimės. Juk du šimtai lietuvių atvirame laiške Gorbačiovui taip rašė: ,,Gyventi visada reiškia kovoti, nes tas, kuris nurimsta gyvenimo bangose, neišvengiamai merdi ir žlunga''. Ar mes pakilsime virš baimės, virš kasdienybės iš tų savo ramių gyvenimo vandenų padėti šiems į viešumą išėjusiems šventiems patriotams? Reikia daugiau rašyti Sadūnaitei ir kitiems kovotojams. Mūsų dėmesys ir rūpestis atkreips sovietinių įstaigų dėmesį, kad mes stebime ir reaguojame. Informuokime spaudą ir dėl represijų protestuokime savo kongresmanams ir senatoriams, prašydami juos teirautis Sovietų ambasadoje apie Sadūnaitę ir kitus disidentus ir išreikšti nepasitenkinimą sovietų elgesiu. Reikalui esant, negailėkime nei savo laiko, nei pinigų atkreipti viešąją opiniją į mums rūpimus klausimus.

Mūsų broliams patriotams, kurie siekia žmogaus ir tautinių teisių, turime padėti visais galimais būdais ir keliais. Laimėjimas ateis tik per mūsų konkretų įsijungimą į konkrečią pagalbą. Tik mūsų darbai lems mūsų tautos ateitį, o ne gražūs ir skambūs žodžiai.

Gintė Damušytė

LFB TARYBOS IR CENTRO VALDYBOS RINKIMAI

LFB rinkiminė komisija Clevelande, susidedanti iš Juozo Damušio, Kazimiero Ralio ir Alberto Sušinsko, patikrinus bičiulių balsavimo vokus ir suskaičiavusi balsus, paskelbė šiuos rezultatus:

Į naująją LFB Tarybą išrinkti: dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Petras Kisielius, Algis Raulinaitis, dr. Zigmas Brinkis, Juozas Kojelis, Pilypas Narutis, dr. Adolfas Šležas, Edmundas Arbas, Antanas Sabalis.

Į LFB Centro valdybą: Juozas Ardys, Juozas Mikonis, Vincas Akelaitis, Ingrida Bublienė, Vytautas Brizgys, Marytė Petrulienė, Jonas Vasaris. Centro valdybos pirmininku pasilieka Juozas Mikonis.

LFB Tarybos prezidiumas sudarytas Čikagoje. Tarybos pirmininku buvo išrinktas dr. Adolfas Šležas. Pilnas sąstatas ir adresai bus paskelbti sekančiuose numeriuose.

35-JI EUROPOS LIETUVIŠKŲJŲ STUDIJŲ SAVAITĖ

įvyks 1988 liepos 31 — rugpjūčio 7 Vokietijoje, Vasario 16-sios gimnazijoje, Romuvoje: Litauisches Gymnasium, 6840 Lampertheim — 4, Huettenfeld. Tel. 06256-322.

Savaitės moderatoriai: dr. Kajetonas J. Čeginskas, dipl. mat. Kęstutis Ivinskis ir Eglė Juodvalkė. Organizacinė komisija: Tomas Bartusevičius, Alina Grinienė ir Raimonda Šreifeldaitė.

Paskaitininkais yra sutikę būti: V. Bartusevičius, M. A., prof. dr. V. J. Bieliauskas, dr. K. J. Čeginskas, A. Hermanas, dail. A. Krivickas, prof. dr. R. Lampsatytė-Kollars, St. Lozoraitis, jr., V. Natkevičius, M. A., docentas V. Skuodis, prof. dr. V. M. Vasyliūnas.

Be paskaitų, vyks simpoziumas apie dabartinę Lietuvos padėtį ir pranešimai iš VI-jo Jaunimo kongreso. Koncertuos lietuviškai dainuojantis olandų kvartetas iš Amsterdamo. Tėvynės valandėlėje Karolina Masiulytė-Paliulienė ir Jonas-Kristupas Mončys iš Paryžiaus interpretuos Nijolės Sadūnaitės atsiminimus.

Numatomos įvairios parodos, video filmai, skaidrės ir kt.

Pragyvenimas, gyvenant gimnazijos bendrabuty, kambary dviese, su dušu — kainuos 280,-DM., be dušo — 245 DM. Jaunimas temokės 140 DM. Gyvenant Huettenfeldo ar kituose artimuose viešbučiuose — maistas gimnazijoje kainuos 20,-DM. dienai.

Registruotis adresu: A. Grinius, Diamantstr. 7, D-8000 Muenchen 50, W. Germany, tel. 089-1504471, registracijos mokestį — 50,-DM., jaunimui — 20,-DM. siųsti: Litauische Studienwoche, Konto Nr. 8.9340.02, Volksbank Kreis Bergstrasse, Bankleitzahl 50991400, 6840 Lampertheim.

Lankydamiesi šią vasarą Europoje, būtinai dalyvaukime lietuviškųjų studijų savaitėje.

Berlyne vykusioje tarptautinės parlamentarų grupės konferencijoje žmogaus teisėms ginti, praeitų metų lapkričio 29 referentais dalyvavo dr. **Kęstutis ir dr. Saulius Girniai** ir padarė pranešimus. Dr. Saulius kalbėjo apie atvirumo politiką Latvijoje ir Estijoje, o dr. Kęstutis apie padėtį Lietuvoje. Jis pabrėžė, kad nors būta teigiamų poslinkių, sovietinė valdžia vis dar nesiryžta atvirai nagrinėti Lietuvos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą aplinkybių. Isteriška oficialiosios spaudos reakcija į demonstracijas aiškiai rodo atvirumo, žodžio ir susirinkimų laisvės ribas.

Vytautas Volertas, JAV LB pirmininkas, dalyvavo šių metų kovo 19 dieną Los Angeles surengtoje septintoje žmogaus teisių konferencijoje ir padarė joje pranešimą. Tokias metines konferencijas rengia Baltų laisvės lyga.

Aloyzo Barono vardo novelės konkursą 1987 metais laimėjo Čikagoje gyvenanti rašytoja **Laimutė M. Tornau** už konkurso vertinimo komisijai prisiųstą savo novelę ,,1948''. Aloyzo Barono novelės konkursas yra skelbiamas kiekvienais metais. Šio konkurso mecenatu, paskyręs 500 dol. premiją, buvo bič. **Juozas Mikonis,** dabartinis LFB CV pirmininkas.

Dail. Ada Korsakaitė-Sutkuvienė laimėjo JAV Lietuvių Bendruomenės 1987 metų dailės premiją. Plačiai besireiškianti grafikos, keramikos, mozaikos ir tapybos srityse, dail. Ada Sutkuvienė visada maloniai sutinka savo kūrybos viršeliais papuošti ir Į Laisvę Fondo leidžiamas knygas. Brazaičio ,,Raštai'' ir Keliuočio ,,Dangus nusidažo raudonai'' — vis tai dail. Ados Sutkuvienės darbai. Premija bus dailininkei įteikta gegužės 15 Los Angeles mieste.

Prof. Balys Vitkus atšventė savo devyniasdešimtąjį gimtadienį. Vienas iš seniausių ateitininkų, iš profesijos agronomas, profesoriavęs Žemės ūkio akademijoje Dotnuvoje, 1941 metų Laikinosios vyriausybės žemės ūkio ministeris, vėliau dalyvavęs Vliko veikloje, prof. Balys Vitkus ir dabar gyvai domisi mūsų visuomeniniu ir kultūriniu gyvenimu. *Į Laisvę* nuoširdžiai sveikina profesorių šios garbingos sukakties proga.

Jadvyga ir dr. Adolfas Damušiai praeitų metų gruodžio 26 atšventė savo vedybinio gyvenimo 50 metų sukaktį. Tai tikrai graži sukaktis, į kurią savo sveikinimais įsijungia visi *Į Laisvę* skaitytojai. Damušių bendrame gyvenime yra buvę nevilties dienų, kai karas ir kalėjimas juos buvo išskyręs, bet šiuo metu jie užpelnytai gali džiaugtis savo gražia šeima, Dainavos įkūrimu ir visais dideliais ar mažais darbais darbeliais, atliekamais iš meilės Lietuvai. Ilgiausių metų!

Dr. Kajetonas Čeginskas Lietuvos krikšto 600 metų sukakties proga Europoje skaitė daug paskaitų. Sukakties minėjimai kai kur užsitęsė iki šių metų pradžios. Milano ir Pavijos miestuose, Italijoje, Lietuvos krikšto minėjimai buvo suruošti šių metų sausio 21-22 dienomis. Juos rengė Milano universiteto kalbotyros instituto lietuvių kalbos ir kultūros skyrius, kuriam vadovauja kun. prof. Ereminas. Dr. K. Čeginskas skaitė paskaitą italų kalba, iškeldamas tautinę ir tarptautinę Lietuvos krikšto sukakties reikšmę.

Vincas Natkevičius šią vasarą dalyvaus literatūros simpoziume, Toronte įvyksiančiame Kultūros kongrese.

MIRTYS

Švedijoje mirė inž. **Jonas Kriaučiūnas,** vienas iš ateitininkų ,,Grandies'' korporacijos steigėjų. Jo brolį bič. inž. Kazį Kriaučiūną su šeima nuoširdžiai užjaučiame.

Čikagoje mirė inž. **Henrikas Padleckas.** Užjaučiame jo žmoną, šeimą ir jo brolį bičiulį Leonardą Paulių.

Mirus **Kotrynai Kriščiunevičienei,** reiškiame užuojautą jos sūnui bičiuliui kun. Viktorui Kriščiunevičiui Detroite.

Šveicarijoje mirė bičiulis dr. **Petras Radvila,** ilgametis Šveicarijos LB pirmininkas. Užuojauta visai šeimai.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Zenonas Ivinskis, RINKTINIAI RAŠTAI IV — KRIKŠČIONYBĖ LIETUVOJE. Lietuvių katalikų mokslo akademijos leidinys, išleistas 1987 metais Romoje. Didelio formato, 752 psl. knyga, kurioje surinkti istoriniai prof. Zenono Ivinskio raštai, studijos ir straipsniai, susiję su Lietuvos krikščionybe ir apimantys laikotarpį nuo pat pirmųjų krikščionybės kelių į Lietuvą iki dabartinių laikų. Tomą redagavo Paulius Jatulis. Knygos išleidimo išlaidos padengtos iš Kazimiero Motušio palikimo. Knygos kaina 29 US doleriai. Ją ir kitus LKMA leidinius galima užsisakyti šiuo adresu: LKMA Reikalų vedėjas, Piazza della Pilotta 4, 00187 Roma, Italia.

Anatolijus Kairys, AUKURAI IR ALTORIAI, Krikšto eilėraščiai. Šioje 96 psl. knygoje sudėti Anatolijaus Kairio eilėraščiai Lietuvos krikščionybės temomis. Knygą išleido Lietuvių literatūros bičiuliai, iliustravo dail. Vladas Vijeikis, spaudė Vi Vi spaustuvė. Kaina 5 dol.

Marijus Blynas, LIETUVOS SENOVĖS PALIKIMAS, istorinių, kultūrinių, politinių straipsnių rinkinys, III. Knyga 125 psl., gausiai iliustruota nuotraukomis ir piešiniais, kaina 5 dol. Knygą išleido Kęstučio Jeronimo Butkaus fondas, 1987.

TĖVYNĖN, Venezuelos lietuvių bendruomenės žiniaraštis, nr. 13-14, Vasaris, 1988. Kaip ir kiekviename šio Venezuelos lietuvių žiniaraštyje, taip ir šiame sudėta daug įvairių ir įdomių straipsnių, gyvenimo kronikos ir informacijos. *Tėvynėn* leidžia VL Bendruomenė, redaguoja kolektyvas: V. Baronas, V. A. Dambrava (vyr. redaktorius), B. Škudzinskaitė de Sanctis ir A. Šulcas.

Vytautas A. Dambrava, TIKROJI NEPRIKLAUSOMYBĖS ŠVENTĖS PRASMĖ, atspaudas iš *Į Laisvę,* nr. 98(135). 12 psl. atspaudą išleido *Tėvynėn* redakcija Venezueloje, 1987 metais.

Į LAISVĘ SKAITYTOJŲ MALDOS DIENA

Glaudesnei jungčiai su Lietuvos tikinčiaisiais, kovojančiais už savo krikščioniškąjį tikėjimą ir tautos laisvę, kun. Kazimieras Pugevičius, Lietuvių katalikų religinės šalpos vedėjas, prašo visus įsijungti į jo organizuojamas maldos dienas. Kiekvieną metų dieną jis yra paskirstęs įvairioms organizacijoms, parapijoms, laikraščių bei žurnalų skaitytojams, mokykloms ir t.t. *Į Laisvę* leidėjams ir skaitytojams tokia maldos ir susikaupimo diena yra paskirta šių metų **spalio 17.** Visi *Į Laisvę* skaitytojai ir bendradarbiai kviečiami tą dieną įsijungti į maldos grandinę — organizuotai ar pavieniai. Daugiau informacijų ir specialių knygelių galima gauti, kreipiantis į kun. K. Pugevičių, Lithuanian Catholic Religious Aid, 351 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207. Ta proga Lietuvių religinei šalpai būtų galima pasiųsti ir auką.

Į LAISVĘ FONDO VEIKLA

Šiuo metu Į Laisvę Fondas baigia paruošti spaudai naują knygą: kun. dr. Antano Paškaus EVOLIUCIJA IR KRIKŠČIONYBĖ. Skaitomos jau korektūros ir tikimasi, kad iki ankstyvos vasaros knyga pasirodys pas skaitytojus. Leidėjai yra dėkingi šios knygos mecenatei dr. Rožei Šomkaitei.

Anksčiau išleistoji Juozo Keliuočio DANGUS NUSIDAŽO RAUDONAI susilaukė nepaprastai didelio susidomėjimo. Pirmoji knygos laida buvo išpirkta, ir reikėjo išleisti antrąją laidą, kuri taip pat labai greit mažėja. Baigiama išpirkti ir dr. Kęstučio Girniaus LIETUVOS PARTIZANŲ KOVOS. Norint jas įsigyti, o taip pat ir dar anksčiau išleistus Brazaičio RAŠTUS ar Aloyzo Barono romaną MIRTI VISADA SUSPĖSI, prašome rašyti šiuo adresu: **Į Laisvę Fondas, Alfonsas Pargauskas, 8908 W. Butterfield Ln., Orland Park, IL 60462, USA.** Bus prisiųstos knygos ir sąskaitos.

Į Laisvę fondas nori taip pat priminti, kad yra reikalingi fondo rėmėjai, mecenatai ir aukotojai. Nepamirškime Į Laisvę Fondo savo aukomis. Tie asmenys, kuriems reikalingas aukojant nusirašymas nuo federalinių mokesčių, savo aukas prašomi siųsti per Lietuvių studijų centrą, pažymint kad pinigai skiriami Į Laisvę Fondui. Šio fondo adresas: **Center for Lithuanian Studies, Inc., 5620 S. Claremont Ave., Chicago, ILL 60636.** Kuriems nusirašymas nuo mokesčių neaktualus, aukas galima siųsti tiesiai Į Laisvę Fondo iždininko A. Pargausko adresu.

1987 „Į LAISVĘ" REMĖJAI

Dr. K. Ambrozaitis, dr. V. A. Dambrava, dr. J. Kazickas, J. Kojelis, V. Maželis, J. Mikonis, E. Pakulienė, A. Raulinaitis, dr. J. Uleckas, dr. P. Žemaitis.

GARBĖS PRENUMERATORIAI:

A. Atutis, V. Akelaitis, J. Ambrizas, J. Ardys, dr. A. Aviža, kun. K. Balčys, L. Bajorūnas, A. Balsys, K. Baltrukonis, L. Baltrušaitienė, L. Barauskas, B. Bernotas, dr. N. Bražėnaitė, A. G. Bražėnas, P. Brazinskas, K. Bružas, R. Bureikienė, Br. Burchikas, P. Česiūnas, Vl. Čyvas, J. Damušis, J. Daugėla, St. Džiugas, dr. J. Jurgilas, Pr. Karalius, I. Kazlauskas, kun. L. Kemėšis, M. Kirkilas, dr. P. Kisielius, prel. J. Kučingis, Br. Krakaitis, S. Kudokienė, A. Kulnys, dr. C. Kuras, dr. V. Majauskas, A. Mažiulis, P. Milašius, E. Milkauskas, kun. S. Morkūnas, Br. Nainys, K. Norvila, A. Pargauskas, J. Pažemėnas, Br. Paulienė, B. Petrulis, dr. J. Pikūnas, A. Pladys, A. Pocius, K. Račiūnas, K. Ralys, V. Rastonis, dr. A. Razma, L. Reivydas, kun. K. Sakalauskas, Vl. Sinkus, St. Skripkus, M. Sodonis, P. Sutkus, dr. J. Sungaila, K. C. Šakys, dr. A. Šležas, dr. R. Šomkaitė, V. Vaičiulis, dr. J. Vingilis, V. Volertas, J. Žadeikis, V. Žiaugra, J. Žilionis, dr. J. Žirgulis.

AUKOTOJAI

S. K. Balys, Tėv. A. Bernatonis, V. Brizgys, V. Butkys, dr. R. Čepulis, S. V. Černius, A. Damijonaitis, K. Dočkus, A. Dragūnevičius, A. Gailiušis, Vl. Garbenis, J. Gepneris, K. Gimžauskas, J. Gramas, A. Grigaitis, dr. G. Grinis, F. Ignaitienė, D. Jakienė, K. Jankūnas, dr. J. Jusionis, Br. Juška, M. Kevalaitis, D. E. Kojelytė, kun. B. Krikščiunevičius, I. Mališka, N. B. Neverauskas, Vl. Palubinskas, M. Palūnas, J. Paovys, A. Pleškys, dr. Z. Prūsas, kun. dr. P. Ragažinskas, A. Reventas, St. Rudys, J. Rugelis, J. Salys, V. J. Stelmokas, C. Surdokas, V. Šilas, A. Škerys, kun. I. Urbonas, Liet. koop. „Talka" — Austral., J. Turčinskas, V. B. Valiulis, L. Vaštokas, J. Veblaitis, S. Vilinskas, A. Viliušis, K. Volertas.

Leidėjai ir administratorius taria nuoširdų ačiū. Be jūsų paramos žurnalo leidimas būtų neįmanomas.

Leidėjai ir administratorius